

Тома Кобзей

**РОБІТНИЧИЙ РУХ
І ЙОГО ПРОБЛЕМИ**

Роботящим рукам,
Роботящим умам —
Перелогі орать,
Думать, сіять, не ждять
І посієне жать —
Роботящим рукам!

Тарас Шевченко

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ
НАЦІОНАЛЬНО-ОСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

Тома Кобзей

РОБІТНИЧИЙ РУХ І ЙОГО ПРОБЛЕМИ

Скрентон, Па.

1960

UKRAINIAN WORKINGMEN'S ASSOCIATION
NATIONAL EDUCATIONAL LIBRARY

TRADE UNION MOVEMENT AND ITS PROBLEM'S

by
T. KOBLEY

Scranton, Pa.

1960

Copyright 1960. All rights reserved

Printed in the USA

З друкарні “Народної Волі” — органу

Українського Робітничого Союзу

524 Olive Street, Scranton, Pa.

В С Т У П

Робітництво, зорганізоване у професійні спілки, у вільнім світі в останнім часі виявило себе найбільшим оборонцем демократичних свобод людини. Всякі намагання комуністів, опанувати робітничі юнії і зробити їх своїми експозитурами, виявилися безупішними. Переважаюча більшість робітництва західних країн все стояла на тім, що людина має свободну волю і ніхто не має права тої волі її обмежувати ні в її особистім, ні державнім, ні суспільнім, ні в релігійнім житті. З особливо великою завзятістю вільне робітництво стало в обороні національних, політичних та суспільних прав. Тому, що зорганізоване робітництво у вільних юніях у цілм світі в останнім часі виявило себе авангардом у боротьбі з диктатурою комуністичної партії взагалі, а з поневоленням московсько-комуністичного імперіялізму зокрема, варто бодай коротко подати становище організованого робітництва до визвольних проблем.

Особливо треба з'ясувати відношення робітництва ЗДА і Канади до визвольної боротьби українського народу, бо, треба правду сказати, є багато суспільно-громадських та політичних діячів, які думають, що визвольній справі можуть допомогти тільки уряди держав. Вони зовсім не беруть до уваги публічну опінію громадян, а зокрема публічну опінію зорганізованого робітництва, які своєю поставою сильно впливають на уряди своїх держав. Уряди під тиском загальної публічної опінії своїх громадян мусять уживати різних способів, щоб заагітувати громадян до своєї думки, або, щоб досягнути свою мету, мусять уживати різних дипломатичних ходів. Ми й тепер є наочними свідками, що уряди багатьох західних демократичних держав назверх ніби симпатизують з визвольними рухами поневолених народів, а практично, вони заграють політику та навіть ведуть торгівлю

з тими урядами, які поневолюють ті народи, що хочуть вирватися на волю.

На це є багато фактів з історії минуло і сучасного життя народів. Я тут наведу тільки кілька і то зі сучасного життя. Московсько-комуністичний уряд є не тільки урядом держави, яка поневолює другі народи, але він є урядом держави, яка є втіленням московського імперіялізму, який змагає до загарбання держав майже в цілм світі. А ми бачимо, що уряди демократичних держав замість вести боротьбу з таким урядом, який поневолює другі народи, засідають з ним коло одного стола і в дипломатичний спосіб ведуть з ним політику, заключають різні угоди, а навіть ведуть з ними "виміня культурних здобутків". Коли делегація КУК ставила вимогу до канадійського уряду, щоб він у парляменті поставив справу визволення поневолених народів і до неї зайняв прихильне становище, то міністер закордонних справ відповів, що він може говорити про народи, які тепер є поневолювані комуністичним урядом, але він недопустить до того, щоб говорити поіменно про Україну і її визвольну боротьбу, бо це виглядало б, що уряд Канади ангажується в справі України і допомагає їй у боротьбі з Советським Союзом. Тут, як бачимо, грає головну ролю особистий інтерес уряду і держави, яку він репрезентує, а не справи етичного характеру, себто визвольні проблеми поневолених народів.

Другим таким яскравим прикладом, що уряди демократичних держав кумаються з урядами-поневолювачами, може послужити такий факт. Президент ЗДА гостив у себе арабського короля Савда, у державі якого є ще невільництво і терор, а разом з тим велись дипломатичні балачки на політичні справи. Вислідом тих балачок був спільний комунікат.

Уряд ЗДА, очевидно, мав у тім свій інтерес. Йшлося про те, щоб відтягнути арабського короля від ліги арабських держав, зокрема від Єгипту, а тим самим приєднати короля до думки про конечність доктрини Айзенгавера про політику ЗДА на Середнім Сході. Крім того треба все пам'ятати, що арабський король сидить на троні, з-під якого виті-

кає нафта, а ця рідина відіграє першорядну роль в нинішній торгівлі й промислі та служить як погінний засіб для різних моторів. Не прихильять до себе короля Савда і йому подібних королів на Середнім Сході демократичні уряди, то зроблять це комуністи і тоді стан посідання комуністів збільшиться і стане ще більшою загрозою вільному світові. Уряди держав, як бачимо, у багатьох випадках ще мусять числитися зі загально міжнароднім положенням та з різними бльоками держав, з якими мусять провадити дипломатичну гру, яка є свого роду “холодною війною”. Уряди держав є в складнім положенні особливо тоді, коли їм приходить рішати справи, які за собою потягають певні консеквенції включно зі збройною інтервенцією. Звичайно так буває, що в даній державі не всі політичні партії погоджуються з політикою, яку провадить уряд, і це, звичайно, дуже часто плутає визвольну політику уряду, а буває й навпаки, що уряд і урядові партії є за поневоленням і колоніалізмом.

Інакше стоїть справа політики й боротьби з поневолювачами в робітництві. Робітництво у своїм розвитку пройшло довгий шлях політичної і суспільної боротьби за належні йому права, як кляса, і за належні права поневолених націй. Робітництво вело й веде свою політику проти всякого поневолення одверто та відкрито. Тепер воно стоїть на сторожі здобутих ним прав і уважно слідкує за тим, щоб уряди держав не заходили задалеко зі своєю дипломатичною політикою з тими, що зазіхають на чужі землі і на демократичні права людей та народів. Робітництво за допомогою свободи зібрань і преси висловлює свої критичні думки на всякі нерозважні потягнення уряду і тим способом дуже часто здержує його від шкідливих вчинків. Дуже часто робітництво, не погоджуючися з політичними потягненнями уряду, реагує так, що сепарує себе від наслідків. Яскравим прикладом може послужити теперішня політика багатьох демократичних урядів у відношенні до ССРСР та висилання до нього різного роду делегацій, туристів і т. п. Вільне робітництво, об'єднане в централі вільних профспілок, устами свого проводу заявило, що воно не вишло до ССРСР ніякої делегації, бо

там є неволя персональна і національна, бо там є визиск і терор, бо там є диктатура. “Ми, кажуть вони, не хочемо нічого мати з тими, яких руки замазані кров’ю невинних людей і кров’ю тих людей, які боролися за свободу і належні права людини і нації. Ми проголошуємо всім диктаторам і експлуататорам війну та заявляємо нашу моральну і матеріальну допомогу всім поневоленим народам у їх боротьбі за волю політичну, свободу економічну і незалежність державну”.

МОТИВИ, ЩО ПОРОДИЛИ ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ

ПРИРОДНИЙ ГІН ЄДНАННЯ

Першим і основним мотивом при народинах професійного руху, був природний, вроджений гін людини діяти спільно для вдержання того, що вже здобуто і здобувати нові та кращі умовини життя. Це ми бачимо з історії розвитку суспільного життя. Навіть люди, які жили примітивним життям, на підставі довголітнього досвіду прийшли до переконання, що одинцем боротися за існування є тяжко, а гуртом, громадою — легше й успішніше. Кожного чоловіка переконував такий дуже простий приклад: Щоб вирвати від природи плоди для прохарчування себе й своєї родини, треба було йти на полювання, риболовство, чи просто збирання земних плодів. Коли це робив один тільки чоловік, то вислід праці його був малий у відношенні до цілої родини. Коли ж участь у полюванні, риболовстві, чи збиранні овочів брала вся родина, то й вислід праці та успіх був більший.

Оці саме родинні гуртки спільного діяння для здобуття поживи і вдержання себе при житті, а далі для спільної оборони перед нападом диких звірів та грабіжжю другої людини чи роду, були зав'язком різних суспільних організацій, в тім і професійної організації також.

РОЗВИТОК ПРОМИСЛУ І ТОРГІВЛІ

Особливо сильну базу для розвитку професійної організації давав розвиток промислу й торгівлі. Зразу творилися організації по родам ремесла, але, коли в ремеслах створилися власники варстатів і майстри та робітники, тоді між ними вдома суспільними клясами настали глибокі різниці. На овиді замість вільного громадянина і раба появляється феодал з цілою низкою кріпосних варстатів, в яких робітники, зор-

ганізовані в цехи. Одначе цехи не відіграли основної ролі в розвитку професійних організацій. В основу їх організацій покладено вишколення і виховання ремісників та удосконалення поодиноких родів ремесла, а не організування робітників для охорони себе перед визиском і для здобуття кращих умовин життя та перебрання цих варстатів праці у свої руки, щоб ними розпоряджатися по своїй волі. Ці цехові організації почали відчувати свою велику помилку, яку вони зробили в минулому щойно тоді, коли в промислі появилися машини та постали фабрики, які сильно конкурували з цеховими варстатами та обнижували їх продукт праці до мінімуму.

Розвал цехових варстатів і перехід ремісників, челядників та учнів на фабричні роботи поставив професійну організацію у нові обставини. По одній стороні став капітал з різними формами організації і завданнями, а по другій стороні незорганізовані робітничі маси. Власники капіталу конкурували між собою та йшли в перегони, щоб як найскоріше і найбільше побільшити капітал. Розуміється, що найскорше і найлегше побільшити капітал вони могли за рахунок платні за працю робітників. Працю робітника тоді вони почали рахувати, як крам, як товар.

ПРАЦЯ, ЯК ТОВАР І БОРОТЬБА ЗА ЇЇ ЦІНУ

Винесення праці робітника на ринок, як товар — поставило робітника перед питанням, як продавати свою працю? Одинцем ,чи гуртом. Революційний індивідуалізм, який взяв перевагу у Французькій Революції, станув на становищі, що людина є вільна й вона має повне право розпоряджати сама собою. В 1791 р. у Франції був виданий закон Ле Шапеле, що забороняв організацію робітників, які постали “для захисту спільних інтересів”. Законом “Карного права”, виданого 1810 р., заборонялося не тільки робітничі організації, але також усякого роду страйки. Щойно під впливом і тиском масового робітничого руху, 25 травня 1864 вийшов закон, який касував карне переслідування робітників за змови з метою страйків, але цей закон не брав в оборону робітничих юній.

Щойно такий закон про юнії видано 1884 р. а поширено його в 1901 р.

Подібно, як у Франції, діялося в Німеччині, Австрії, Англії та інших країнах.

В Англії, вже з появою перших машин 1794 р., появляються перші професійні організації, так звані "*Trade-Union*", які 1838 р. власникам фабрики предкладають свої вимоги. Від оголошення своїх вимог на карті, "*Peoples Charter*" прозвано цю першу організацію "чартистами".

Вимоги робітників, предложені власникам фабрик, не були чисто економічні, хоча зродилися з економічних мотивів. В них були вимоги 10 денного робочого дня, обмеження праці неолітків і т. д.

Ці вимоги лягли в основу робітничих організацій та стали першим і найбільш популярним виявом організованости робітників. Коли власники фабрик на вимоги робітників не годилися, тоді вони виходили на страйк.

Страйк стає одним із засобів боротьби за поліпшення життєвих умовин робітничих мас. Страйк, це плянове припинення продукції або розподілу продуктів робітниками в одного працедавця, щоб примусити його погодитися на вимоги робітників. Страйк по англійськи називається також "*walkout*", що дослівно означає "вихід". — Робітники приходять рано до підприємства і щойно потім "виходять" з праці і тим способом демонструють, що тепер саме почався страйк.

Щодо способів і місць постановня страйків, то маємо: страйки первісні, страйки зі симпатії, страйки льокальні і загально-краєві, страйки санкціоновані і дикі.

Страйк первісний, це страйк, що його провадить юнія, яка є безпосередньо заінтересована даним підприємством або цілою низкою таких підприємств.

Страйк зі симпатії, це страйк, коли робітники одної юнії підтримують страйк другої юнії, яка провадить первісний страйк, щоб у той спосіб підтримати її домагання, а при тім здобути і для себе відповідні права.

Страйк льокальний, це страйк, який відбувається тільки

в однім підприємстві чи в одній місцевості. Загально-краєвий страйк, коли він охоплює всі роди юній, чи юнії одного промислу в краю.

Страйк санкціонований, це страйк, що його ухвалила і веде юнія. Страйк дикий є тоді, коли він вибух без відома юнії.

Разом, як бачимо, з мотивами, що породжували професійний рух, виник і засіб боротьби, страйк, як вияв волі робітників, яким вони протиставилися “революційному індивідуалізму” та спільно виборювали собі свої права.

ХРИСТИЯНСТВО І ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ

Одним із мотивів, що породили професійний рух було християнство. Наука Христа, яка творила “Новий Заповіт”, зверталася до всіх людей з покликом: “Не роби ближньому твого того, що тобі не мило”, “не вбивай”, “не кради”!

Ці слова у свій час були революційними словами. Християнські громади строго придержувалися того, щоб жити згідно з наукою “Нового Заповіту”. Мало того, християни щораз більше і більше натискали на цісарів, на власників великих дібр, щоб вони їх не поневолювали і не визискували. “Не роби ближньому твого того, що тобі не мило”, вони толкували не тримай свого ближнього в рабстві. “Не вбивай” — означало, не поведися з ним, як з худобиною, бо він людина, створена на образ і подобу Божу. “Не кради” — означало, що ніхто не повинен в нікого красти, ніхто не повинен забирати плодів його праці, чи плодів праці його рідних. Отже, як бачимо, християнська наука і мораль називає злодієм кожного, хто бере плід чужої праці, хто бере лихву, хто обезцінює людську працю.

Під тиском християнства трішали основи рабського ладу і розхитувалися теорії, що його підпирали. Перед великим християнським рухом з його визвольними ідеями цісарі та можновладці і багаті не могли встоятися. Одні з ним явно воювали, а другі самі приймали християнство і нагинали його до своїх потреб. Для удержання свого панування над великою більшістю народу, різні платні вчені вигадували фаль-

шиву моральну науку про те, що “рабство”, це добро, а повстання проти рабства, це зло. Далі ці вчені поширювали думки, що соціальна нерівність між людьми, це добро, бо сам Бог установив поділ між людьми на панів і рабів.

Та християнська віра таки охоплювала щораз ширші круги і думка про рівність перед Богом опановувала щораз більше людей бідних, людей праці та переносилася і на домагання про рівність перед законом. Тоді багаті та шляхта почали поширювати думку, що підданство, а в тім і панщина, це найбільше добро для селян і робітників. Коли б скасувати панщизняний лад, казали вони, то робітний люд замість рядити собою, провадив би бійки. Щастя, що знаходилися свідоміші люди, які ставали по стороні поневолюваних і визискуваних та християнські думки старалися приноровити до практичного життя. Перш усього ширилися думки про те, що правда мусить бути одна і вона мусить побідити, що справедливість і рівність для всіх мусить прийти також.

Коли ж появились перші робітничі організації, то ці християнські думки лягали в основу їх перших організацій. Боротьба широких робітничих мас з визиском, це була боротьба добра і справедливости проти зла і безправства. З цих думок робітники черпали силу, витривалість та віру в те, що правда таки побідить.

ДЕМОКРАТІЯ І ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ

Крім християнської науки і віри про рівність, справедливість, правду і любов між людьми, ширилася ще світська наука про суспільний лад. Ще старинні Греки й Римляни розрізняли три суспільні устрої: демократію, охльократію і монархію. Але у цих устроях щодо рабів не було ніякої різниці. Право в державі мали тільки вільні громадяни.

Починаючи від XV ст. почали щораз сильніше ширитися думки про те, що правда і справедливість мають бути однакові для всіх. Ці думки висловлювалися так: Один Бог, одна правда, однакове право для всіх людей без огляду на його рід і маєтковий стан. Це був дальший крок людей від

старинної демократії до думки, що держава, це форма організації живих всіх людей на даній території, які вільними голосами обирають провід і цей провід кермує ними. Вони заступали думку, що серед народу має бути рівність, вільність і братерство.

У слово рівність вкладалося розуміння того, що не може бути в державі такого права, яке признавало б одного з уродження паном, а другого — невільником. У державі всі повинні мати рівні права до праці, до плодів своєї праці та до участі в керуванні державою.

В слово вільність вкладалося поняття свободи думки, слова, преси та організації. Ніхто не має права нікого примушувати до ніякої неволі, ні праці, ні віри.

Братерство розумілося, що всі люди повинні почуватися як брати та не робити один одному ніякого зла.

Ці думки опановували щораз ширші круги людських умів і 1789 році пірвали широкі маси до революції найперше у Франції, а згодом і по цілій Європі.

Ідеї французької революції почали діяти в політичній і соціальній ділянках. На місце самовладних монархій поставали монархії і республіки з парламентами, до яких вибирано представників від низів. Але ті, що мали владу, вигадували все такі заколи, які обмежували представників широких мас. Вони не хотіли погодитися на те, щоб ці маси мали самоуправи громад і країв. Тому з того приводу були довгі змагання, які все кінчалися перемогою робітних мас.

В соціально-економічній ділянці був повний лібералізм; господарка тільки для власної користи, не оглядаючись на добро цілого народу. Панувала конкуренція, погоня за заробітком і визиск. На державно - політичнім овиді появилися нові реформатори, які ідеї французької революції старалися перевести в життя.

Цими реформаторами були гуманісти, демократи і соціалісти. Вони у своїх творах сполучували визвольні ідеї старинної доби з ідеями середньої та нової доби і в той спосіб давали нові, іноді утопійні, ідеї.

СУСПІЛЬНІ І ЕКОНОМІЧНІ ТЕОРІЇ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ

РОБІТНИЧИЙ РУХ У СТАРИННІЙ ДОБІ

Господарський розвиток у давніх часах характеризується двома господарськими системами: натуральною і рабською. У натуральній господарській системі не було ні бідних, ні багатих. Всі були вільні і рівні. Коли ж на овиді появився обмін, тоді цілком змінюється господарська система. Починають зростати окремі класи, які займають вищі і нижчі громадські функції. За допомогою обміну починають деякі суспільні класи нагромаджувати у своїх руках великі кількості продуктів. Военна добыча доповняє це нагромадження ще живим товаром, полоненими вояками, яких відразу обертають у рабів. Рабами стають рільничі та фінансові довжники.

Для оправдання такого суспільного і економічного стану почали появлятися різні теорії, які заторкували дві головні проблеми: проблему права власності і проблему влади. Проблемою праці, тобто класою робітників, точніше виробників, зовсім ніхто не цікавився, бо вся фізична праця, як у старинній Сході так і в старинних Греків так і Римлян уважалась чимсь нижчим та негідним свободної людини. Праця була тісно пов'язана з рабами і працювати повинні тільки раби.

Вищі суспільні класи займалися тільки такою працею, яка була пов'язана з публічним, адміністративним та військовим життям. Дуже сильною теорією була тоді теорія Гедюза, яка казала, що "не економічною діяльністю, але війною можна довести до таких обставин, серед яких став би можливий новий суспільний лад, опертий на спокійній праці".

Але ця теорія внаслідок економічного розвитку щораз більше починає втрачати популярність. Тим більше, що тоді починається розвиток абстрактного думання, який робить цілий переворот в тодішній літературі. Появляється ціла низка письменників з новими поглядами на життя суспільства.

Майже кожний письменник, суспільний теоретик чи філософ займався суспільними питаннями та старався витворити собі погляд на суспільний устрій, на економічні відносини та на державу. Першим, що висловив думки про суспільні справи був грецький філософ, так званої йонської натурфілософської школи, Геракліт. Він прийшов до думки, що на світі “панта рей”, себто “все пливе”, все змінюється і суспільне життя проходить також шляхом постійного розвитку і постійної зміни. Вже в началах, каже він, є в суспільнім житті закладені тенденції, які впливають на зміну форм суспільного життя і одні форми суспільного життя замінюються іншими, себто нижчі вищими і більш досконалішими.

У своїм погляді на владу, Геракліт був тієї думки, що суспільне життя повинен очолювати один чоловік, бо він із “десятка тисяч ліпший”.

Прехід від виборної влади до влади одного, думає Геракліт, проходить не мирним порядком, а в наслідок боротьби закладеної в кожному явищі і процесі протилежних елементів. Щоб доказати це твердження, Геракліт покликається на буття, у якому є елементи протилежного порядку; життя і смерть, сон і пробудження, добро і зло і т. п. Опираючись свої твердження на змінливості і на протиріччях, Геракліт приходив до думки, що маса, “плебс”, має своє протиріччя, яке він називає “арістос”, себто “краще”. Цим “кращим”, по думці Геракліта, належить і право власності і право влади.

Іншої думки був філософ Пітагор. Він організацію суспільних зв'язків, в тім і держави та суспільного устрою, намагається пояснити за допомогою математичних чисел. Числом, казав він, можна виявити суспільний устрій і порядок. Завданням суспільного зв'язку є встановити співжиття і воно повинно бути засноване на тому порядку, на якому

заснований порядок чисел. Ті, що панують, як також і ті, що над ними панують, мають зберігати у своєму поступованні лад і гармонію. Лад і гармонію, казав Пітагор, не кожний може відчувати. Тільки окремі, найкращі члени суспільства до цього надаються, але за порушення “математичної рівноваги” ці найкращі члени підпадають карі.

Проти стійкості і непорушності форм суспільного устрою Пітагора, виступили грецькі філософи т. зв. софісти. Вони взяли в основу твердженням Геракліта, що “все на світі змінюється” і прийшли до думки, що не існує вічне поняття правди і добра, що немає об’єктивно існуючої істини, що немає і постійних правил моралі. Встановлений порядок і закон у софістів стоїть на охороні лише тих, що мають у руках владу. Поняття справедливості у софістів немає. На їх думку людина для себе паном і кожна людина є “мірилом усіх речей”.

З такої думки філософ Протагор вивів твердження, що правдивим у світі є те, що людина за правдиве уважає, іншими словами, добром є те, що є добре для людини.

Подібною думки, як Протагор, були софісти Горгій і Критій. Критій пішов так далеко, що виступив проти всякого правопорядку і моралі, заявляючи, “нас не в’яжуть ніякі закони релігії, ані моралі”.

Думки про життя та поведінку людини до людини, що їх висловлювали філософи та письменники, ці перші суспільні і економічні теоретики, сильно закріплювалися в головах тодішньої провідної державної верстви. Про рабів, які були робочою силою, як бачимо, не було й згадки. Самі раби, хоч серед них були й високо вчені, бо були учителями дітей аристократів, про визволення ніяких думок не висловлювали. Вони тільки, доведені до крайности, нарікали та бунтувалися.

Та на овиді появилася людина, яка називалася Сократ. Він був зовсім іншої думки, як були його попередники. Він казав, що в світі існує лад і порядок, які творять гармонію, яку встановила якась вища, пануюча над людьми, мудра сила. Гармонія і порядок є, каже він, відображені в ду-

ші кожної людини. Щоб пізнати гармонію і порядок треба “пізнати самого себе”. Пізнавши самого себе можна пізнати істину, а пізнавши істину, людина стає на шлях чесноти. Нема людини, каже Сократ, злої, а є тільки людина, що не пізнала правди і добра, світової гармонії. Добро є те, що всі люди за всі часи за добро визнають, а також добро є те, що не заперечує державних і божих законів, які людині є корисні.

Думки Сократа розвивав пізніше його учень Платон. Він був першим філософом, що виступив з оригінальним проектом про державу та її устрій. У його творах “Політейя” і “Номой” червоною ниткою проходить ідея підчинення одиниці державі. В проєктованій ним державі проходить ідея спільності усього. Одиниця, на його думку, має бути віддана всеціло державі. Провід у державі повинні мати філософи, бо вони наймудріші.

Ідеальна держава Платона мала бути цілком ізольована, без всяких впливів зі зовні, які могли б шкодити її внутрішньому устроєві. Цю свою думку він хотів реалізувати на острові Сицилії, але спроби невдалися і він далі залишився на старих позиціях аристократичного устрою.

Другим видатним грецьким письменником, що займався суспільними науками був Ксенофонт. Він у противність платонівському утопізмові підходив до державних і суспільних справ з практичного погляду. У творі “Економікос” він заступає думку, що хліборобство в державі творить основу і є єдиним чинником, який створює добробут населення. На його думку “хліборобство розвиває патріотичні і релігійні почування, пошану перед власністю, найліпше приготує до воєнного життя та дає досить часу до думання над справами культурними і публічної діяльності”. Про невілляництво, яке тоді творило робочу силу, він каже, що його треба поширити, бо тільки за його поміччю можна в державі створити економічний добробут.

Різким противником думок Платона є його учень Аристотель. Він у творі “Політикон” подав теоретичний розгляд форм суспільного і державного устрою. Він каже, що існує

З добрі і з не добрі устрої. Найліпший устрій, це конституційна монархія, а найгірший — це тиранія. Другою формою устрою є аристократія, якій відповідає зла форма олігархія, а найслабшою формою вважає він демократію, якій відповідає найгірша форма охлократія.

Розглядаючи форми суспільних устроїв і оцінюючи їх, Аристотель прийшов до думки, що найкраще живеться громадянам тоді, коли дві суспільні верстви дбають про державу, коли члени тих верств на першому місці ставлять добро загалом, добро держави. Найкраще буде тоді, коли поділиться державну владу і зменшиться влада як одиниці так і спільноти, коли законами розмежується компетенції одних і других.

Аристотель зовсім не погоджувався з думкою Платона, що треба скасувати приватну власність і родинний зв'язок. Скасування приватної власності він казав "суперечило б законам пророди, а скасування родини привело б людину, обдаровану розумом, до жахливіших вчинків, як тварину". На рабство дивився Аристотель як на законність, мотивуючи тим, що "є люди, які родяться, щоб бути вільними і є люди, які родяться, щоб бути рабами".

По Аристотелеві приходить низка філософів і письменників, які на першій пляні ставлять добро індивідуума, а не суспільства. Постає доба шукання теорій, які виправдували б вигідне життя багатців.

Шуканням способу в досягненні незалежності і в задоволенні потреб в особистому чи в суспільному житті займалися філософи т. зв. циніки і стоїки. Вони в основу своїх шукань клали думку Сократа, що основною чеснотою людини має бути пізнання добра й правди. Пізнати добро й правду не дає держава, бо вона поневолює людину своїми приписами і виводить її з простоти існування. Стоїки казали, закон має, бути один для всіх суспільств. Спільність законів для всіх суспільств, причиниться до того, що може створитися єдина, світова держава для всього людства. В цій світовій державі мають панувати ідеальні правові норми. Джерелом цих правових норм має бути найвищий розум гурту лю-

дей. Всі громадяни мають бути рівні і немає бути ніяких між ними різниць. Раб є рівний кожній вільній людині, кожному індивідові.

Думки стоїків про рівність громадян у державі глибоко западали в душі рабів і вони щораз більше і більше виступають відкрито з домаганнями цю рівність закріпити законом. Але їхнім домаганням сильно перешкодили філософи т. зв. гедоністи, які поширювали теорію, що людина знаходить щастя не в свободі, а в насолоді і задоволенні фізичних втіх і пристрастей. Подібною думки були епікурейці і скептики. Епікур і його учні твердили, що головною ціллю людини, є не тільки фізична насолода, але й духовна. Найщасливішою людина буде тоді, коли вона буде в оточенні приятелів, в душевному спокою, не чутлива на болі, віддалена від турбот суспільного життя, не маючи родини і не одружена. Держава потрібна, як спосіб забезпечити людям спокій і дати відпір тим, що на цей спокій посягають. Держава, думає Епікур, існуватиме так довго, як довго існує небезпека і страждання, коли зникнуть вони, то зникне тоді і держава, як непотрібна форма.

Подібні думки про суспільний устрій висловили філософи т. зв. скептики. Тому, казали вони, що наше пізнання недосконале, то найкраще людина почувається тоді, коли вона має абсолютний спокій душі і жиє в розумному і спокійному спогляданні на світ.

На таких думках про суспільний устрій і людину в ньому, переривається грецька філософія. Філософи скептики, середній і новий стоїцизм, неоплатоніки, не дають уже нічого, бо грецька держава хилиться до упадку.

Римські філософи і письменники нічого нового не внесли. Вони переймали теорії грецьких філософів і пристосовували їх до своїх римських обставин. Найбільш популярною теорією була в Римі теорія Ксенофонта, яка на першім місці ставила хліборобство. Хліборобством захоплювався Цицерон, Сенека і Пліній старший, а пізніше письменники Катон, Варрон і Колумелля, які помалу-помалу звертали увагу на те, що рабство, а також і невільнича праця причиняється

до упадку хліборобства, а тому вони приголошували вищу вартість вільної праці від невільничої.

Але ані одна теорія не переконала тих, що в їх руках була влада. Раби перейшли в середньовіччя з новою назвою — кріпаки.

РОБІТНИЧИЙ РУХ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

На базі думок грецьких філософів, що їх згадувано, а рівночасно теоретиків суспільних устроїв зроджуються нові теорії християнських теологів, які виступають у середньовіччі.

Часи середньовіччя, характеризуються в західній Європі пануванням кріпацтва. В цьому господарському устрою продуцент не являється, як в попередньому рабському, власністю господаря, власника засобів продукції, а останній має лише певні права на працю робітника, як: робота на користь поміщика феодала, певне число днів на тиждень тощо.

Кріпацтво постало, трьома способами: 1) Цілі племена покоряються другим і обертаються ними в кріпацький стан, при чому побідники стають поміщиками феодалами; 2) Раби підіймаються до відносної свободи і переходять в кріпаків, як римський колонат; 3) Раніш свободні хлібороби малу по-малу закріпошуються і спускаються до рівня кріпаків.

Багатство середньовічного феодала, власника великої полісти, складалося зі всіх тих маєтностей, які він мав та тих повинностей, які виконували в його користь всі підвладні. Всі прибутки витрачалися на утримання двора феодала. Тоді, як селяни були продуцентами рілньничих продуктів, то так звані дворові люди, поносили всі інші повинності. Це були ковалі, шевці, кравці, різна прислуга і багато іншої челяді. Це число дворових людей і розподілення поміж ними занять доходило часом до великих розмірів. І коли більші були вимоги феодала в його особистому житті до розкошів тощо, то всі ці вимоги його лягали цілком на клясу продуцентів, а зокрема на селянство. Повинності з кожним днем все збільшувались, що причинялося до поширення і зміцнення панщини, себто прикріплення селян до землі і стягання з них, як найбільше податків.

Одночасно з кріпацькою працею на селі, в середньовічній місті появляється свобідна реміснича праця. Причиною постання свобідної ремісничої праці було заснування в середні віки міст, які в західній Європі були дуже поширені.

Мешканці старого міста, хоч на початку переважно займалися сільським господарством, задля браку ріллі примушені були звертати свою увагу в другий бік, а саме до промислової праці, як виготовлення різного роду предметів промислу і обмінювати їх на сирівці і різні споживчі середники, які вироблялися на селі.

Все це сприяло підняттю міст. В них починаються підніматись та купчитись різні промисли і ремесло в цей час набирає вже зовсім іншого напрямку. Тепер ремісник робить на збут і споживачі його предметів є цілком сторонні люди, а тому й продукт його йде вже на ринок. Але ринок середньовічного господарства є обмежений і не виходить поза округ міста. Крім того більшість предметів ремісничих виробів продукувалась на замовлення. Така обмеженість ринку придавала господарству певну сталість продуктові ремісника, себто продукція все відповідала попитові і навпаки. Другою головною ознакою цього устрою було те, що знаряддя ремісника були досить прості і не потребували затрат великих капіталів. А коли на один який продукт не було збуту, то ремісник легко міг перейти до виробу другого нового продукту. Головне значіння в ремісничій продукції в тодішнім часі відігравала праця і зручність роботи. Все це в пізніші часи доводить ремісничі вироби до високої вартости і вони доходять до мистецтва. Ці всі сприятливі умови ремісничої класи в містах причинилися до утворення поміж ремісниками свого окремого устрою, під назвою цехів, які відіграли велику роль в господарстві середньовіччя і нових часів.

Період середньовіччя характеризується тим, що він творить перехід до цілком нових засад життя загалу не лише на полі економічному, але й на політичному і державному. Тому, що в цім періоді великий і сильний вплив на життя суспільства мала Церква, то з її середовища тоді вийшло

чимало теоретиків, які обґрунтовували тодішній політичний і суспільний устрій. Християнські теоретики середньовіччя свої теорії опирали на св. Письмі і на посланнях апостолів. Вони й уважали першими теоретиками християнських суспільних і економічних ідей тих апостолів, що писали послання. Апостоли у посланнях висували думку, що Бог безпосередньо кермує світом, а держава, це витвір рук Господніх, тим самим Господь кермує і державою. Висували вони ще й другу думку, що Церква дбає про людину і спасіння її душі, а тим самим Церква є щось вищого від держави.

Такі і їм подібні думки довели до створення партії т. зв. гвельфів, що змагала збройною силою здійснити ідею супрематії Церкви над усім суспільним життям і мати владу в державі. Проти партії гвельфів була створена партія гібелінів, яка обороняла світську владу.

Палким оборонцем світської влади був Данте Аліґієрі. Він у своєму творі “Про монархію” доказував, що джерело світської влади походить від римського народу ще перед християнською ерою. Оборонцем світської влади був і англійський філософ-номіналіст Вільгельм з Окану. Він у творі “Супер потестате суммі понтіфіціс” кладе в основу слова Аристотеля, що людина є призначена самою природою до суспільного життя, і, коли влада є встановлена Богом, то не значить, що монарха не треба вибирати. Людям не можна відібрати права рішати, хто ними має кермувати. Право вибору монарха поширює Вільгельм з Окану навіть на папу. Він каже, що Церква не організація Божа, але сукупність усіх вірних і ці вірні повинні вибирати папу.

Третім і майже сучасником Данте і Вільгельма з Окану був Марсилій з Падуї, який у творі “Захисник миру” доказував, що світська влада є вища від влади, що її хоче собі привласнити Церква, бо джерелом її є народ.

Боротьба, яка розгорілася між Церквою і світськими людьми, прибирала гострі форми.

На арені появився дуже сильний християнський теоретик св. Августин. Він у творі “Про царство Боже” казав, що в світі йде безпереривна і вперта боротьба поміж царством

Бога і царством сатани. На зовні ця боротьба виявляється в турботі про царство земне і в турботі про царство небесне. Царство небесне існує поза земним і Церква як навіть посягає по владу і по вплив на людей, то на те, щоб відібрати собі громадян з грішної землі і створити царство небесне. Настане час, каже він, що все земне скінчиться і ті, що змагали до царства небесного перейдуть до Небесного Єрусалиму, а прихильники царства земного - на вічні муки і вічне прокляття.

Державу вважає св. Августин прямим наслідком людського гріхопадіння, бо основниками перших держав, були найгірші злочинці-братовбивці. Першим братовбивцем і основником суспільної організації вважає св. Августин Каїна, а другим Ромуля. Перший, вбивши брата Авеля, став на чолі суспільної організації нащадків перших людей, а другий, вбивши брата Рема, причинився до розвитку римської держави.

Державу уважав св. Августин, як явище тимчасове. Прийде такий час, казав він, що під впливом проповідей християнської церкви людські душі звільняться від зла і від сліпоти і вони вільні від схильностей до гріхопадіння не потребуватимуть держави. Однак, роздумуючи далі над організацією людства, св. Августин приходить до думки, що держава така яка існує, хоч вона і недосконала, існувати мусть, бо вона втримує мир у людських взаємовідносинах. Досконалою вона може статися тоді, коли піддається під провід і контроль Церкви.

Теорія св. Августина і теорії християнських філософів т. зв. "патристиків" здобули собі великий вплив у Західній Європі.

Крім того від IX-XV ст. в Західній Європі стають панівними ідеї т. зв. "схолястиків". Найвизначнішим представником "схолястиків" був св. Тома з Аквіну. Він, у творі "Сумма теологіє", найважливішою і найголовнішою метою людини визнає досягнення найвищої чесноти за допомогою наближення до Бога. Найвище щастя людина осягає не насолодами, але творчою діяльністю.

Суспільність, на думку св. Томи, має буття тільки через т. зв. “унітас ордініс” - одність порядку, — яка є з'єднана порядкуючою силою, правовою нормою. Він розрізняє три види правових норм: 1) Закон вічний, що є відбиткою Божої мудрости. Його пізнати мають всі люди, але повне його пізнання і розуміння є доступне тільки святим. 2) Закон природний, що приймає у формі і частині засади закону вічного. Його можуть зрозуміти і сприйняти звичайні люди. 3) Закон людський, створений самим людьми, який являє собою право кожної суспільної організації, повинен все орієнтуватися на принцип права природного.

Завданням кожного громадянина, каже св. Тома з Аквіну, є слухати і підпорядковуватися позитивним законам своєї держави. Коли б державна влада вимагала від громадянина порушення законів вічних, законів Божих, тоді він має право відмовити державній владі послуху. “Віддавати кожному йому належне” — повинно стосуватися нашої поведінки щодо інших і зовнішніх наших поступувань. Держава, по думці св. Томи з Аквіну, відповідає соціальній істоті людини і вона є потрібною організацією. Але, земне життя є підготовкою до життя і царства небесного, виявленням якого є католицька церква, то держава і все життя у ній новинні бути підпорядковані папі, а щойно потім своєму монархові. Ідеальним типом державного устрою вважає св. Тома з Аквіну, устрій монархічний з таким застереженням: Щоб цей устрій не став деспотією чи тиранією, то він мусить бути опертий на принципи, що кожний громадянин має право брати участь в управлінні державою, вибираючи монарха і міністрів. Приватна власність, каже св. Тома з Аквіну, відповідає самій природі речей в суспільстві, себто принципами природного права. Комуністична форма володіння маєтками і речами є можлива тільки тоді, коли б люди зовсім відреклися природних прав. Така форма володіння може постати, каже він, але при найсильнішому тиску зі зовні, однак існування її не довге.

В середньовіччі представники Церкви старалися крім наук моральносии умішувати ще приписи (“канонічне право”) для вірних з області економії та інших суспільних наук.

Але каноністи, як і їх духовий провідник, Тома з Аквіну, дають перевагу натуральній господарці без посередничої торговельної кляси. Рівнож вони підносять думку про “спільність маєтку” та надають право державній владі, коли б вона мала потребу переходити до цієї первісної господарки. Вони стають на захист бідних пролетарських кляс, і доказують, що піднесення їх добробуту є законним обов’язком і т. д. Виступають проти скупости, проти високих цін на товари, а головню дуже різкі у них є заборони брати проценти на позички.

Високо ставили вони хліборобство та ремесло, як чинники, які служать загалові для набуття споживних середників і доказували, що лише це заняття є оправданим і може подобатись Богові.

Підводячи підсумки про середні віки, треба завважити, що натуральна господарка почала поволі перетворюватись і уступати місце новій розділеній на два цілком відокремлених чинники: продуцента і споживача. Почалась спеціалізація в окремих галузях виробництва і більший товарообмін. Всі ці умови підготували ґрунт до переходу до нової доби, доби капіталістичної.

При розгляді суспільно-економічних теорій і соціальних умовин середньовіччя не можна не згадати звісних в історії хрестоносних походів, у яких масово брали участь селяни та робітники. Ці хрестоносні походи з одної сторони були сховищем і порятунком від загибелі в неволі феодалних панів, а з другої сторони - життєвою школою. Побуваючи в різних країнах та побачивши світу, селяни і робітники поверталися до рідних хат і не хотіли вже більше бути у залежності феодалів. Вони хотіли бути вільними, а коли пани хотіли їх повернути силою, вони їм протиставили свою силу.

Вперше повстали проти феодалів і їх утиску ті селяни, що вернулися з хрестоносних походів у французькій провінції Нормандії. Це славне повстання оспівав Роберт Вас, письменник XII ст. у творі “Ролян”. У одній пісні повстанці висловлюють ось такі знаменні слова у відношенні до панів феодалів:

“Ми люди, такі ж як вони,
Такі ж у нас члени як і в них,
Таке ж маємо тіло, як вони,
Страждання таке ж, як у них.”

Це повстання було здушене, але воно дало почин до цілої низки повстань у цілій майже Європі: на Мадярщині вибухло “повстання пастушків” під проводом монаха Якова; в Італії — під проводом Дольчіні; а далі повстання у Фландрії, у Франції, в Парижі, під проводом Етієна Марселя повстання “Жакерії” (жак, це простий одяг, простак) та повстання під проводом Гільома Кароля, яке було охопило майже цілу Францію.

В 1381 р. в графстві Есекс, в Англії, вибухло повстання селян, яке виллялося у форму політичної і соціальної революції. На чолі того повстання станув Уот Тейлор і священник Джон Бул. Вони крім революційних промов висунули ще й революційні вимоги до короля, які він, зі страху перед все-народною революцією, підписав і закріпив це ще печаткою. Зміст цих вимог був такий: “1) Всі в межах королівства Англії мусять бути визволені від усякого роду особистої залежності і неволі так, що надалі не було жодного кріпака. 2) Всім своїм підданим король мусить дарувати всякого роду зроблені проти нього проступки, як повстання, зраду, вбивства, грабунки, захоплення чужих прав, примус і т. д. 3) Всім підданим короля забезпечується право свобідно купувати і продавати по всіх містах, містечках, селах, де провадиться торгівлю. 4) Землю, що її раніш тримали селяни на підставі кріпацького права, за яку відбували панщину, надалі повинні тримати виключно за гроші (оренду), при чому з акра треба брати не більше 4 пенси, у випадках, коли за акра платилося менше ніж 4 пенси, ця остання платня не повинна бути підвищена”.

Ця подія і вимоги селян широким відгомонам пронеслися по цілій Європі. Майже в кожній країні зроджувався народний революційний рух, який головною метою собі ставив визволення людини з духової і фізично-економічної неволі. І

так в Чехії зродився “гуситський рух”, який у свою визвольну програму включав ще й національну свободу. Провідник того визвольного руху Іван Гус у своїх промовах зазначав, що в інтересах справедливості і права, господарями в Чехії мають бути Чехи, а не Німці. “Нарід чеський, казав він, має бути в Чехії головою, а не хвостом. Чехи в чеськім королівстві так по закону божому, як і по природі, мають бути першими в урядах чеського королівства, як Французи в королівстві французькім, а Німці на своїх землях”.

Іванові Гусові і військовому провідникові повстання Іванові Жижиці не вдалося визволити Чехії, але визвольні ідеї, які впливали з християнської релігії і получувалися з демократичними свободами, глибоко закріплювалися в чеськім народі, а також поширювалися серед других народів, в тім і серед Українців та підсилювали їх визвольну боротьбу. Мало того, ці ідеї охопили також і широкі маси селян німецької держави, яка дусила чеський нарід. В Німеччині вибухла велика селянська війна, яка сполучилася з реформацією у великий визвольний рух. В 1520 році виступив Лютер зі закликом до рішучих реформ дотеперішніх церковних і світських порядків. Коли ж селяни і робітники почали переводити реформи під проводом свого провідника Томи Мінциера, Лютер настрашився і почав проповідувати, що “працюючі повинні мовчки страждати, коли хочять бути справжніми християнами.”

Селянська війна в Німеччині скінчилася програю селянства, але її революційні і демократичні та суспільні ідеї поширилися на сусідні країни - Мадярщину й Австрію, а далі перекинулися до Англії, Італії і Франції. У цих країнах приходить до великого літературного і наукового оживлення. Рух народніх мас з виразним бажанням всебічного визволення заставляв багатьох теоретиків прослідити, які причини складаються на те, що ці маси прагнуть змін.

Між теоретиками одні були за демократичним устроєм, а другі за монархістичним. Теоретиком монархістичного устрою був Нікольо Макіавеллі.

Він у творі “Володар”, виходячи наперекір св. Томі з Ак-

віну, що людина є недосконале Боже творіння, давав поради володареві, як він має кермувати державою. Володар, казав він, мусить пам'ятати, що людину до праці спонукує голод і бідність. Закони для суспільства повинні бути такі, щоб викликали страх, бо страх перед державними законами і наслідками від їх порушення вдержує суспільство від переступств, бунтів і революцій. Метою держави є самозахист і змагання до поширення свого панування і своєї території. Володар, щоб здійснити мету держави, мусить діяти безоглядно, стоячи на тім, що “мета виправдує засоби”. Володар мусить кермувати не тільки державою, але політичним, суспільним і громадським життям. Перед владою володаря мусить уступити і церковна влада.

Другим теоретиком централізму був французький адвокат Жан Боден, який у творі “Про державу” на перше місце ставив державний суверенітет. Основною ланкою більших суспільних об'єднань, казав він, є родина. Батько, голова родини, в принципі має бути абсолютним володарем, але цей сам голова родини, живучи з багатьма іншими головами родини, втрачає частину своєї влади на користь спільноти, стаючи одночасно громадянином держави. Державний суверенітет, по думці Жан Бодена, це абсолютна і постійна влада, що стоїть вище всіх законів. Носієм суверенітету може бути або монарх, або нарід, або кілька аристократів. З того Боден робив висновок, що може бути три види суверенітету: монархія, аристократія і демократія. Висновок Бодена не правильний, бо він плутає форму суспільного устрою і влади з державним суверенітетом.

Інших поглядів, як Макіявеллі і Боден, був Томас Мор. Він у творі “Утопія” засуджує сучасний йому суспільний устрій та у півбелетристичній формі подає проєкт нового суспільного устрою.

Подія у творі “Утопія” відбувається на острові Утопія, де панує комуністичний устрій. На цей острів попадає філософ Рафаель, який всюди ходить та все оглядає. Народом кермує “прінцепс”, вибраний на все своє життя, а йому до помічі є вибрана з представників населення рада, се-

нат. Населення цього острова працює шість годин денно, а решту часу присвячує на культурно-освітні заняття. Рівність панує для всіх перед законом і перед працею, а також панує повна толеранція для релігійних переконань.

Подібні думки про суспільний устрій висловив і домініканський монах і філософ Томас Кампелло, у творі “Держава Сонця”. На чолі суспільного устрою він ставить “духовного володаря — сонце”, якому є до помочі три представники від трьох найголовніших рушійних сил людського життя сили, мудрости і любови.

“Держава Сонця” — це світова держава і такою державою, каже Кампелло, може бути лише церковна держава папи, у склад якої мають входити всі держави континенту. Створити таку світову державу можна буде тоді, коли затруться національні ріжниці і противенства, коли зліквідується феодальні організації та коли запанують однастайні закони в усьому світі і рівномірний розподіл податкових тягарів.

Зовсім інші міркування є у теоретиків т. зв. “натурального права”: Жентілі Альберта, Людвика Маліни, К. Салютаці і Фр. Суарези. Вони ставлять в основу суспільного устрою не владу - і володаря, а нарід. Нарід кажуть вони, який створив державну організацію, виступає тим самим справжнім носієм зверхности і суверенітету. Коли навіть народом править монарх, то народ з цим монархом склав умову і підпорядкував себе йому, але цей нарід може й змінити монарха, як він не додержує умови.

Ці думки перших теоретиків “натурального права” дали основу до створення т. зв. монархомахії, себто поборників і противників монархії. Головними представниками “монархомахії” були: Лянгіє у Франції, який написав твір “Боротьба проти тиранів”, Йоган Альтузій у Німеччині, а далі цілий ряд нових теоретиків, “натурального права”, як Гуго Гроцій, Томас Гоббс, Джон Льюкк, Бенедикт Спіноза, Самуель Пуффендорф, Готфрід Вільгельм Ляйбніц, Христіян Томазій Вольф та Жан Жак Руссо.

Майже всі теоретики “натурального права” крім чисто прав-

них справ, які виникали у відношенні народу до держави, до країни, до влади і т. п. заторкували також і питання економічні, політичні, національні та етичні. Актуальним питанням стає тоді чим має кермуватися суспільність у відношенні між собою, а чим має кермуватися державна влада у відношенні до громадян. Щораз частіше починає виступати проблема загального добра, питання права і пошанування його як громадянами так і державною владою.

Великий вплив на формування державно-політичних і економічно-суспільних думок сучасників та пізніших теоретиків, мав Жан Жак Руссо, який був останнім теоретиком “школи натурального права”. Він у своїх творах “Соціальний контракт”, “Еміль”, “Політична економія” заторкнув усі питання, від первісного стану суспільства починаючи, а на державі й суспільному устрою кінчаючи. Про світ і про людей Жан Жак Руссо казав: 1) Світ, сотворений Творцем, є добрий і добрі є люди. 2) В первісному стані суспільства не було ще поняття заздрости і егоїзму, а тим самими не було конфліктів на тлі приватної власности, бо й це поняття тоді ще не існувало. 3) В первісному стані суспільства кожна людина людині була рівна. 4) В тому часі людина не користувалася розумом, тільки інстинктом. 5) Опанування людини людиною почалося тоді, коли людина пізнала, яку користь має чужа праця. 6) Перша опанувала людину людина фізично сильна. 7) Зростання людських життєвих потреб привело людей до втрати “натурального стану”, а тим самим привело до поняття приватної власности. 8) Хто огородив перший шматок землі і сказав, це належить мені, був основником людського суспільства. 9) Нерівність і несправедливість постали зі заснуванням суспільства.

Жан Жак Руссо приходить до думки, що лад і порядок може бути тоді, коли народ знову добуде собі ті права, що їх втратив, себто права самому рішати про себе, самому бути законодавцем і самому встановляти форми суспільного устрою і форму влади. Народ є сувереном і захисником громадських свобод. Держава, каже Руссо, є остільки суверенна, оскільки суверенний є народ. Як бачимо, Руссо, на міс-

це поняття суверенності держави ставить суверенність народу, загалом всіх громадян держави.

Теоретики “натурального права” впливали на формування суспільного устрою і державної системи в Америці. В Америці, творилися нові оселі і держави, що запроваджували в себе самі, за волею самих поселенців, новий суспільний устрій спертий на демократичних підставах. Спільна доля на новій вільній землі, вказувала новим мешканцям новий шлях творення нового життя, іншого як вони мали в своїй батьківщині. Правда, вони вже тоді в Британії мали “Магна Карта” (1215), яка була головним джерелом принципів присяжних судів, “габеас корпус” і парляментарної контролі над владою при накладанні податків. Вона запевняла охорону земельним посіlostям і довжникам, забороняла невідповідні слідства, забезпечувала громадянам право на власність і на свободне подорожування внутрі країни й поза її межами, але вона не давала повної волі.

В 1279 р. “Великий Чартер Вольностей Англії” був встановив, що жодна вільна людина не повинна бути арештована або позбавлена землі чи вольностей іншою дорогою, як тільки згідно з законом країни. Акт “Петишен оф Райе” (1627) забезпечив громадян від оподатковування без згоди парляменту, а “Габеас Корпус Акт” (1679) скасував ув’язнювання без причини, але це не давало того, чого люди хотіли — свободи праці, організації, думки, слова й релігії. Навіть найважливіший документ в конституційній історії Британії після “Магна Карта”, “Деклярація Прав” (1689), не давала повної свободи. Щойно після релігійної боротьби за Джеймса II, що закінчилася його втечею, Конвенційний Парлямент 1688 року склав “Деклярацію Прав”, яка постановляла: видавання, виконання або уневажнювання законів і накладання податків волею самого тільки короля, без згоди парляменту, є незаконним ділом. Щойно поселенці Америки, знайшовшись на вільній землі, почали самі творити державні, суспільні, релігійні і професійні організації. Згадати б договір 41 вигнаних конгресіоналістів з Англії, які 11 XI. 1620

р. зобов'язалися получить в одно політичне й громадське тіло для збереження суспільного порядку та самим встановити для себе закони і підчинитися вибраним урядовцям. В 1629 р. при заснуванні колонії в Массачусетс проголошено повну свободу совісти та відлучення церкви від держави. З проголошенням свободи совісти пішли й другі свободи, які 12. VI. 1776 р. у Вірджинії, на народному зібранні торжественно пролунали під назвою “права людини”. У цій декларації говорилося, що всі люди є вільні і незалежні, що кожна людина має уже вроджені права: право користуватися життям і свободою, право на засоби до життя, себто право на посідання і власність, та право змагати до щастя й повного миру. Влада спочиває на народі й виходить від нього, а представники влади є повновазцями народу та перед ним відповідають. Правління установляється для безпеки й охорони громадян. Воно має мати таку форму, щоб давало запоруку повної безпеки та боронило громадян. Більшість громадян може зреформувати, змінити або й цілком відсунути правління, як воно не сповнить своїх завдань. Влада має ділитися на законотворчу і виконуючу та має бути у своїх рішеннях справедливою, не забуваючи, на природні права людини.

“Права людини”, проголошені у Вірджинії, були рівночасно й першою конституційною грамотою в Америці. Всі інші конституційні грамоти мають подібний зміст, а завершення прав людини наступило в дні 17. IX. 1787 р. у т. зв. Конституції Сполучених Держав Америки. Загально про американський суспільно-державний устрій можна сказати, що він є під повною контролею широких народніх мас. Творці американської системи старалися у всіх справах влади, чи то в законотворчій, чи виконуючій, чи судейській, допустити до безпосереднього впливу широкі народні маси та піддати владу під контроль незалежних народніх представників.

Коли провідні думки теоретиків “природного права” мали великий вплив на формування суспільного устрою в Америці, то на конструкцію суспільних устроїв в Європі мав більший вплив Шарль де Монтеск'є. Він казав, що вічного

“натурального права” нема, а є воно змінне. Його змінність є обумовлена географічними умовами країни, що її даний нарід населює. З такого загального твердження Монтескіє приходив до думки, що й форма суспільного устрою та форма влади у кожній країні залежить від цих зовнішніх умов. Він казав, що невеличкій території, найкраще відповідає республіканський устрій, середній — монархія, а дуже великій території — деспотія, або демократичний устрій зорганізований у формі федерацій малих республік. Монархія, казав Монтескіє, може також існувати у формі малих монархічних держав. В кожній формі суспільного устрою Монтескіє вбачає основну чесноту. У суспільствах з демократичним устроєм основною чеснотою є любов і намагання до рівності, в аристократії — поміркованість, в монархії — охорона чести, а в тиранії не має ніякої чесноти, там є почуття страху. У творі “Дух прав” Монтескіє заступає думку, що державна влада мусить бути потрійна: законотворча, виконуюча і судейська. Всі вони мусять бути від себе відділені, при чому одна влада мусить бути обмежена другою, щоб ані одна з них не могла надуживати своєї сили.

Теорія Монтескіє тільки деякий час мала вплив на формування суспільних і державних устроїв. Її захитали національно-визвольні рухи народів. Безперечно, що велику роль у цих національно-визвольних рухах відіграли ідеї теоретиків “природного права”.

Теоретики “природного права” своїми теоріями розхитали основи не тільки феодального устрою, але вони викликали в економіці і в політичному житті т. зв. лібералізм. Головною думкою лібералізму було те, що людина, це добра вільна істота і для її дальшого розвитку є потрібна свобода. Зброєю людини у боротьбі за свободу є ідея волі, свобода дії і рівне право для всіх. Французька Велика Революція, це діло тої ідеї, яка 1789 р. зафіксувала на папері свої домагання у т. зв. “Деклярації прав людини і громадянина”. Найважливіші з них такі: 1) Люди приходять на світ вільні, вільними залишаються і мають рівні права. Суспільні різниці можуть бути лиш тоді, коли вони є конечними для цілей

загального добра. 2) Ціллю кожної політичної злуки є збереження природних та непозбуваних людських прав; свободи, безпеки та опору проти всякого утиску. 3) Основа суверенності є в народі. Ні корпорації, ні особи не сміють виконувати більше влади, як її колинебудь виразно признав народ. 4) Свобода — це право робити все те, що другому не шкодить. Тому не можна визначувати природним правам людини ніяких інших границь а тільки такі, що давали б заперуку усім членам суспільності ужиток тих самих прав. Границі може визначити тільки закон. 5) Закон може заборонити тільки такі діяння, що є шкідливі суспільності. Чого закон виразно не наказує, того не можна забороняти, та й нікого не можна приневолювати робити те, чого закон не приписує. 6) Закон є виразом загальної волі і всі громадяни мають право брати участь у творенні загальної волі або особисто, або через заступників. Закон повинен бути для всіх рівний без огляду на те, чи кого боронить, чи карає. Тому, що всі громадяни перед законом рівні, то й всі мають право, відповідно до своїх здібностей, приймати публічні уряди та становища. 7) Нікого не можна обжаловувати ані арештувати, тільки у випадках, означених законом, та не інакше, як у формі приписаній законом. 8) Закон може визначувати тільки такі кари, що є очевидно й необхідно потрібні, та нікого не можна інакше покарати, як на основі такого закону, що його ухвалено та оповіщено перед виконанням учинку, з тим, що цей закон треба виконати в приписаній формі. 9) Нікого не можна переслідувати ізза його поглядів, зосібна релігійних, якщо виявлення цих поглядів не спиняє законом хороненого публічного ладу. 10) Свобідний обмін думок і поглядів належить до найважливіших прав людини; кожний громадянин може довільно говорити, писати, друкувати, але має обов'язок у випадках, означених законом, відповідати за зловживання тої свободи. 11) Для безпеки людських і громадських прав мусить бути публічна влада, яка служитиме цілям загального добра, а не цілям осіб, що їм її повірено. 12) На удержання публічної влади та на покриття витратків на адміністрацію держави треба завести загальні по-

датки, кермуючися при тому маєтковим станом громадян. 13) Власність є ненарушиме й святе право; тому не можна її відбирати, хіба тоді, коли того жадає публічна потреба, признана законом, та й то тільки під умовою справедливої винагороди.

РОБІТНИЧИЙ РУХ У НОВІТНІХ ЧАСАХ

Предовгий шлях, як бачимо, пройшли думки суспільних теоретиків і вкінці перемогли ті, що в основу поклали свободу людини і свободу праці та організації суспільного і політичного життя. Наступили також величезні зміни і в самім суспільстві. Воно внаслідок політично-економічних обставин почало формуватися на різні нові суспільні класи. Разом із тим починає помалу-помалу виділятися і національний чинник, як чинник об'єднуючий людей замешкалих на одній території, людей з одною традицією, з одною мовою, культурою, кровним спорідненням і т. п. Давний поділ держав на монархії та королівства і князівства помалу затрачується, а на їх місце приходить новий тип парламентарних і демократичних конституцій. Щораз виразніше виступає думка творення національних держав.

Ці великі переміни в житті людства викликав розвиток науки, винаходи всяких машин та поширення торгівлі і промислу. Коли давніше господарське і економічне життя обмежувалося малими областями, а найбільше сягало державних своїх і чужих границь, то з приміненням скорих середників перевозу почала скоро розбудовуватися всесвітня торгівля і поширюватися товарообмін, а при тім почав рости банковий капітал і кредит.

Застосування пари й електрики в різних фабричних машинах причинюється до небувалого зросту у всіх напрямках людського життя. Наслідки того величезного зросту названо в історії механічною революцією, яка викликала в свою чергу величезну зміну в економічному житті народів. Вона особливо заторкнула і широкі робітничі та селянські маси. Дотепер, через довгі тисячоліття, всяку працю мусіла виконувати в основі сама людина. Тільки частинно в цій важ-

кій фізичній праці людині помагала деколи робітна сила звірят (коня, вола, осла і т. п.). Через впровадження машин майже всі фабрики основно змінили свій характер: вони основно збільшили продукцію. Масова продукція товару викликала між поодинокими фабрикантами конкуренцію і пошукування ринків збуту. Це викликало щораз більше запотребування на робочі сили при обслуговуванні машин та опаковуванні товару. При тім, розуміється, зросло велике запотребування на сирівці, а це знову збільшило колоніялізм та економічний імперіялізм. Бажання якнайбільшої продукції і якнайбільшого зиску сильно відбивалися на робітництву. Фабриканти капіталісти для осягнення зиску найбільше використовували робітників. Вони не то, що казали робітникам працювати від 14-16 годин денно, але вони ще й мало їм за ці вироблені години платили.

Вже з попередніх розділів читач бачив, що нова капіталістична господарка сильно впливала на те, що багато розумних людей своїми думками ставили тому всьому спротив. Вони сягали у своїх міркуваннях до теорій суспільних мислителів, роздумували над сучасним положенням і створювали свої нові теорії. Постав великий новітній рух проти поневолення і визиску. Цей рух викликали спершу освічені люди, що були одушевлені ідеєю Французької Революції людського братерства, рівності і свободи, а пізніше в цей рух включилися широкі праючі маси робітників і селян. Хоч яка була сильна реакція проти того руху, то їй не вдалося знищити здобутків революції. Широкі праючі маси добилися формальної рівності перед законом і скасування панщини. На боротьбу з підростаючим капіталістичним ладом у них не було сили. Провід у політичній житті тоді перебрали капіталісти - ліберали, свободолобці, які на практиці стали централістами і егоїстами. Економічну господарку вони провадили тільки для вдасної користи, не оглядаючися на добро цілого народу. Вони страшенно визискували робітників та до дешевої праці приймали навіть малолітніх дітей. Про будьяку організацію робітників, яка боролася б проти визиску, тоді не було й мови, бо на неї не було ніякого доз-

волу. Робітники організувалися тайно і тайно змовлялися як боротися з визиском.

В економіці тоді появляється тип народного господарства т. зв. меркантилізм, себто втручання урядів в економічне життя і контролювання його. Для підпертя того прибраного собі права, уряди держав знайшли цілий ряд теоретиків як Стафорд, Мон, О. Чайльд, Жан Боден, А. Серру та Броджія.

Але проти меркантильної системи виступив цілий ряд письменників та суспільних і економічних теоретиків, які кажуть, що ця система гальмує життя і поступ суспільства. Кожному, кажуть вони, мусить бути дана повна індивідуальна воля, бо це вимагається законами людськості і природи. Цю нову систему, яку протиставлено меркантилізмові, названо фізіократизм, себто природний розвиток усього життя без обмеження людської свободи. Головним представником фізіократів був Франсуа Кене. Він був одним із перших теоретиків, які клали в основу розуміння класи ту ролю окремих груп суспільности, яку вони відіграють в процесі створення народного багатства. Такої самої думки був і Тюрго.

Справжню політичну економію опрацював Адам Смит і в своїх творах вияснив багато складних економічних проблем. Він був першим, що вказав на поділ праці як основний чинник витворення народного багатства, а також витворення багатства поодиноких людей.

Адам Смит був також першим, що точно окреслив, що це таке капітал, що таке вартість, ціна, заробітна платня, рента, а тим самим дав багатючий матеріал до роздумування своїм наслідникам та широкому загалові.

Швидкий зріст капіталізму причиняється до того, що одиниці дуже скоро збільшують свої капітали, багатіють, а класа робітників і селян щораз більше бідніє — пролетаризується. Ненормальний розвиток окремих галузей промисловости викликав промислові кризи, які ставили робітників у дуже важке матеріяльне становище.

Це все разом заставляло передові уми свого часу шука-

ти шляхів виходу. Ці шукання позначилися цілим рядом теорій.

Одною з найбільш радикальних теорій, яка джерело всіх суспільних лих бачила у конкуренції продукцентів, в наємній праці і приватній власності — була теорія соціалізму. Ця теорія пройшла довгий шлях розвитку і в своїм ході викликала сильний робітничий рух. Найперше вона викликала рух гуманітарний. Її перші визнавці не аналізували нового способу продукції і не зглиблювали її історичного значення, ні тенденційного розвитку. Вони виходили з założення, що в суспільнім і політичнім устрою наступили збочення від “вічних засад”, від справедливості і розуму, тому треба зміряти до повернення до “природних прав”, до первісного життя, коли не було поневолення і визиску. Вони твердили, що суспільні устрої були і є створені людьми за допомогою розуму і за допомогою розуму вони повинні бути змінені. З того твердження вони виводили друге твердження, що в добі капіталізму можна видумати ідеальний суспільний лад, у яким не буде ніякого поневолення і визиску, та за допомогою розуму цей лад можна буде перевести в життя.

Як бачимо, замість звернути увагу на організацію робітництва і спрямувати її на конкретні справи, як час праці, заробітна платня, виборче право і т. д., то перші теоретики поринали в мрії і фантастичних проєктах суспільного устрою. Тому, що ці проєкти суспільного устрою були описані у формі повістей і дія відбувалася в неіснуючій країні, яка по грецьки називалася “утопія”, то від того й названо цих перших теоретиків соціалістичного устрою “утопістами”.

В тім самім часі в Німеччині набирає великого значення так звана ідеалістична філософія Канта, Фіхте, Шеллінга, Гегля, яка є в цілковитій гармонії з утопійними соціалістами. Велика заслуга цих теоретиків у тім що вони в основу робітничого руху поставили глибоку етику.

Одним з перших, що намагався розв'язати робітниче питання в дусі християнської етики був граф Сен Сімон. Він твердив, що бідність у державі постає тому, що всім економічним життям, а в першу чергу продукцією, кермують люди

з нахилом до неморальної думки, що можна краще жити плодами праці другої людини без відповідного еквіваленту за неї. Щоб не було нерівності у здобуванні матеріяльних засобів, то усім господарством, каже він, повинна кермувати держава й вона також повинна перебрати продукцію та справедливо її розділити між своїх громадян. В державі між бідними і багатими повинна запанувати суспільна справедливість, оперта на християнській любові ближнього: багаті повинні з любови до бідних самі зректися частини матеріяльних благ на поліпшення їх життя.

Дещо з іншою теорією виступив Карло Фуріє. Він пропонував творити об'єднання людей, які на просторі одної квадратної милі мали б вести спільне господарство з відповідним поділом праці й відповідним розподілом продуктів до потреб і праці працюючих. Подібною думки був Роберт Овен, а також і Люї Блян. Цей останній заступав думку, що держава повинна забезпечити кожному працю, а як праці нема, то вона повинна організувати для безробітних варстати праці.

Тому, що теорії Сен Сімона, Фуріє та інших порушували зміни суспільного устрою і пропонували його розв'язку у дружніх відносинах, ці теорії названо соціальними або соціалізмом, а прихильників цих теорій — соціалістам. Однак ідеї перших теоретиків соціалізму не знайшли серед тодішніх багатців, великих землевласників, банкірів, фабрикантів, купців і промисловців, ніякого відгону, як також не знайшли серед бідноти ніякого практичного застосування. Вони залишилися утопією, як і утопією залишилися теорії побудови нового суспільства у філософів Плятона, Аристотеля, Томи Моруса, Кампелла і інших.

Країною експериментів утопійних соціалістичних теорій була Америка. Складалися на те умовини, яких в Європі не було. По-перше експропріатори сподівалися, маючи тут величезні незалюднені простори, розвинути свою малу громаду до величини суспільства з вищою соціалістичною цивілізацією. По-друге, тому, що тут панувала свобода політична і релігійна та були вигляди на розвиток торгівлі, промислу

і рільництва, то визнавши утопійних соціалістичних ідей сподівалися, що ці саме елементи причиняться до створення справжнього вимріяного ними суспільного устрою.

В 19 столітті в Америці існувало кілька сотень громад, які засновували фанатики і визнавши утопійних ідей. Ці громади можна б поділити на 4 головні групи. 1) Громади релігійні; 2) Громади Овеністів; 3) Громади Фурієристів та 4) Ікарійські громади.

Не зважаючи на догідні умовини, всі ці громади провалилися. На це склалися причини внутрішні (егоїзм, неробство і т. п. членів громад) та зовнішні (тиск капіталістичної системи). В наслідок політичної і релігійної свободи в Америці робітничий рух пішов зовсім іншим шляхом, як в Європі.

Зовсім іншої думки, як перші теоретики соціалізму т. зв. утопісти, був Єремія Бентгем. Він, виходячи з того, що власний інтерес людини є головним поштовхом усієї діяльності, висунув думку, щоб держава передала всім своїм громадянам рівну участь у впливі й керуванні нею. Верховна центральна влада, а також і адміністрація держави, каже він, повинні репрезентувати в своїх представниках волю всіх громадян; в централі волю всіх громадян, в льокальних самоуправах волю громадян областей. Загальне, безпосереднє та рівне виборче право повинно бути застосоване не тільки до парламенту, але й до самоуправних установ. Бентгем пропонував поділити державу на округи, а ці мали б ділитися на нижчі, а ці ще на нижчі з устроєм аналогічним центральної влади. Бентгем був утилітаристом, себто теоретиком, що дивився на державу не зі становища договору, як теоретики “натурального права”, чи теоретики “органічної школи”, що в основу своїх теорій ставили історичний розвиток поодиноких правних інституцій, — але з огляду на потребу і користь державної побудови. Його кличем було: “Найбільше щастя найбільшій кількості людей.”

Іншу теорію, т. з в. теорію репрезентації створив Джон Стюарт Мілл. На його думку найкраща форма влади така, що не тільки в найвищій центральній владі представляє суверенність

усіх громадян, але й всім громадянам дає можливість брати участь у виконванні публічних функцій, від загальних починаючи, а на льокальних кінчаючи. Побіч державного парламенту, Стюарт Мілл пропонує запровадити підпарляменти для самоуправних установ. Ці підпарляменти, каже він, повинні бути школою політичного виховання для всіх громадян.

З дотеперішнього короткого перегляду думок теоретиків можна завважити, що більшість з них стояли в обороні свободи людини та рівності всіх людей перед правом. Але, коли люди здобули свободу й рівне право і ці свої здобутки забажали перепровадити в діло, то повторилося те, що є загальним явищем у розвитку людства, побіджені зуміли використати здобутки побідників і ними їх собі підпорядкували. Це підпорядкування в ім'я свободи бачимо в політичному і суспільному житті. Коли широкі народні маси були покликані до політичних прав, то до керми державою станути вони не могли, бо, по-перше — з цією справою вони були не-обзнайомлені, а по-друге — до керми зголосилися побіч раніших політичних кругів, які знали тайни державного правління, ще й ті, що вміли організувати політичне життя, себ-то політичні діячі, які почали організувати політичні партії. Політична свобода викликала політичну боротьбу, а впарі з тим і боротьбу між партіями за владу.

Серед тої політичної боротьби опинилася держава, точніше державний уряд, що шукав опертя у сильних. Сильними були ті, що зуміли економічну й соціальну свободу використати на скріплення свого економічного й соціального становища. Свобода вільної конкуренції та міжнародний торговельний і промисловий оборот витворили в усіх майже державах дуже сильну, по принципу міжнаціональну суспільну клясу капіталістів, які, даючи державі матеріяльну підмогу, почали й захоплювати в ній і керму при допомозі т. зв. бюрократії.

Коли капіталізм та його експоненти буржуазія і бюрократія змагали до кермування суспільним і політичним жит-

тям у державі, то проти них виступили ті суспільні верстви, що вони їм загарбали політичну і соціальну свободу - селяни, робітники і працююча інтелігенція. Проти інтернаціоналізму капіталістів широкі народні маси висувають ідею демократії, а рівночасно ставлять демократичний соціалізм. Боротьба проти інтернаціонального капіталізму, як бачимо, почалася на два фронти, але й рівночасно почалася й боротьба між його противниками; соціалізм почав поборювати національний індивідуалізм. У цій боротьбі плутаються поняття держави, нації, свободи й справедливости, та набирають різного значення в залежності від того чи нарід є пануючим і має свою державу, чи він є поневоленим і держави не має. Особливо в дуже тяжкому положенні знайшлися бездержавні народи. Вони не знали чи скоріше провадити боротьбу за національне визволення і за побудову власної держави, чи боротися за справедливий суспільний устрій і побудову соціалізму в цій державі, якій вони підлягали.

Тому, що національна ідея шойно була пройшла перший свій етап “суверенности народу” і вступала в другий т. зв. етап змагання до сполуки всіх національних елементів у одній державі, була ще слаба, то перевагу над нею здобула соціалістична ідея.

Допомогли в тім два теоретики — Карло Маркс і Фридрих Енгельс. Вони соціалізм зінтернаціоналізували, прийнявши до свого вчення про соціалізм діалектику Гегля, конкретніше, вони визнали діалектику як науку про загальні закони руху, як зовнішнього світу так і людської думки. Крім того вони в основу своєї методи досліду суспільних явищ поклали тріяду (тезу, антитезу і синтезу) Гегля і натягнули її до філософії про матерію Фюєрбаха. Через механічне об'єднання гегелівської діалектики і матеріалізму Фюєрбаха вони створили вчення т. зв. діалектичний матеріалізм. Основним у їх вченні є існування матерії, без якої, на їх думку, не може йти вперед розвиток людської продукції. Цю теорію вони застосували при розгляді розвитку суспільства й держави. Їх тезою було, що основною

базою кожного суспільства є база матеріальна — промисловість та володіння засобами виробництва, а всі інші культурні надбання — мистецтво, релігія і т. п. це будова, що постає з економіки. Таким чином згідно з тією тезою у них суспільство проходить 5 етапів розвитку: азіатський, античний (рабський), феодалний, капіталістичний і комуністичний. Про соціалістичний етап у них нема й мови.

Найважливішу роль у житті суспільства Маркс і Енгельс приписали революції, у якій провід має вести робітнича кляса. Перехід з одного стану розвитку в другий, кажуть вони, відбувається шляхом революції, у якій першу і провідну роль грає боротьба кляс. У цій клясовій боротьбі, коли пролетаріят забере у капіталістів засоби виробництва, тоді настане безкласове суспільство, а разом з тим зникне визиск і всяке поневолення, зникнуть і кляси, нація та держава.

Бойовим кличем вони висунули: “Пролетарі, всіх країн єднайтеся” та “Робітник немає батьківщини, ні держави”. Для заохочення робітників боротися з капіталістами і буржуазією вони висунули клич “диктатура пролетаріату”.

Теоретичні міркування Маркса і Енгельса, не тільки заторкували чисто матеріальні взаємини між робітником і роботодавцем, між працею й капіталом, але й політичні та інші і коли прийшлося реалізувати практично ці думки, то виявилось що вся їх теорія наставлена проти:

1) Людини, як духової істоти взагалі, а проти її віри в Бога і проти християнської моралі зокрема. 2) Приватної власності, як речі притаманної людській природі. 3) Побудови справедливого соціального ладу еволюційним способом. 4) Демократії і пошанування права меншості. 5) Нації, як вищого ступня розвитку суспільства. 6) Держави, як органічного союзу усіх верств суспільства, заселеного на сталій території під спільною демократичною владою.

Вчення Маркса й Енгельса, як видно, перевертали, так би мовити, горі дном чотири основні принципи суспільної системи: економічної свободи, приватної власності, демократичного устрою і національної окремішності. Проти економіч-

ної свободи вони поставили систему державного капіталу та спільної організації праці, обмежуючи рівночасно свободу договору й свободу суспільного обороту. Проти принципу приватної власності виставлено суспільну власність. На місці демократичного устрою з виборною владою, поставлено диктатуру пролетаріату, диктатуру одної кляси. Національне питання та окремішність, заступлено кличем “Пролетар не має батьківщини”. Віру в Бога - заступлено вірою в рух матерії і її зміни.

Довкола Маркових головних принципів розгорілася між теоретиками суспільних устроїв завзята боротьба, яка й до сьогодні ще не втихла й невідомо коли вона втихне. Найперше, що було вислідом цієї боротьби, це утворення двох шкіл марксизму, що їх можна умовно назвати, австро-німецькою й російською. Австро-німецька школа, якої найбільшим ідеологом був Карло Кавтський, розробила і обґрунтувала т. зв. еволюційну теорію проступання людства до соціалізму. Згідно з вченням теоретиків цієї школи людське життя, розвиток цивілізації, техніки, культури і т. п. веде людство до поступу, а тим самим людство дійде в своєму поступі і до економічної і політичної розв'язки в дусі соціалізму. Теоретики цієї школи і їх прихильники обстоюють політичні свободи, національну окремішність, демократичний устрій, а соціальні проблеми вони хочуть розв'язувати шляхом компромісів. Ця школа устами Ж. Жореса, який написав твір “Батьківщина та робітництво”, на клич “Пролетар не має батьківщини” відповідала: “Було б найбільшою недоречністю голосити, що батьківщина є байдужою справою для пролетаріату . . . Пролетаріат, який би зрікся оборони національної самостійності, а тим самим оборони свого власного вільного розвитку, не зможе ніколи подужати капіталізму”.

У трагічному положенні опинився пролетаріат недержавних націй. Він, ідучи за гаслом “пролетарі всіх країн єдналися”, відчув, що пролетаріат державних націй на першому місці ставить справи своєї нації і держави. Та не тільки про-

летаріят державної нації так поступав, поступав так також і пролетаріят, що був високо національно свідомий.

Перед пролетаріатом стояли до розв'язання проблеми національні, політичні, релігійні, культурно-освітні, як передумови побудови справедливого суспільного устрою, а не навпаки.

З дотепер сказаного можна зробити коротенький висновок і сказати, що робітничий рух у світі пройшов чотири етапи розвитку: 1) Робітничий рух рабів. 2) Робітничий рух феодальних кріпаків. 3) Робітничий рух раннього капіталізму. 4) Робітничий рух в часі капіталізму.

Дехто з дослідників робітничого руху, головню з комуністичних та католицьких кругів, визначає виникнення робітничого руху від 1769 року, коли то Джеймс Ват винайшов парову машину і її застосування в промислі викликало певні промислові та суспільні перегрупування. Таке визначення не правильне. Робітничий рух існував, як уже згадувано на початку цієї студії, від найдавніших часів і в різних часах він діяв по різному в міру поширення державно-політичних і економічно суспільних ідей. Рік 1769 можна уважати початковим роком модерного робітничого руху, що йшов під прапором демократичних і соціалістичних ідей, а ніколи початком робітничого руху взагалі.

РОБІТНИЧИЙ РУХ ПІД ПРАПОРОМ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ

ВІД ЗАГАЛЬНОДЕМОКРАТИЧНИХ ДО ПРОФЕСІЙНИХ
І ПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ

Демократичні ідеї, що про них була мова в попередніх розділах, все протиставилися монархічним ідеям, а також пересадному політично-державному індивідуалізмові і економічному лібералізмові. З виникненням капіталізму демократичні ідеї почали щораз виразніше протиставитися його безоглядному визискові.

Це все виразно відбилося в наукових, белетристичних та економічних творах, що про них також уже було згадка раніше.

В добі модерного робітничого руху в часі від 1830-1890 можна робітничу тематику стрінути в Г. Флоберга в творі "Сентиметальне виховання", можна про робітниче питання стрінути в творах Бальзака, Гюга, Е. Золі, Ж. Занда та інших. Крім того в тім часі виростають зі самого нутра робітництва співці своєї долі, робітничі поети, Адам Неврс у Франції, а далі П'єр Кореаре, Жан Дебуель, П'єр Дюфон та інші. В 1840 році в Парижі появляється робітнича газета "Майстерня", а згодом і друга газета "Народний Вулик".

В цих газетах автори заторкують найбільш актуальні тоді робітничі справи: час праці, висоту платень, поліпшення гігієнічних умовин праці та інші. Коли ж мирні домагання, висловлені робітниками усно і в газеті, нічого не помагали, тоді почали в 1841-1842 вибухати робітничі заворушення, які згодом викликають загальну революцію в Англії, а в 1848 році революційні робітничі хвилі вдарили по режимах Франції, Австрії, Голяндії та Італії. У цій великій революції, яку

названо “Весною Народів” маси поневолюваних і визискуваних здобули два основні демократичні принципи: 1) Конституцію з визначенням громадянських свобод. 2) Право участі в державній правлінні через голосування і вибір представників до сойму і парламента.

Здобувши ці загальнодемократичні права, робітництво почало скріплювати свою організацію в двох напрямках: 1) професійнім і 2) політичним.

Професійна організація охоплювала робітників фахівців. За основу їй послужили давні цехи. Час від 1845 — 1870 в історії робітничого руху можна уважати масовим зростом профспілкового руху і боротьбою за найконечніші права членів-робітників.

В 1868 році скликано в Манчестері, в Англії, перший профспілковий конгрес під назвою “Трейдюніон Конгрес”. Участь у конгресі взяли представники поодиноких місцевих юній та велике число гостей. На порядку нарад були поставлені організаційні, профспілкові та загально-робітничі справи. Дуже виразно тоді стояла справа змісту і характеру профспілкового руху. Частина делегатів стояла за те, щоб юнії прийняли повністю і беззастережно протекторат політичних партій, а частина стояла за те, щоб юнії мали характер синдикалістичний, себто чисто професійний. Політичні моменти промовляли за те, що робітничі маси можуть здобути кращі умовини своєї праці і життя тільки тоді, коли вони будуть зорганізовано ще й політично.

Організування робітництва на політичній тлі почалося від участі у виборах до державних інституцій. Робітники в часі виборів послів до парламента або висували своїх кандидатів, або голосували на відомих їм суспільних діячів і приятелів робітництва. Робітництво в тім часі вже у великій мірі було прийшло до переконання, що мало є робити страйки і домагатися поліпшення своїх умов праці з фабрикантами і підприємцями, які часто не додержували слова у заключених умовах, але ще й треба мати своїх послів у парламенті, які ухвалили б такі закони, які гарантували б і боролися б їх здобути права.

Шлях, що його були тоді вибрали європейські робітники, був правильний, це шлях боротьби за демократію. Тільки, здобувши демократичні права та закріпивши ці права законом, міг існувати і розвиватися далі робітничий професійний рух. Дуже яскравим прикладом боротьби робітництва за демократичні права є в тих роках Австрія. Робітничий рух тут почав діяти вже в ранній добі капіталізму. Він ішов нога-в-ногу з демократично-визвольним національним рухом народів тодішньої Австрії. Але австрійські цісарі зі своїми міністрами у відношенні до народів, над якими вони тоді панували і у відношенні до робітництва — увесь час вели реакційну політику. “Повних двадцять років, по 1868 рік, як про це пише М. Зореславич у книжці “Український робітний люд у боротьбі за національну державу”, Австрія хиталася між абсолютизмом і конституцією”.

За цих двадцять літ вона, то давала, то касувала конституцію, в залежності від того, яка була її внутрішня й зовнішня політична ситуація. Коли в роках 1848 і 1849-ім грозила внутрішня революція, вона давала конституцію, коли лихо минуло, вона її скасувала; коли в роках 1859, 1860, 1861, 1866 і 1867 вибухали війни, вона знову давала конституцію, по війні касувала. За двадцять літ, себто від 1848 — 1868 р. Австрія давала п'ять разів конституцію і п'ять разів її касувала та запроваджувала абсолютизм.

Крім зовнішніх і внутрішніх причин, які впливали на те, що в Австрії чергувався абсолютистичний устрій з конституційним, була ще й третя причина: неоднозгідність думок державних мужів і цісаря щодо самої конституції та внутрішнього політичного устрою. Одні, т. зв. централісти, були за тим, щоб всю владу зосередити у Відні; другі, т. зв. автономісти, заступали думку, щоб поодинокі краї одержали автономію. Щойно в 1867 році прийшло до посередньої розв'язки: Австрію поділено на дві частини, австрійську й угорську, та в той спосіб утворено т. зв. Австро-Угорщину зі спільним цісарем у проводі.

Цим поділом віддано народи в Угорщині (Українці, Сло-

ваки й ін.) під владу Мадярів, а народи в Австрії (Чехи, Словінці, Італійці) — під владу Німців.

В Галичині владу над Українцями віддав Відень Полякам. Народи поділено на “історичні” й “етнічні”. До першої категорії зараховано ті народи, що мали в сучасності поза межами Австрії свої держави, або мали її попередньо, заки попали під австрійську владу. Етнічні — це всі другі, що не мали в історії своєї незалежної держави, та опиралися тільки на етнічних основах. З такої “наукової теорії” зробили висновок т. зв. історичні народи, які вигадати для себе “право” володіння над етнічними. В пануючих політичних сферах закріпився був погляд, що тільки т. зв. історичні “нації” можуть користуватися повними “національними правами”, а етнічні народи не є націями, а тим самим, не мають “національних прав”. Згідно з цією доктриною влада в Галичині перейшла в польські руки.

Теорією історичних і етнічних народів захопилися також і польські соціялісти, які мали тоді сильний вплив у робітничому русі на українських землях Західньої України, званої тоді Галичиною. Подібно були і на землях Східньої України, де в вплив мали московські соціялісти.

Українські робітники, як бачимо, ідучи за потребами буднів, опинилися одні, що були в Галичині під окупацією Австрії, в польських, а ті, що були під окупацією московською — в московських робітничих організаціях. З польської сторони ішов сильний асиміляційний тиск на українських робітників за допомогою школи, адміністрації та різних організацій, не виключаючи церковних. В Росії ішов тиск всього московсько-царського режиму та ширилася московською адміністрацією, школою і церквою погорда до української народної мови, до селянства та робітництва. За допомогою теорії Москаля Погодіна, що “існує тільки один великий руский народ і одна руска культура” Росія обезголовлювала українські широкі маси з її провідників, відвертала їх увагу від українських справ, а всі сили повертала в своє русло.

В XIX столітті на українських землях сильно діяли дві ворожі українству ідеології: польська, що спиралася на історію історичних народів і не признавала Українців взагалі, і російська, оперта на теорії Погодіна, яка признавала що на Західніх Землях України під окупацією Австрії живе окремий нарід від Польського, але цей нарід належить до великого російського народу.

Розуміється, що проти того ворожого напору діяв український рух спротиву, що своїм корінням сягав до часів організації Кирило-Методіївського Братства і під впливом творів братчиків тої організації Шевченка, Куліша та інших оформився ідеологічно у т. зв. народовство. Цей рух спротиву був слабкий, як чисельно так і політично.

Сильнішим рухом спротиву був рух радикальний, що оформився під впливом західньо-європейських демократичних і соціалістичних ідей. Спочатку західньо-європейськими ідеями захопилося студентство, яке скоро почало заповняти прогалину духового зв'язку між вищими і нижчими суспільства верствами. Студентство, як звичайно, визначається ідеалізмом, бажанням праці для народу і боротьби за правду, скоро заповнило і ряди робітництва.

В Києві тоді головну ролю почав грати Михайло Драгоманів, який скоро вибився на чолове місце в українськім русі спротиву. Кільканадцять років пізніше у Львові вибився на чолове місце молодого українського визвольного руху Іван Франко, Остап Терлецький, Михайло Павлик та інші, а з жінок Анна Павлик та Наталія Кобринська.

Між Драгомановом та Іваном Франком і його товаришами прийшло до тісної співпраці в літературній, політичній та громадській праці. Драгоманів на кільканадцять років старший зумів у молодих студентів вщепити величезний запал до праці як на полі літературнім так і політичним.

За дуже короткий час на початку 1870-их років, як про це писав сам Іван Франко у творі "З останніх десятиліть XIX віку." — "Нове покоління виступило з соціалістичною критикою суспільного ладу, з проектами допомоги селянству з гас-

лами політичної волі. Воно зуміло подати радикально-демократичні ідеї, як природну політичну орієнтацію галицько-селянської маси, зуміло розбудити масовий рух”.

Засобами боротьби українського руху спротиву проти ворожого тиску була політична організація, ширення демократичних і соціалістичних ідей за допомогою рефератів, преси та брошур і книжок. Від цієї праці молодих демократів і соціалістів не відстрашив ні московський цар 1876 своїм указом, яким забороняв в письмі і слові українську мову та взагалі всякий українських рух, не відстрашив і австрійський уряд, який 1878 арештував Івана Франка і товаришів та перевів труси майже в цілій Галичині серед молодих студентів. Не спинили западу молодих соціалістів і безпереривні конфіскати журналів “Громадський Друг”, “Дзвін” і Молот”, у яких успішно появилися низка нових статей про соціально-економічне становище українського селянства і робітництва. В цих журналах появилися і статті - переклади Шефле “Суть соціалізму”, Лянге “Робітниче питання”, Лімановського “Мореллі, Руссо і Маблі як соціалістичні письменники” та інші.

Іван Франко крім теоретичних міркувань про робітничі актуальні справи в пресі, береться також до організаційної праці серед робітництва. В 1870-их роках дух пробудження робітних людей почав, у всіх майже європейських країнах, ставати масовим. Демократичні ідеї з книжок переходили в голови широких мас, а відтак по мало вони переходили у практичне життя. Зі старих демократичних ідей у нових політичних і економічних обставинах виростала нова модерна демократія, яка клала в основу ідею волі людини в політичній і економічній житті, ідею волі нації та ідею повного самоозначення нації. Проти самолюбства пануючих класів і націй повставала ідея повної політичної рівності та соціальної справедливості.

Деклярація Незалежності З'єднаних Держав Америки, видана 4 липня 1776 р., своїми ідейними принципами поклала основи нового республіканізму і демократизму. Цей новий

республіканізм і демократизм полягає на тім, що він в основу державного ладу поклав віру в Бога і в людину, як таку, та признає кожній людині вроджені їй права і гідність.

Бували в старинних і нових віках історії також республіки, яких було ніби демократичне правління. Бували теоретики, як ми це вже бачили в попередніх розділах, які викладали прекрасні теорії, але їх переведення практично виглядало так, що цей республіканізм і демократизм був аристократичним, тобто шляхетським, або плутократичним, тобто маєтковим. А що найважливіше, цей аристократичний демократизм і республіканізм відкидав віру в гідність людини і відкидав рівність та співучасть у користуванні капіталом. Він вірив тільки в гідність певного кола людей, успіх майна та силу армії.

Проти нового демократичного і республіканського руху повстали монархи, шляхта і капіталісти. Були б може вони й здушили той новий революційно - визвольний рух, якби в тім часі не була найбільш революційно настроєна робітничая кляса, яка на свої плечі перебрала усі удари тяжкої боротьби.

Хвиля революції котилася по цілому світу і робітний люд здобував щораз більші права у правлінні державою і в розподілі у ній дібр та прибутків. Поставали до нового національного державного життя під їх впливом Італійці, Мадяри, Чехи, Словінці, Сербі, Румуни, Поляки і Українці. Не помагало вже військо і не помагали ніякі закони. Робітничий рух в сполучі з національно-визвольним духом виходить на широкі шляхи і під прапором демократичних ідей прямує до всебічного визволення людини і нації. А що найважливіше — робітництво починає готуватися до творення політичної сили — партії.

РОБІТНИЧИЙ РУХ І ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Робітничий рух у багатьох європейських державах дуже скоро почав набирати організованої форми, яку називано політичною партією. Політична партія, це по думці соціологів

таке добровільне об'єднання, яке в деяких суспільно-державно-політичних справах має спільні інтереси, спільні переконання і спільну мету. У відношенні до держави політична партія має єдину важну мету — дістати в свої руки, або принаймні під свій вплив державну владу, щоб таким чином у практиці здійснити свої суспільно-державні ідеали.

Від примітивних партій без належних програм, робітництво дуже скоро перейшло до розвинених партій з впорядкованою програмою і правильною організацією. Програми партій були виповнені демократично-республіканськими та соціалістично-економічними думками.

Німеччину можна уважати колыскою розвинених партій. Тут в 1863 р. постала перша робітнича партія з назвою соціал-демократична партія. Основником цієї партії був Фердинанд Ляссаль, старий революціонер 1848 р.

Щодо теоретичних поглядів, то Ляссаль належав до групи тих соціалістів (Пекар, Луї Блян, Робетрус), яка заступала думку, що самі робітні люди не можуть і нездібні здійснити соціалістичний ідеал, а може його здійснити держава згори через різні закони. Щоб держава могла здійснити всі соціалістичні ідеали, то робітники, казав Ляссаль, мусять перебрати владу в державі в свої руки.

В своїх численних брошурах Ляссаль гостро виступав проти Шульце-Деліча, який переводив серед німецьких робітників і серед ремісників організаційну працю, об'єднуючи їх в асоціації — кооперативи. Він у цім бачив один із способів оборони перед надвигаючою небезпекою наступаючого капіталізму.

Фердинанд Ляссаль був проти такого способу організування робітників і вважав безнадійною справою через заощадження збирати такі капітали, які могли б конкурувати з великими капіталістичними підприємцями. Він твердив, що засновування і удержування дрібного ремесла, щоб робітники мали своє джерело прибутків на прожиття, є не раціональним і противним людському поступові. Фабрика, казав він, має багато переваги у всіх відношеннях перед ремеслом, як: поділ праці, вигода гуртової закупки сировців, збільшення продук-

ційности робітника при допомогі машин, вигоди при транспор-тації та збуті товару і т. д.

Щодо робітничого питання, то заслуговує уваги Лясса-ля “залізний закон” заробітної платні. Він каже що, “заліз-ний закон, який управильнює при сучасних умовах, при па-нуванні попиту і пропозиції на працю, є такий: пересічна за-робітна платня все зводиться до найменшої скількості засо-бів до існування, яка вважається в народі потрібною до жит-тя і для продовження людського роду. Це точка навкруги якої завжди хитається дійсна заробітна платня, що не мо-же ніколи на довгий час ні піднятися понад неї, ні впасти нижче від неї”. Коли заробітна платня піднімається вище цього рівня — “пересічної заробітної платні”, то це викли-кає збільшення числа подруж і народжень, а тим сам им збільшення робочого населення, збільшення пропозиції ро-бочих рук. Коли ж вона є нижчою від цього рівня, а саме, коли гіршає становище робітника, то це впливає на змен-шення числа подруж ,народжень і т. д. зменшується число робочих рук, а тому меншає пропозиція на них. В обидвох цих випадках заробітна платня прямує до пересічної.

Отже, як видно, сама по собі заробітна платня не може бути, на думку Ляссаля, вижчою того життєвого мінімуму робітника і таким чином він ніяк не може вийти зі свого пролетарського стану, з того лябіринту, в який кинула його історія. Тому потрібна є реорганізація всього суспільного сучасного устрою на нових основах. Цей новий устрій, який на думку Ляссаля має бути соціялістичним, мав би виглядати так: Вся працююча кляса, мусить старатися про загаль-не виборче право. Це їй потрібно для того, щоб вона могла перебирати до своїх рук всі засоби продукції. Практично це має виглядати так, що робітники мусять старатися про зас-нування власних фабрик при допомогі асоціацій і таким чи-ном забирати в свої руки всі галузі промисловости і поступо-во побивати конкуренцію приватного капіталу. Потрібні ж для цієї мети капітали мусить дати зреформована, після за-гального виборчого права, держава, коли всі галузі керівниц-тва державою перейдуть до представників працюючої кляси.

Карло Маркс і Фридрих Енгельс, що ми вже про них згадували, станули на тім, що цілі робітництва “будуть досягнені лише революційним поваленням усього дотеперішнього суспільного ладу”. Вони закликали пролетаріят до організації і боротьби нате, щоб він міг захопити в державі владу та встановити “диктатуру пролетаріату”. Для заохоти до того вчинку вони видали “Комуністичний Маніфест” та кинули гасло, що “пролетаріят не має в цій боротьбі нічого до втрачання, крім своїх кайдан — а до здобуття — цілий світ”.

Таким чином, як бачимо, Маркс і Енгельс помимо введення соціалізму в наукові рямці, ще надали йому певної революційності та штудерно заховали в “диктатурі пролетаріату” антидемократичність.

Нічого дивного, що, не зважаючи на сильне обґрунтування капіталістичного устрою, проти наукової теорії Маркса і Енгельса та їх прихованого антидемократизму почали появлятися критики, що поділилися на реформаторський напрям, представником якого був Бернштайн і на синдикалістичний напрям, якого ідеологами були Сорель, Берт та інші.

Реформісти зовсім відкидали соціальну революцію і вважали, що визволення пролетаріату мусить прийти шляхом еволюції. Бернштайн писав, що пролетаріят визволить себе від капіталістичного поневалення “звичайною еволюцією реформаторською і демократичною, еволюцією господарською і політичною, яка мусить взоруватися на ліберальних урядженнях буржуазії”.

Синдикалістичний напрям, це можна сказати, марксизм у новім виді. Він боронить марксівську ідею і революційність та заступає думку, що соціалізм має носити тільки робітничий характер. Він є проти всякої співпраці робітників не тільки з буржуазією і капіталістами, але й з селянством, міщанством та інтелігенцією. В основу всього робітничого руху, цей напрям ставив професійні спілки, які мусять складатися з самих робітників і які мають дбати лише про робітничі справи. Сорель в цій справі писав: “Жодне довілля не може більше сприяти, як професійний союз робітників, розвое-

ві класової свідомості, себто почуванню спільних інтересів, яка повинна єднати всіх пролетарів проти всіх власників. Свідомість проявиться лише там, де існує організація, яка впливає як з устрою суспільности так і в царині життя. Тому то й професійний союз стався власне тим, що було потрібне, щоб перетворити давнє розуміння соціалізму в правдивий соціалізм”.

В щоденній практиці цей напрям пропонував гостру боротьбу клас, яка має зродитися з класової свідомості робітництва і до якої треба примінювати всякі засоби, як страйки, насильства і т. п.

Революційний синдикалізм знайшов собі ґрунт серед робітничих мас Франції та Італії, а реформаторський напрям — в Англії (“Трейд-Юніонізм), Німеччині, Австрії і других країнах.

На овиді робітничого життя появилася ще один напрям анархізм, який взявся боронити становище одиниці, індивідуума, в суспільному устрою. Він поділився на дві течії: на індивідуалістичний і колективний анархізм. Представники першого — цілком заперечували всякі, права суспільности мішати до життя одиниці і були проти всякої суспільної організації. Вони були за тим, щоб кожна одиниця жила після своєї спроможности так, як тільки бажає, не зважаючи на своє довкілля. Представником тієї течії був Макс Штірнер.

Представники колективної течії заступали думку, що одиниця може існувати тільки у зв’язку з другими одиницями і тільки спільно вони можуть творити і будувати краще життя. Представниками тої течії були Прудон, Бакунін, Реклі, Крапоткін та інші.

Таким чином, як бачимо, в робітничому русі, який почав організуватися у професійні спілки і в політичні партії, почали нуртувати різні ідеологічні течії. Ці течії згодом згруппувалися довкола двох напрямків: марксизму і народницького, чи пак етичного соціалізму.

Розходження в поглядах на завдання і способи дії робітничого руху викликали гостру боротьбу між прихильниками

обох напрямів, яка довела до розпаду Першого Інтернаціоналу та явного поділу двох течій.

Марксисти доказували, що рушійною силою загальнолюдського культурно-історичного процесу є одна причина — економіка, матеріальні потреби. Звідси від визнання одної рушійної сили цей напрям називається монізмом, від грецького слова “монос” — один.

Цей напрям доводив, що в боротьбі за матеріальні вигоди людство поділилося на класи, які витворили відтак класові світогляди, класову мораль і т. п. Далі цей напрям твердив, що капіталістичний лад веде до концертації капіталу, а тому, в майбутньому еволюційним способом дійде до того, що цей лад зміниться: провід перебере найактивніша верства — робітництво — і на місце держави запанує виробничий консерватизм.

Народницькі соціялісти доказували, що рушійних сил культурно-історичного процесу є багато і вони є різні, як матеріальні так і духові. Звідси цей напрям, що його заступали народницькі соціялісти, одержав назву “плуралізму” від латинського слова “плурес” — більше.

Цей напрям годився з тим, що людство є поділене на класи, але твердив, що ці класи крім своїх ідеалів, мають також і загальнолюдські ідеали. На хід подій, казали вони, впливають не тільки колективи, але й одиниці. Капітали не всі концентруються в руках капіталістів, але вони концентруються в сільських і міських громадах, а також і в державних добрах. Зміна ладу відбувається не лише еволюційно, а й революційно. Провід у змінах має не лише робітничі класи, але й інші класи, як селянство та трудова інтелігенція. У майбутнім суспільстві колектив не повинен поневолювати індивідууму, а має бути повна свобода і гармонія між одиницею і колективом та між працюючими класами.

Вислід боротьби між цими двома напрямками був такий, що марксизм опанував німецький соціалістичний рух, а звідти поширився в Данії, Голландії, скандинавських країнах, а далі в Австрії, Швейцарії та частинно в Росії. В інших країнах

марксівська наука не могла виперти етичного соціалізму. Марксизм ніколи не мав ніякого впливу в Англії, а у Франції задержав перевагу етичний соціалістичний напрямок. Це саме було в Іспанії, Італії та інших країнах.

В таких внутрішніх, навіть досить гострих, спорах серед соціалістів, творилися політичні партії, які допомагали в організуванні робітництва, а при виборах до парламентів спільно старалися вибрати якнайбільше таких послів, які стояли за соціалістичну і робітничу справу. У Франції в 1879 р. склалася Соціалістична Робітнича Партія, яка в 1882 р. поділилася на марксистів і т. зв. посибілістів. В Німеччині при виборах 1874 р. 352,000 робітників голосували за соціалістичними послами і обрали до парламенту 10 своїх представників. В Італії 1882 року робітництво вибрано 6 послів. В наступних роках майже з кожній країні творилися соціалістичні партії, в яких членами були робітники. І так: 1885 р. постала Робітничо-Соціалістична Партія в Бельгії і того самого року заснувалася Робітничо-Соціалістична Партія в Італії; 1887 постала Австрійська Соціал-Демократична Партія; 1888 — Іспанська Соціалістична Робітничо-Партія; 1889 — Шведська та Швейцарська Соціал-Демократична Партія. Того ж року створено Другий Інтернаціонал, який об'єднував соціалістично-робітничі партії Англії, Німеччини, Франції, Австрії, Угорщини, Італії, Іспанії, Бельгії, Швейцарії, Чехії та інших. В 1890 року заснувалася Українська Радикальна Партія. В 1893 р. II-ий Соціалістичний Інтернаціонал оповістив Перше Травня — робітничим святом.

Робітничий рух з кожним днем набирив сили як організації, так і професійної та політичної. Під тиском і вимогами робітничих організацій і під тиском представників у парламентах здобутки робітництва закріплювалися законом: робочий день праці виносив 10 годин, поліпшувалися гігієнічні умови праці, забезпечувалася соціальна опіка і т. п.

Однак соціалізм, який подав руку робітництву і вказав йому на партію, як засіб у боротьбі за визволення з со-

ціального поневолення капіталізму, стрінувся у багатонаціональних державах з дуже важливим чинником — національною проблемою. Ця проблема виникала також і на з'їздах II-ого Інтернаціоналу і була широко дискутована. Про національну проблему взагалі, а про визволення поневодених народів зокрема, заговорили перші соціялісти і робітники на своїх конференціях та з'їздах.

РОБІТНИЧИЙ РУХ І НАЦІОНАЛЬНА ТА ДЕРЖАВНА СПРАВА

ДВОБИЙ МІЖ ДОГМАТИЧНИМ І ВСЕБІЧНИМ НАЦІОНАЛІЗМОМ

Думки націологів відносно виникнення нації є поділені. Одні — є тієї думки, що початок національних рухів, а з цим і сьгоднішнє поняття нації, є від часу французької революції. Другі - кажуть, що поскільки нацією є суспільне скупчення, втворене об'єктивними природними (територіяльними і біологічними) та культурно-суспільними (мовою, побутом, історією, суспільно-державним зв'язком, мистецтвом, наукою, мораллю, релігією, правом і т .п.) і суб'єктивними (психологічними) факторами (національною свідомістю, життєвою тугою, волею до її здійснення і т. п.), — то початок національних рухів своїми первнями сягає глибоко в давнину. Діяння цих національних первнів було різне. В залежності від того, який первень, біологічний, етнографічний, культурно-господарський, політичний і т .п. більше діяв в житті спільноти і на данім етапі свого розвитку був своєрідним ембріоном нації та сповняв її функцію. Таким чином, кажуть ці націологи, в стародавній і середньовічній добі спільнота виявляла свої національні особливості біологічно, етнографічно та найбільше культурно - господарськo.

Коли ж у житті спільноти почав брати верх ще один націотворчий елемент політичний, тоді поняття нації набрало визвольного характеру. Це явище можна бачити вже у Франції в XI-XIII століттях. Тоді Франція, яка входила в склад римського цісарства, почала вести боротьбу, щоб вийти з тої світової свято-римської держави. А далі видно діяння цього політичного чинника, в роках 1337-1453 у столітній війні Франції з Англією, та у війнах з свято-римським цісарством,

з Іспанією й Англією продовж XVI-XVII в боротьбі за самостійність і могутність назалежної французької національної держави.

У слід за французькою, національно-визвольною боротьбою проти претенсій універсалізму святого римського цісарства, почали діяти національно-визвольні рухи — італійський, чеський, мадярський, англійський та інші. Ідеї “просвітньої доби”, французької революції та пізніші наполеонівські війни Франції, ще більше поглибили національно-політичний чинник в західній і середній Європі та викликали національно-визвольні рухи в таких державах, як Австро-Угорщина і Німеччина.

Розвиток ліберального і соціалістичного руху в XIX столітті до національно-визвольних ідей долучив ще соціально-економічні вимоги і тим способом завершив націю майже всіма її складовими елементами. Діяння нації назовні і внутрі для захисту своїх властивостей, потреб та інтересів, а також діяння кожного члена нації, незалежно від політичного переконання, для добра нації — названо націоналізмом. Таким чином, як бачимо, що націоналізмом названо історичне змагання народів та їх окремих членів до свідомого вияву й захисту властивостей та потреб нації в інтересах всієї нації. З того приводу націологи твердять, що в добі племінний проявляв себе біологічний і етнографічний націоналізм. В добі середньовічній діяв культурно-господарський і станово-консервативний націоналізм. В новітній добі виявляв себе поступовий і політично-визвольний націоналізм, а в найновішій добі діє всебічний і догматичний націоналізм. Цей останній спірається на вірі в себе і на власнім бажанні. Розуміється, що в залежності від того чи націоналізм діє як визвольний чи гнобительський рух, він поділяється на націоналізм визвольний і на націоналізм гнобительський.

Визвольним рухом став всебічний націоналізм. Він прибрав характер народницький, поступовий і революційний. Його прояви можна бачити в німецькій “буршестві” — спротиві проти реакції Меттерніха в 1817 - 1819 р., в повстанні італійських карбонаріїв в 1820 р., в організації “Молодої Італії”,

“Молодої Німеччини,” в балканських національних рухах, в змаганнях Чехів, Мадярів, Поляків, Українців і других народів визволитися з окупацій німецької та австро-угорської і створити свої національні держави.

Революції XIX ст. мали наявно національний характер. Революція поневолених народів в 1848 р. одержала назву “весни народів”. Не важаючи на те, що вона започаткувалася у Франції на соціальному тлі, в Середній Європі, головню в Німеччині та Австро-Угорщині, вона серед поневолених народів знайшла національний відгомін.

Роки 1848-1871, це час перебудови політичної мапи Європи в дусі національних вимог тодішніх поневолених народів. Скрізь серед національно поневолених народів пролунало тоді революційне гасло — воля і об’єднання.

“На 70-ті роки, як пише М. Зореславич у книжечці “Український робітний люд у боротьбі за націоналізму державу” припадає в Німеччині буйний розвиток робітничого руху та соціал-демократії, яку тодішній голова уряду, Бісмарк, намагався безуспішно задушити законом з 1878-го року.” За прикладом Німеччини пішла також Австро-Угорщина, хоча тут робітничий рух ніколи не досягнув німецьких розмірів, бо тут індустрія стояла далеко слабше. Але справа робітництва набирає широкого розголосу та опинюється в парламентах. Безпосередньою причиною було те, ще в 1884 році у Відні проголошено виїмковий стан, який був звернений головню проти соціал-демократичної партії. Другою причиною було те, що в році 1886 міністер Таафе був предложив в австрійському парламенті проект закону, що був копією закону Бісмарка й обмежував усякі робітничі організації та політичні партії.

Проект закону Таафе викликав велике невдоволення серед робітничих мас. Робітники на своїх сходинах гостро виступали проти обмеження демократичних свобод та ухвалювали гострі протести.

Проти проекту цього закону гостро виступили два послы: Кронаветтер і Пернерсторфер та не допустили до його ухвали. Це однак в нічому не змінило ситуації у відносинах

між робітництвом і урядом, бо в робітничому русі були сильні анархо-терористичні впливи. Та по якомусь часі серед робітництва витворилася фракція т. зв. поміркованих, яка гостро виступила проти терористів. Боротьба між двома фракціями була завзята й приймала дуже часто навіть гострі форми словно й чинно. (Екстремісти звали поміркованих “поліційними соціялістами”, а поміровані називали екстремістів “шайкою опишків”).)

Крім т. зв. тактичного непорозуміння, чимало клопоту завдала соціал — демократії в Австрії проблема централізації і федералізму. Австрія, як відомо, була державою національностей, і це саме якраз ставало підложжям конфліктів, що виникали між представниками поодиноких національних рухів. Соціал-демократична партія в Австрії, яка в основу своєї програми і політики ставила головні принципи Марксового вчення — одноцілість партії і централізм — дуже скоро стрінулася з опозицією представників недержавних націй і опозицією, яка на місце централізму ставила федералізм. Боротьбу між собою вели головно централісти й федералісти. Як одні так і другі покликалися на Комуністичний М а н і ф е с т Маркса. Прихильники одноцілості і централізму казали, що Маркс і Енгельс, коли ужили у маніфесті слова “нація” і “національний”, то ужили їх в державному розумінні. Цього опозиція не оспорювала, але вона стояла на тому, що ці слова в такому значінні прийняти не можна. В Західній Європі, казала вона, в однонаціональних державах слова “нація” і “національний” утотожнюється з “державою” і державний”, але ці самі слова в державах багатонаціональних, таких як Росія чи Австрія, мають інше значіння. Там слово “нація” не покривається зі словом “державна”, а слово “національний” не покривається зі словом “державний”, тільки зі словами “народ”, “народний”.

Утотожнювання слова “нація” з “державою” дало наявний доказ, що представники робітничих організацій державних націй станули на позиціях свого уряду — державного імперіялізму — і ідею нації вони також хотіли запрогати до

того самого воза. Саме в робітничих організаціях, політичних і професійних, прийшло до зудару між двома націоналізмами — визвольним, якого визнавцями були робітники поневоленних народів і гнобительським, якого визнавцями були робітники пануючих держав. Робітники поневоленних народів домагалися від робітників пануючих держав, щоб вони виступили разом з ними в обороні загальних національно-політичних та державних прав. Але їх домагання були даремні. Їх не підтримав навіть Карло Маркс. Він в 1852 р. засудив на вимирання увесь чеський нарід, а по нім сербський та другі малі, недержавні, неісторичні слов'янські народи. Він в ім'я соціалізму казав цим народам жертвувати своєю національною свободою аж до часу, коли соціалізм остаточно перетвориться в комунізм, який вирішить всі справи, в тім і справу національну в той спосіб, що національна проблема перестане існувати.

Такої самої думки були інші марксисты. Вони казали, що економічний розвиток продукційних сил вимагає... великої і неподільної Німеччини і Росії. Робітництво не може нічого зробити, коли не тільки культура, а й історичний розвиток, боротьба кляс і єдність пролетаріату, географічні, економічні та промислові умови вимагають асиміляції, смерти необдарованих історією націй.

Про ці справи, як подає В. Левинський в книжці “Соціалістичний Інтернаціонал і поневолені народи” (стор. 27), писав також Ляссаль. Він признавав “право народности”, себто національного життя лише для великих культурних націй, а не расам, яких право швидше на тому тільки полягає, щоб перші її асимілювали та розвинули”. Подібної думки, каже В. Левинський був і Енгельс, який дослівно писав: “Народи, що ніколи не мали власної історії, нездатні до життя, вони ніколи не зможуть прийти до якоїнебудь самостійности”. В 1849 р. орган К. Маркса” з 14 лютого дослівно писав: “... виключаючи Поляків, Росіян, а може ще слов'ян Туреччини, ні один слов'янський нарід не має будуччини, з тої простої причини, що всім останнім слов'янам не вистачає історичних, ге-

ографічних, політичних та промислових умов незалежності та життєвості”.

Зовсім іншої думки був московський соціаліст Олександр Герцен, який в журналі “Колокол”, що видавався в Англії в 1857-1863 роках, довів право всіх націй, в тім числі нації української на культурну і політичну самоуправу. Він дослівно писав:

“З якої рації Українець має міняти свою простодушну мову, ту, якою говорили Українці на своїх вільних радах, на якій береглася в піснях вся його історія — на мову зрадницького уряду, що завше дурило малоросів, на мову злочинної жінки, що одною рукою озброювала гайдамаків, а другою підписувала накази про закріпощення козаків?” (“Колокол”, число 116, 1861 р.)

Кілька років пізніше в тім самім “Колоколі,” Герцен писав:

“Ми визнаємо право на самобутність не лише за всякою народністю, що відділилася від других і має природні кордони, а й за всяким географічним положенням. Коли би завтра Сибір відділився від Росії, ми перші привітали б його нове життя. Державна цілість зовсім не тотожна з народнім добробутом. Через це нам було б дуже жаль, коли б Малоросія, покликана вільно виявити свою думку, не зуміла залишитися при повній незалежності. Згадка про те, що вона вистраждала після Богдана Хмельницького через прилучення до Москви, а також згадка про те, що змусило Хмельницького йти в царську ‘кабалу’, могли би послужити їй доброю наукою.” . . .

“Литва, Білорусь і Україна мусять бути, з ким хочуть, або ні з ким, аби виявити їх волю, не підроблену, а дійсну.” (“Колокол”, число 147, 1863 р.)

“Якщо Україна, пам’ятаючи всі утиски Москалів і паншину, і рекрутчину, і безprawство, і грабіж, і батіг, з одного боку, та не забуваючи з другого, як їй було під Річипосполитою з жовнірами, панами й коронними урядовцями, не захоче бути ні польською, ні русскою, — по мойому, справа розв’язується просто: Україну в такому випадку треба приз-

нати вільною і незалежною країною.” (“Колокол”, ч. 33, 1859 р.)

Такої самої думки, як Герцен, був анархіст М. А. Бакунін. Його погляди в національній справі можна знайти в його “Промовах на Конгресі ліги мира та свободи”, “Русским, польським та всім слав’янським землякам”, “Всесвітній революційний союз соціальної демократії” та в інших, де він казав: “Ми мусимо раз на завжди покинути хибний принцип національності, вигаданий в останній час деспотами Франції, Росії та Прусії для вірнішого пригноблення верховного принципу волі. Національність — не принцип, це законний факт, як індивідуальність. Кожна національність, велика чи мала, мала безумовно право бути сама собою жити по своїй власній натурі. Це право є лише висновок з загального принципу волі”. (М. А. Бакунін “Рѣчи на конгрессъ лиги мира і свободы”, Берлін 1904, стор. 10).

Різниця думок на національну справу між соціалістами марксистами і немарксистами в уривку Бакуніна очевидна і досить глибока. Ці різниці думок спонукали провід “Міжнародної Спільки Робітників”, себто Першого Інтернаціоналу, скликати з’їзд і на нім вирішити справу протесту, що його внесли англійські, французькі та німецькі робітничі організації проти гноблення і мордування Поляків російським урядом, що його він почав по польським повстанні 1863 р.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ І ВСЕБІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У РОБІТНИЧИМ РУСІ

З національною проблемою Перший Інтернаціонал зустрівся ще на своїх установчих зборах 1864 у Лондоні. Тоді винесено рішення, що “визволення робітників є справою самих робітників”, а крім того в особному маніфесті проголошено: “Прості закони моралі та права, що повинні нормувати відносини між приватними особами, належить піднести до найвищих законів у відносинах між народами”.

Крок вперед у національній справі зроблено на першій конгресі Першого Інтернаціоналу в Женеві 1866 р. По зуда-

рі марксистів з анархістами, перемогла думка анархістів. Тоді в національній справі ухвалено декларацію, у якій говорилося, що завданням робітничої класи є “поборювання всякого роду деспотизму та здійснення рівноуправління всіх людей і всіх народів”.

З цієї декларації видно, що вже було щось інше від “малих”, “неісторичних” умираючих та нездатних до самостійного життя і економічного розвитку народів, як говорили консервативні теоретики, а разом з ними Маркс і Енгельс та Ляссаль.

В дійсності ця декларація була в тім часі тою вимогою, що її поставили соціалістичні і робітничі організації пізніше, у якій було сказано, що у світі повинно запанувати “право кожного народу на самоозначення, на самостійність”.

Дальшим кроком вперед було те, що конгрес Першого Інтернаціоналу 1867 р. в Лозанні проголосив: “Соціальне визволення працюючих є невіддільне від політичного визволення і здобуття політичної свободи, це перша вимога”.

На жаль, все, що було ухвалене на Конгресах Інтернаціоналу, було декларацією. Це було видно з того, коли приходилося ці слова переводити в діло, тоді соціалісти державних народів почали викручуватися від співдіяння з соціалістами поневолених народів у визволенні їх національного поневолення. Вони соціалістам поневолених народів рекомендували прийняти постулат Комуністичного Маніфесту, що “працюючі не мають батьківщини”. Проти такого трактування справи виступили не тільки соціалісти поневолених народів, але й соціалісти теоретики державних народів, як Бакунін, Отто Бавер, Карл Реннер та інші. Появилася ціла низка статей, у яких розглянено і обгрунтовано проблеми нації, як з політичного так і соціального погляду.

Боротьбу державних і бездержавних соціалістів в Першому Інтернаціоналі використав московський анархіст Бакунін. Він був створив федеративне товариство “Міжнародний Аліянс Соціалістичної Демократії”, яке мало глибоко замасковані московські цілі. Він за допомогою інтернаціонального соціалізму хотів пропхати московського толку всеслов'янський

федералізм, або інакше кажучи московський панславізм.

Вистачить навести на доказ того, як він у промові на Конгресі Ліги Миру і Свободи по словних викрутках про право України, Польщі і Білоруси на самостійність казав:” “Частина України з ненависти до Польщі зробила велику помилку: прийняла покровительство русского царя” . . . “Поляки помиляються, коли, не питаючи українського народу, привласнюють Україну на підставі історичного права. Мені здається, що Україна польська разом з галицькими русинами й нашою Малоросією, — що говорять однією мовою. — мають одну віру, будуть і не Польщею, і не Росією, а самі собою” . . . “Думаю, що вся Україна буде самостійним членом всеслов'янського союзу” . . . “Найбільш правдоподібно й бажано, щоб Литва, Білорусь і Галичина разом з Малоросією створили окрему національну федерацію, незалежну від Росії й Польщі” . . . “Цей нарід (Українці) разом з Білорусинами напевно складе окрему незалежну націю, яка, розуміється, зможе вступити в союз з Польщею або Росією, але повинна лишитися незалежною від гегемонії тої чи другої” . . . “Коли ж не захоче бути в жадному союзі ні з Польщею, ні з Росією, чи з всеслов'янською федерацією, а захоче цілком від усіх відділитися і жити на засадах цілком окремої держави, — Бог з ними! Нехай відділяються!” (З промови на Конгресі Ліги Миру і Свободи.)

Маючи такі далекосяжні пляни, Бакунін домагався 1868 р. на конгресі в Брюсселі від Генеральної Ради, щоб це його товариство увійшло як рівнорядний партнер до Першого Інтернаціоналу. На це Генеральна Рада не годилася. Вона запропонувала Бакунінові розв'язати товариство, а на його місце створити секції, що й було зроблено 1869 р. на конгресі в Бадені. На цім конгресі між іншим по довгій дебаті над питанням, чи робітники є за приватною чи колективною земельною власністю, перемогла думка, що “громада має право обернути приватну земельну власність у колективну і що ця переміна неминуча”.

На конгресі в Бадені, як бачимо, перемогли марксисты і

тим самим загострили відносини у питаннях національним і економічним у внутрі Інтернаціоналу. Коли в 1870 р. вибухла війна між Прусією і Францією, ці антагонізми в Інтернаціоналі ще збільшилися. Німецька пропаганда розбудила серед робітництва націоналістичний імперіялізм, який причинився до розбиття армії Наполеона III та окупації Франції. Знову французьке населення проголосило нову республіку, але тому, що вона була досить реакційною, то проти неї робітники паризької громади підняли повстання та проголосили робітничу владу в Парижі, яку від назви “громади — комуни”, прозвано повстанням “паризької комуни”.

Французькі революціонери “паризької комуни” намагалися прищепити у Франції вільний демократичний лад, а в господарстві соціалістичні засади. Але встоятись вони не мали сили. Республіканська влада, яка організувалася з лібералів і буржуазії, при допомозі війська їх криваво винищила і 10 травня 1871 р. у Франкфурті заключила з Німеччиною мир. На основі того миру Німеччина забрала від Франції Альзацию і Лотарингію та 5 мільярдів воєнного відшкодування.

Наслідки цієї програної французької війни, як для загальної світової справи, так і для робітничої класи, були дуже значні. У Франції закріпилася по різних переходах буржуазна республіка, а загарбання Німеччиною Альзациї і Лотарингії причинилося у Франції до зростання визвольного націоналізму. У Німеччині в тім часі почав зростати імперіялістичний націоналізм, який впливав також і на робітничі маси.

Світові події з національними і соціальними перемінами чітко відбивалися на конгресі Першого Інтернаціоналу в Газі 1872 р. Соціалісти поневолених народів щораз більше й частіше виступали з домаганням рівноуправнення всіх людей і всіх народів, як в Інтернаціоналі, так і в соціалістичних партіях. З цього користав Бакунін та поставив внесення скасувати Генеральну Раду Інтернаціоналу, бо вона, мовляв, є самовладна. Її голова, Карло Маркс, казав Бакунін, не радившись нікого, по здавленні паризької комуни видав від Генеральної Ради маніфест на честь Парижа, робітників і мучени-

ків працюючої кляси і безпідставно ці події приписував своїй групі, коли тим часом ніякої участі у повстанні “паризької комуни” Генеральна Рада і її члени не брали.

Маркс на цім конгресі мав більшість і ця більшість виключила за опозицію Бакуніна і його прихильників з членів Першого Інтернаціоналу. У нім залишилися тільки Німці, Англійці і Американці, які в 1873 році відбули ще маленький конгрес у Женеві, а в 1876 році видали повідомлення, що Перший Інтернаціонал перестав існувати.

Перший Інтернаціонал, як бачимо, для національної справи практично не зробив нічого. Він не мав до того ні моральних, ні матеріяльних засобів. Але всетаки його представники, головню інтелектуалісти та теоретики, зробили дуже багато. Вони перші в науковім світі розглянули всебічно суспільний твір націю і визначили її роль у житті людства. А що найважливіше, вони скріпили своїми творами моральну силу поневолених націй, які стояли за своє визволення.

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ПРИНЦИП В РОБІТНИЧІМ РУСІ

В житті поневолених націй настає доба національного відродження, у якому передову роль грають соціялістичні партії. Доба від 1848-1918, це 130 літній час перебудови політичної мапи Європи в дусі національних вимог поневолених народів. Скрізь серед національно закріпощених народів пролунало тоді революційне гасло - хочемо демократичної волі та об'єднання нації, як духово так і територіяльно.

Ідеалом, як бачимо, поневолених націй стає етнополітичний ідеал, себто творення чистонаціональних держав, який був протиставленням до держав націй. Борючись під тим гаслом, Італія та Німеччина, дуже скоро дійшли до наміченої мети. Вони встигли об'єднати духово свої народи та всією силою почали прямувати до об'єднання територіяльного. Їх дії не залишились без впливу і на другі нації.

На цей час припадає політичне всамостійнення та об'єднання балканських народів (Греків, Болгарів, Румунів, Сербів) та серед австрійських і російських поневолених народів

(Українців, Поляків, Білорусинів, Грузинів, та інших).

У поневолених народів проявляється визвольний націоналізм, який виявляє себе: 1) Маніфестацією рідної мови, побуту, одягу, театру, пісні письменства тощо. 2) Пропагандою самостійності своєї культури та необхідністю самоуправи свого народу в формі державної автономії, федеративної республіки чи навіть самостійності. 3) Організацією всіх творчих і визвольних сил для праці в галузі культури (школи, мистецькі та наукові товариства, театри, читальні, преса, тощо), господарства (спілки і коопертиви) та політики (політичні партії, посли до сойму та парламенту, тощо).

Проти такого сильного визвольного руху виступили пануючі нації, а їх теоретики почали пропонувати поневоленим націям різні форми правління, дуалізм, тріялізм, комонвелт і т. п., або просто видумували різні теорії, які заперечували право на самостійність поневолених і підбитих народів.

Так у 1867 році Австрія старається політичним компромісом між Віднем і Будапештом на рахунок поневолених слов'янських народів, Українців, Поляків, Чехів, Словаків та інших, при допомозі так званого австро-угорського дуалізму забезпечитися перед революційним походом цих народів та подужати їх національний спротив політичною перевагою Німців та Мадярів, до яких згодом долучено ще Поляків.

Росія у тім часі пішла на явний спротив. В 1876 московський цар видав указ, яким заборонив не тільки будьяку організацію Українців, але ще й забороняв видавати українською мовою будьяку книжку, газету чи навіть пісню.

ВИЗВОЛЬНІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЧОГО РУХУ

В наслідок такого положення в Росії і в Австрії політичні сили українського вивольного національного демократизму і соціалізму змушені були діяти легально і нелегально. Легально, переважно в Галичині, діяли Українська Радикальна Партія, Українська Соціал-Демократична Партія та Українська Національно-Демократична Партія, а також і парламентарні клуби. Нелегально діяли, переважно на Надніпрянщи-

ні, Українська Радикально-Демократична Партія і Революційна Українська Партія.

Особливо сильний вплив на формування думки національно - державного визволення в Україні мав Тарас Шевченко, який у своїх творах відбивав прагнення українського народу в дусі демократичних і соціалістичних ідей. Та й перша політична українська організація, предвісниця всіх потім політичних партій, Кирило-Методіївське Братство, до якого належав Т. Шевченко, мала програму на соціалістичній засаді федерації слов'янських народів, осередком якої мала бути Україна, а столицею цієї федерації держав мав бути Київ.

Політичні думки Кирило-Методіївського Братства розвивав далі проф. Михайло Драгоманів, С. Подолинський, О. Терлецький, Іван Франко, М. Павлик та інші.

Перші політичні книжки українською мовою, у яких порушувалися робітничі, соціальні та національні справи, були написані і видані українськими соціалістами — М. Драгомановом, С. Подолинським, І. Франком, М. Павликом, О. Терлецьким та іншими. Варто згадати такі книжки М. Драгоманова: “Передне слово до Громади”, “Шевченко, українофіли і соціалізм”, “Малоруський інтернаціоналізм”, “Нації Східньої Європи та інтернаціональний соціалізм”, “Історична Польща і великоруська демократія” та інші; С. Подолинського (під псевдонімом В. Кістка) “Правда”, “Про бідність”, “Парова машина”; Івана Франка - “Життя і побут сучасного селянина в Україні і у Франції”, “Про соціалізм”, “Що таке соціалізм?”, та ціла низка других його творів та інших авторів на актуальні справи. У цих творах видно прекрасно, яким великим визвольним бажанням билися серця тих людей і якими ідеями вони піднімали свій народ на боротьбу за національне і соціальне визволенням.

Провідники українського робітничого руху та українські соціалісти докладали всіх зусиль, щоб робітники та соціалісти других народів, Поляків, Москалів і Жидів, які жили на українських землях, діяли спільно в дусі робітничої солідарности і в дусі соціалістичних ідей. Такі ж самі спроби бу-

ли і зі сторони Поляків, Москалів і Жидів. Згадати б з польської сторони П. Свенціцького, з московської Герцена, жидівської Л. Інлендера та інших. Деякі з них, як Герцен, про якого вже була згадка, і П. Свенціцький заявляли публічно своє становище до української проблеми. П. Свенціцький у програмовій статті до першого числа “Сьоло” писав, що “український нарід є окремим народом слов'янським, із своєю мовою, звичаями, історією і надіями. Серед того народу, підкреслював він, живемо на протязі віків, і ані себе від нього, ані його від себе відділити не можемо; любимо його і дорогим для нас є все те, що він кохає”.

В тій самій газеті “Сьоло” (1866 р. стор. 159) була видрукована стаття “Справа польсько-українська”, якогось автора з Петербурга, підписаного ініціалами В. К. У цій статті він доводив, що з Москвою в України нема нічого спільного, бо московський нарід не є навіть чисто слов'янським народом. Але ця стаття мала велику хибу. Автор статті замість до Москви, пропонував Українцям пристати до Польщі.

Такої пропозиції ніхто з Українців прийняти не міг і не прийняв. Невеличка тільки група правих поглядів урядовців симпатизувала з такою “польсько-українською” програмою. Українські соціялісти були за співпрацю робітничих мас в соціяльній ділянці, а не за злиття і асиміляцію двох націй, як це пропонували деякі польські публіцисти.

Українські соціялісти пропонували польським соціялістам спільну боротьбу проти капіталізму і проти австрійсько-угорського монархізму, а також проти польської шляхецької адміністрації. Правда, польські соціялісти під проводом І. Дашинського годилися на спільні виступи проти капіталізму і проти австрійсько-угорського монархізму, але проти польської шляхетської адміністрації на українських землях, вони займали зразу мовчазне становище, а пізніше щораз більше схилялися до думки правих польських партій, що Польща повинна бути велика і простягатися від моря до моря.

Проти такого становища гостро виступив М. Драгоманів у статті “Нації Східньої Європи та інтернаціональний со-

ціялізм", яку він видрукував у двох числах "*La Revue Socialiste*" (ч. 12 і 13 1880 р.), але не докінчив, бо газета перестала виходити. Все таки з того, що було публіковане, видно докладно, чого М. Драгоманів хотів. Він хотів, щоб слово "нація" не утотожнювати зі словом "держав", бо місцеві робітничі союзи "існували вже сформовані на підоснові раси, мови (як союзи флямандські, Юри, німецької Швайцарії і т. інші), а не держави".

Другим домагання М. Драгоманова було те, щоб у робітничий інтернаціонал єдналися робітники націй, а не держав. Тому він писав: "За винятком Бельгії і Швайцарії, де модернізований соціалізм знайшов уже готові організації в робітничому населенню, ми не зустрічаємо секцій і федерацій в Інтернаціоналі, котрим представлялися б народи, — але ж були деякі, де розвій соціалістичного руху був затриманий цим змішанням ідеї держави і нації". Вказуючи на народи в Східній Європі, що є під окупацією Австрії і Росії, М. Драгоманів казав: "Тут держави цілком не відповідають народам, націям; народи визискуються представниками держави далеко в більш грубшій формі, ніж у Західній Європі. Окрім того, майже вся цивілізація захоплена аристократією, яка представляє февдальні існуючі держави, як держава московська, або які недавно існували, чи залишилися частинно, як польська держава, — яка покрита московською державою Росії, але продовжується в Галичині — панує в східній своїй частині над рутенським народом". (М. Драгоманів і женеvський соціалістичний гурток", Відень 1922, стор. 169-173).

У дальшій частині тієї статті М. Драгоманів викрив перед світом, як деякі польські і російські революціонери та соціалісти ведуть акції відновлення своїх великодержав, а нічого не говорять про нації, які в тих великодержавках опинилися. Драгоманів на прикладі Східньої Галичини виказував, що на території, де є 80% українського населення, "тут виключно польська соціалістична організація не має ніякої рачії. Польські соціалісти, каже він, які там знаходяться і які бажали б зберегти польський характер їх акції, повинні або

емігрувати до польського краю, або згубити всякий практичний вплив на народні маси, що їх оточують". (М. Драгоманів і женевський соціалістичний гурток. Відень 1922, стор. 183).

Ще виразніше про національне питання в соціалістичнім і робітничім русі висловив М. Драгоманів у своїм творі "Історична Польща і великоруська демократія". Він з усією одвертістю заявив, що ні російські, ні польські соціалісти, ні революціонери, ні демократи не мають ясної соціалістичної програми в національній справі. Драгоманів, як визнавець федерального соціалізму, своїм глибоким політичним розумом передбачив, що приходить доба національних соціалістичних партій, які спільністю соціальних інтересів і потреб будуть творити соціалістичні федерації вільних народів.

М. Драгоманів увесь час стояв на тім, що кожна нація мусить сама упорядкувати своє життя і ним кермувати. З тої основної тези Драгоманів виводив другу тезу, що робітничий і соціалістичний рух на українських землях має мати український зміст. Він усією силою свого знання намагався переконати Івана Франка, Павлика та інших українських соціалістів, щоб вони організували політичну партію по духу і по членству українську та змагали до відновлення своєї держави. Вже у "Переднім слові" до "Громади", в журналі, що виходив у Женеві, він писав: "... національні держави, які вони не є, а спинають не тільки вояцьку і державну зневагу одних пород людських другими, а ще й кладуть початок кінця тому, щоб панство і багатирство (капіталісти) тих пород, що раніше набрались сили, — висисало (експлуатувало) людей породи сусідньої і на господарському полі, — кладуть кінець тій спільності, яка поневолі є в цій зневазі й цьому висисанню між державою, панством, багатирством і т. зв. "народом" державної й панської породи". (М. Драгоманів, "Вибрані твори", Прага - Нью Йорк 1937, стор. 146).

Ще виразніше про національну справу сказав М. Драгоманів у програмі, що її він склав і підписав разом ще з М. Павликом та С. Подолинським в 1880 р. і проголосив друком у журналі "Громада". "В справах політичних, було сказано, ми

бажаємо:" 1) Рівного права для всякої породи (нації). 2) Нездолітної волі слова, печаті (друку) й науки, зборів і товариств. 3) Безперешкодної самоуправи для кожної громади в її справах. 4) Повної самостійности для вільної спілки громад на всій Україні".

Ця програма являється нестертим історичним документом, що її проголосили українські соціалісти в обороні прав нації. Щоб не було ніякої плутанини відносно самої назви України, то впорядчики програми ще й дали докладне пояснення, що вони розуміють під Україною.

"Україною, писали вони, ми звемо всю сторону від верху ріки Тиси на заході до ріки Дону на сході і Кубанську землю від рік Нарева на півночі до Чорного моря на півдні — усю землю, де гурт народу говорить українською мовою. В цій Україні найбільша частина всіх здобувачів, цебто хліборобів робітників є Українці. Напроти того, велика частина чужинців — Поляків, Жидів, Німців, Мадярів, Москалів — належить до неробочих станів, котрі тільки вжиткують працю правдивих робітників. Тепер власне ці чужинці, котрих наслали на Україну ці держави, що поневолили її в старі часи, та ті перевертні, що до них пристали, панують над Українцям і в господарстві і в справах політичних, як начальства.

"Всякому народові шкодить неволя під чужими людьми, а з другого боку серед громад не повинно бути непрацюючих станів, а мусять вони складатися з самих здобувачів. Ось через що майже все одно, чи увільнити Україну від панування чужинців, чи увільнити громади українських здобувачів від непрацюючих станів: і так і так пани всяких пород (націй), повинні хоч усі стати робітниками, хоч покинути Україну. Інакша річ працюючі громади волоські, болгарські, сербські, грецькі, московські, мазурські, виселки німецькі, ремісники польські, жидівські й інші, що живуть у нашій країні: вони мусять мати в усьому рівне право й однакову волю з Українцями. Їх громади матимуть волю закладати свої школи". (М. Драгоманів "Вибрані твори" Прага - Нью Йорк 1937, стор. 148-149).

Ця програма, як видно, клала головний натиск на само-

управу громад, а далі на самостійність поодиноких націй, які мали творити союз рівних і вільних націй.

Перша українська політична партія на Надніпрянщині була складена в 1885-ому році соціялістами під проводом Михайла Драгоманова. Називалася вона “Українська Соціал-Революційна Партія”, а в програмі її стояло: “Культурна сторона нашої діяльності означається тим, що ми націоналісти.” “Ми націоналісти”, бо “уважаємо потрібним ділити людей після їх етнографічних властивостей . . .”, “хочемо залишатися Українцями . . .”, “хочемо надалі зберегти українську національність”; “опираємося на революційний політичний рух супроти загально-руської державної централізації; на сепаратистичні стремління деяких національностей, країв і областей” і “ставимо питання про нашу незалежність в момент можливого перевороту”.

Першу українську політичну партію в Галичині склали 1890-го року Іван Франко, Михайло Павлик та інші. Вона називалася Українська Радикальна Партія. В своїй програмі вона поставила, що “розвій народних мас, можливий тільки на національному ґрунті”, а тому “Українська Радикальна Партія в справах національних буде змагати до піднесення почуття національної свідомости й солідарности в масах всього українського народу”. Партійний з’їзд 1895-го року увів у програму таку заяву: “Українська Радикальна Партія заявляє, що здійснення усіх її соціялістичних ідеалів можливе при повний політичний самостійности українського народу і повнім необмеженім праві його рішати самому у всіх справах його дотичних.”

Радикалка Н. Кобринська перша почала творити жіночі організації й урядила в 1891 р., в Стрию, віче українських жінок, а соціяліст Ю. Бачинський написав і видав 1895 р. книгу “Україна Ірредента”, в якій обґрунтував права й потребу самостійної української держави.

Революційна Українська Партія, що склалася на Придніпрянщині 1900 р. в програмі “Самостійна Україна” заявляла, що “Українцям не залишається нічого іншого, як повста-

ти проти свого гнобителя й створити власну самостійну державу, . . . одну єдину нероздільну, вільну самостійну Україну від карпатських гір аж до кавказьких”.

З наведених уривків дуже докладно видно, що М. Драгоманів, а разом з ним і українські соціялісти, під словом “нація” розуміли духово-культурну спільноту, яка базується на спільній мові, історичній традиції, свідомості своєї індивідуальності та змаганні до удержання своєї існуючої, або до опанування держави на своїй території, якщо ця спільнота держави ще немає.

Нація у розумінні українських соціялістів, це природний історичний твір, а держава, це найбільша і найсучасніша суспільно-політична організація нації. Коли представники робітничих і соціялістичних організацій утотожнювали “націю” з “державою”, то тим вони ставали в рядах своїх державних урядів, які визнавали право на державу тільки історичним народам, чи пануючим монархіям. Тим вони ідею нації намагалися запрягти до свого “соціялістичного воза”, на якому мали сидіти всі нації, словом, мав бути “соціялістичний централізм”.

ПРИНЦИП ЦЕНТРАЛІЗМУ І ФЕДЕРАЛІЗМУ В РОБІТНИЧІВ РУСІ

Принцип централізму в робітничім русі, як це виявилось на конгресі в Копенгазі, де його дуже боронив Москаль Плеханов, був димною заслоною перед спробою розкрити імперіялізм державних і національних робітничих організацій панівних народів.

Проти Плеханова, а головню проти прихильників централізму, в році 1868, на Ейзенахському конгресі німецьких робітників, гостро виступив Бебель і сказав: “За всіх обставин соціял-демократична партія повинна організуватися насамперед у Німеччині, бо поруч з інтернаціоналізмом необхідна і національна організація і перша без другої була б лише примарою”.

Німецькі соціялісти послушали мудрої ради Бебеля і створили соціялістичну національну партію, а тим самим ста-

ли на сторону федерального соціалістичного принципу. На з'їзді у Гайнфельді 1889 прийшло до спільної мови між централістами і федералістами саме на принципі федерального соціалізму. Тоді ухвалено “основну заяву” — програму соціал-демократичної робітничої партії Австрії на таких основах:

1) Соціал-демократична робітничка партія Австрії є інтернаціональною партією. Вона осуджує привілеї нації нарівні з привілеями роду, власности, походження та заявляє, що боротьба проти визиску мусить бути інтернаціональною так, як таким є сам визиск.

2) Для поширення соціалістичних ідей вона використовуватиме всі засоби публічні, пресу, спілки, збори та буде виступати за усунення усіх перешкод свобідного вислову думки (виїмкові закони, закони про пресу, товариства і збори.)

3) Партія ставить собі за ціль організувати пролетаріат політично, дати йому свідомість свого положення і свого завдання, зробити його духово й фізично здатним до боротьби.

4) Загальне, рівне і безпосереднє право голосування у виборах до всіх репрезентаційних тіл є одним із найважливіших засобів агітації і організації пролетаріату.

Національне питання, як бачимо, на з'їзді у Гайнфельді зігноровано, чи просто, його не вставлено у програму, щоб не довести знову колись до розбиття робітничого руху. Але ігнорація національного питання, як пізніше показалося, дуже некорисно відбилася на робітничому русі. Вона викликала палку бротьбу на всіх майже з'їздах. Впарі з цим в робітничому русі поневолених націй щораз то голосніше і відважніше почали лунати голоси за повну самостійну національну організацію робітництва.

Предвісником розподілу соціал-демократичної партії Австрії на національні політичні організації, було заснування 1889 р. в Західній й Україні, званій тоді Галичиною, “Галицької Соціал-Демократичної Партії”. Програму партії прийнято ту, що її ухвалив з'їзд у Гайнфельді. До послуг партії

Осип Данилюк віддав часопис “Праца”, а рік пізніше почав виходити другий часопис “Роботнік”. Українське робітництво, як давніше так і тепер, знову опинилося у хвості робітників-Поляків. Польське робітництво, яке чисельністю було дуже велике і під оглядом національним свідоме, не переставало впливати на українське робітництво в державно-польському дусі. Ради єдності робітничого руху і ради ідеї соціалізму про національне питання серед робітників ніхто не говорив. Не говорили про нього і провідники українського робітництва, бо не бачили сили, на яку можна б було опертися.

Взагалі в тім часі робітничі партії мали до вибору три тактики: 1) Здержатися від політичної діяльності. 2) Брати самостійно участь у політичній житті і використовувати кожен нагоду для популяризації своїх ідей та думок. 3) Брати участь у спілці з другими ліберальними партіями та несоціалістичними організаціями на певних умовах.

Вихід знайшло само життя. Поширені соціалістичні ідеї серед робітників, селян та інтелігенції, а в тім також і однаковий капіталістичний визиск, зближували їх разом та підказували творити політичні партії. Таким чином, починаючи десь від 1893 р., у соціалістичній русі у Франції, Англії, Німеччині, Австрії, Бельгії та других країнах почали творитися немарксівські фракції, а згодом і партії, які в основу своїх ідеологій ставили етичний соціалізм, демократію та національно-визвольні ідеї.

Такто соціалісти поневолених націй одержали, з заснуванням цих партій, не тільки моральну допомогу в соціальних справах, але й величезне підкріплення в справах національних. Це особливо видно на всіх з'їздах міжнародних і з'їздах краєвих. Національне питання і визволення поневолених націй стає найбільш актуальним питанням. Одну із передових ролей у поширенні думки, що кожна національна спільнота має право на створення своєї держави на її етнографічній території, відіграли українські соціалісти. В австрійській монархії, у якій знаходилися пануючі і окуповані нації українська, сло-

вацька та інші, бій за національну справу проходив дуже завзятий. Щоб довго не шукати за доказами, візьму 1880 рік, коли була видана брошура “Чего хцов соціялісці? та “Програм соціялістув галиційських”. Польські соціялісти, які одержали до друку соціялістичну програму, з наголовком “Програм соціялістув польських і русінських ве всходней Галиції”, робили всякі старання, щоб слово “русінських” недопустити в наголовку. Вони просто його опустили і видрукували програму з наголовком “Програм соціялістув польських всходней Галиції”. Коли ж проти того заперестував український співавтор програми, Іван Франко, тоді на видрукованій програмі наліплено новий наголовок: “Програм соціялістув галиційських”.

Одначе в самій програмі українським соціялістам таки вдалося відстояти свої національні постуляти. Там, як подає Вол. Левинський у брошурі “Початки українського соціялізму в Галичині” (Торонто 1918, сторінка 18), писалося: “В нашім краю, де на одній території живуть побіч себе люди, а навіть громади різних народностей, не вільно соціялістам одної народности вважати себе представителями цілої території, тільки треба радше стреміти до федеративної спілки, в яку входили б групи соціялістів усіх народностей, але кожна в своїй окрузі заховуючи повну автономію і свободу акції”. Одначе ця програма не мала ніякого практичного значення, бо польські соціялісти під проводом Болеслава Лімановського зрадили ці засади й показалися такими самими шовіністами, як і несоціялісти.

Ясно й одверто національне питання була поставила Українська Радикальна Партія, що постала 1890 р. Галицька Соціал-Демократична Партія поставила внесення про національне питання щойно на з’їзді 1892 р. у такій формі, щоб “у Східній Галичині утворити окремий соціялістичний комітет український, якого завдання має бути агітація і організація серед міських і сільських робітників Українців”. Поставлено також внесення, щоб видавати соціялістичний часопис українською мовою. З обидвох внесень ухвалено тільки перше. Друге перепало, бо проти нього виступив Цеттербавм,

делегат з Коломиї, який радив Українцям іти на села, а міста лишити Полякам. Справа видавання соціалістичного часопису так і лишилася не полагодженою аж до часу заснування Української Соціал-Демократичної Партії, хоч кожного разу на з'їздах пратії про неї говорилося. Усе кінчалося на резолюціях й обіцянках, щоб в той спосіб як найдовше задержати український пролетаріят під польським впливом.

З великою допомогою у боротьбі за самостійність українського робітництва прийшла Українська Радикальна Партія. Коли польські соціалістичні провідники Галицької Соціал-Демократичної Партії почали називати партію польською і в своїх виступах домагатися Польщі “од моржа до моржа”, то такі поступки гостро п'ятнував “Народ”, що був офіційним органом Української Радикальної Партії. Різка критика польського шовінізму і їх поведінки з українськими робітниками, викликала боротьбу між Українською Радикальною Партією і Галицькою Соціал-Демократичною Партією за душу українського робітника, яка вкінці довела до того, що УРП поставила сама зайнятись агітацією за організацію українських робітників.

Та, на жаль, в самій УРП не було однозгідного погляду на справу організації українського пролетаріату.

По довгих дискусіях над робітничим питанням перемогла думка, що треба в цій справі спитатися самого робітництва і хай воно само заявиться.

Дня 17 вересня 1896 р. скликано довірочні збори українських робітників у Львові і на них рішено: 1) Заснувати Українську Соціал-Демократичну Партію, 2) Видати відозву до українських робітників в справі організації українського робітництва в окрему партію, 3) Видавати українську соціалістичну газету, друковану латинськими буквами, бо української абетки українські робітники не знали.

Кілька днів по зборах була видана відозва п. н. “Поклик до робітників Русинів” за підписами: Михайло Бориславський — столяр, Д-р Іван Франко — літерат, Микола Ганкевич — правник, Іван Глинчак — слюсар, Михайло Котияк,

швець, Д-р Євген Левицький — правник, Михайло Павлик — літерат і Юрій Сидорак — друкар.

У цій відозві умотивовано потребу самостійної політичної організації українських робітників та поставлено ясно національне питання українського робітництва. Відозва зачиналася словами виправдання перед українськими робітниками за опізнання в їх організуванні: “Є дві причини, два аргументи, товариші, котрими ми будемо вести нашу оборону перед вами. Перший аргумент той, що не малисьмо настільки сил, щоби сейчас перевести свою робітничу організацію. Праця народна Українців так широка, так багато вимагає робітників на усіх полях народного життя, що не ставало їх для організування робітничої партії. Впрочім сказати треба, що і тут ми не закладали рук і Українці були першими, що стали голосити соціалістичні думки. Тільки в тій праці наші звисні опікуни не дали нам спокою. Вже в перших починах руху спали на наших найліпших людей соціалістичні процеси, розбиваючи на прах зачатки свіжої соціалістичної організації. Розумієся, що серед таких прикрих обставин ми не мали іншого виходу, як шукати місця в польських робітничих організаціях, в тих організаціях, в котрих ми сподівалися знайти поле для праці для соціалістичних думок і zarazом мали надію, що польська партія робітнича виписала на своїм прапорі знам'я інтернаціоналізму. І це був наш другий аргумент, чому ми не організувалися в окрему партію і доси мовчали”.

Дальше у відозві говориться про те, що за останні роки назбиралося так багато фактів “нарушення наших прав національних” в Галицькій Соціал-Демократичній Партії, що вони “дорешти розвіяли дотеперішні наші ілюзії щодо інтернаціональності галицької робітничої партії”.

У відозві далі наводиться цілий ряд фактів, які доказують, що Галицька Соціал-Демократична Партія відступила від інтернаціоналізму й толеранції та станула на ґрунт польського націоналізму і вузькопартійности. Такими фактами є: “1) Всю агітацію партія вела дотепер виключно в польській мові. 2) У львівській робітничій організації ставлено пере-

шкоди в передплачуванні українських часописів. 3) Галицьку Соціал-Демократичну Партію використали Поляки для польських цілей в святкуваннях річниці т. зв. маєвої конституції.

Крім цих фактів у “Поклику” подано, що на з’їздах у Цюриху і в Парижі делегат української частини Галичини, Поляк, проголосив програму “Вольней Ржечипосполітей Польскей”, а в 1892 р. на Львівському Конгресі провідник Галицької Соціал-Демократичної Партії заявив, що “ми соціал-демократичні робітники маємо стати колись в бій за відбудування польської держави”, розуміється також на території Східної Галичини. А вже короною “інтернаціоналізму” польських соціалістів було підписання на цьогорічній конгресі в Лондоні делегатом Східної Галичини домагання відбудувати Польщу силами інтернаціонального пролетаріату”, говорить з іронією в цій відозві.

Відозва кінчиться словами: “Оці причини вкладають на нас обов’язок з’єдинити український пролетаріат в один спільний табор, свідомий своїх прав національних”.

Як живим було національне питання в Австро-Угорщині серед соціалістичних партій, видно з того, що в різних краях цієї монархії творилися національні партії, які організували тільки свій пролетаріат. Чеська Соціал-Демократична Партія “усамостійнилася” в 1893 р. і мала свій статут, а тільки в справах тактики мала вона порозуміватися з загально-австрійською соціал-демократичною партією. Коли Полякам на Віденському Конгресі признано право організувати своїх робітників на Шлезьку, то це право вони поширили і на всю Галичину. Галицьку Соціал-Демократичну Партію вважали вони польською. В наслідок того українським соціал-демократам не було іншої ради, як стати на шлях усамостійнення. Шляхами усамостійнення пішли Словінці, Італійці і нарешті також Українці.

Чимало труду в справі національній вложили провідники і організатори українського робітництва в Україні, що була окупована Москвою. Треба було надзвичайної напруги ума, щоб не загубитися в калейдоскопі різних організацій та їх

ідеологій. Дуже багато в рієнтації і виробленні самостійницької української політичної думки, а згодом і організації, допоміг М. Драгоманів, а також багато поміг тісний контакт провідників з провідниками робітничого і соціалістичного руху в Західній Україні та другими суспільно-громадськими і культурними діячами. Це особливо дуже виразно видно в програмі з 1885 р. “Кружка 13-ох”, у якій між іншим вони заявляли:

“До цієї пори революційні сили в Росії ділилися залежно від клас (робочих, буржуазії) або державного стану (військо, уряд) ми ж — націоналісти — вважаємо потрібним ділити їх ще й після етнографічних властивостей людей.”

“Порівнюючи наші цілі з умовами сучасного життя в російській імперії, ми бачимо себе змушеними бути революціонерами. Культурна сторона нашої діяльності означається тим, що ми націоналісти. У нас нема наукових даних (та навряд чи хто й може їх подати), на підставі яких можна було би думати, що вмайбутньому націоналісти зникнуть і все людство зіллється в одноманітне ціле. Через те ми відмовляємося від праці на користь фікції про злиття людства, яка мусіла би ігнорувати й подавлювати національні властивості; тобто робити страждання живим людям. Об'єднання людности в галузі культурній ми бачимо в об'єднанні наукою й науковою ідеєю прогресу, що зовсім не виключає національної індивідуальности.”

Особливо чітко в програмі підкреслено національний елемент такими словами:

“Ми відчуваємо і усвідомлюємо себе Українцями, а не ‘общерусами’ (руськими).” . . . “Мало того, ми хочемо залишатися Українцями.” . . . “Почуття прив'язанности до України, з одного боку, краще знання умов українського життя, ніж якого іншого краю російської імперії, з другого примушують нас до роботи на батьківщині, тобто: і в практичній діяльності бути націоналістами.” . . . А далі в програмі написано: “Ми хочемо надалі зберегти українську національність.” . . . “В політичній сфері ми змагаємося: 1) до повної

національної автономії (самоопреділення) України, до самоуправи на демократичних засадах"; 2) до "права кожної народности на вільний розвиток, незалежно від того, чи існувала вона раніш самостійно, чи ні"; 3) "об'єднання національностей і областей в одну федеративну державу", бо "федеративні форми найбільш справедливі"; 4) "федеративних форм і для зовнішніх міждержавних відносин"; 5) "демократичної самоуправи", яка "повинна гарантувати розвиток національностей і племен в культурному відношенні та гарантувати взагалі право особи, пропаганди, агітації"; 6) опріч того всього, "ми все ж таки ставимо питання про нашу незалежність у момент можливого перевороту; ми не бачимо в такій постановці питання суперечности чийм небудь інтересам, а, навпаки, — бачимо гарантію від зазіхання на нас". Тому ми "спираємося на революційний політичний рух супроти загально-руської державної централізації ;на сепаратистичні стремління деяких національностей, країв і областей на децентралістичний рух деяких провінцій до самоуправи".

В програмі чітко і виразно підкреслювалося самостійництво такими словами:

"Ідучи поруч з загально русским соціалістичним рухом, ми повинні вести пропаганду повної незалежности та вільної федерації національностей і областей; ідучи поруч з сепаратистичним рухом, ми повинні пропагувати й агітувати за прилучення до політичних вимог ще й економічної перебудови світу на соціалістичних засадах" . . . "що стосується до партійних відносин, то . . . ми стоїмо за самостійну діяльність Українців і як партії. Ми висловлюємося проти злиття з загально-руськими партіями, а також проти признання української партії фракцією котроїсь з них". . . "В наших очах діяльність 'соціал-демократів' серед робітників, не менш велична, як діяльність 'мілітаристів' серед війська, а 'народовольців' на ґрунті терору." . . . "Нічого не маємо проти участі Українців в терористичних підприємствах."

В економічній справі програма писала виразно так:

"Що ж стосується економічних відношень, то ми являємося соціалістами: стоїмо за перехід заводів в руки робітни-

ків, а землі — в руки сільських громад. На це завдання, повне здійснення якого видається нам лише в далекому майбутньому, ми дивимось, як на найтрудніше. Труднощі залежать від перебудови людського світогляду, переміни людських інстинктів і звичаїв; тимчасом маса народу велика й цілком нерозвинута, політичні умови російської імперії перешкоджають пропаганді. Ми думаємо, що лише заведення політичної свободи дасть можливість зробити щось помітного в цім напрямку. Одначе, ми вважаємо вже тепер потрібною і безумовно можливою таку пропаганду.” . . . Для того ближчим завданням ставилася “поміч народженню української соціялістичної інтелігенції”; організація соціялістичних гуртків, які б складали й видавали соціялістичну літературу. (М. Васильєв — Причинок до історії українського руху в Росії. — Записки Наукового Товариства імени Тараса Шевченка, 1912, книжка II, сторони 147-157.)

З наведених уривків показано наглядно, що перед провідниками соціялістичних партій, які у тім часі були організаторами робітничих і селянських мас, крім соціального питання, стояло питання національне, яке було тісно пов'язане зі змаганням до своєї самостійної держави. Це особливо чітко позначувалося в думках, програмах і окремих книжках та брошурах.

З Українців це питання обробив і науково обґрунтував колишній радикал, а пізніше соціал-демократ, Юліян Бачинський, спочатку в окремих статтях в органі Української Радикальної Партії ‘Народі’ п. н.” По поводу еміграції”, а потім в 1892 в окремій книжці п. н. “Україна Ірредента”.

Він, розглядаючи тодішнє національно-політичне і соціально-економічне положення українського народу в Австро-Угорщині і Росії, прийшов до висновку, що наступила доба пролетаризації і націоналізації робітника. Клясова боротьба, яка ведеться за поліпшення соціально-економічного положення, каже Ю. Бачинський у згаданій книжці, в тім випадку і української пролетарської верстви, набере з часом і національного характеру через зростання національної свідомо-

сти пролетаріату, яку буде поширювати інтелігенція. Впарі з цим прийде, твердить він, до політичної боротьби, а це знову викличе потребу партійно-політичної організації на нових зразках. Зродження і ріст українських змагань приведе до визволення з соціально-національного утиску та бажання відірватися від чужої державно-пануючої системи. Україна ступила на шлях повного, остаточного відірвання від насильного злучення з чужим державним осередком, і змагає до державної самостійности.

Мати свою державну й політичну самостійність це, на думку Ю. Бачинського, передумова повного існування української нації. Дослівно він про це писав: “Одна ідея з давніх літ осталася ще живою — ідея національної самостійности українського народу.” . . . “Боротьба економічна переходить рівночасно в боротьбу національну. Тут (в Галичині) стоять проти себе і дві народности: велика господарська — Поляки, середня — Русини.” . . . Взагалі “зазначаються і борються інтереси поодиноких клас, а в данім случаю — і націй”... “Національна свідомість знайде тепер вперше серед руських мужиків ґрунт для себе, бо вона стане спільною зброєю в їх економічній боротьбі; отже і сильно пічне розвиватися.”... “Політична самостійність України то *conditio sine qua non* (умова, без якої не може бути) її економічного і культурного розвитку, услів’я взагалі можности її екзистенції.” . . . “Україна для себе. От її девіз. Вільна, велика, незалежна, політично самостійна Україна — одна, нероздільна від Сяну по Кавказ! — Це її прапор!” . . .

“Але при щораз зростаючій залежності, а вкінці єдності економічній всієї людської суспільности, мусить остаточно витворитися також і нова вища єдність роду людського — інтернаціональна, яка запанує над нинішньою єдністю національною.” . . .

“Треба вже й тепер починати тій малій горстці свідомих вже Українців будити серед української суспільности в Росії, оскільки це можливо, і думки про політичну самостійність України.” . . . “Та вся робота в тім напрямі не повинна опи-

ратися на самім лише простім розширюванні між українською суспільністю ідеї національної відрубності українського народу — відрубність національна сама про себе ще нічого не становить — але повинна опиратися передовсім на виводженні на світ і вказуванні на ті економічні суперечності, які заходять між поодинокими територіями в Росії, що витворилися внаслідок запанування в Росії капіталізму, а головню на вказуванні на ті економічні суперечності, які заходять між Україною та рештою Росії і наслідки, які виходять з цього культурного розвою України.”

Він пророкував, що на руїнах тюрми народів Росії і Австрії “рішиться й Україна, розкута проголосить і вона своє слово, і вона упімнеться тоді різко о своє право до життя. Настане тоді страшний час, каже він. Мов грім загукає над Україною проймаючий оклик мести, історичної відплати. Тоді виложить вона одверто на стіл своє право до життя, право на політичну самостійність, право бути своїм паном у своїй власній хаті. Україна тоді буде вільна, велика, політично самостійна, одна нероздільна від Сяну по Кавказ”. (Україна Ірредента, стор. 71-72).

Думки, висловлені Ю. Бачинським, не сходили вже не тільки з уст сучасників на всяких зборах і вічах, але їх вставляли в свої програми і українські політичні партії. Українська Радикальна Партія на своєму з’їзді 1895 р. у Львові поставила зовсім ясно, що “здійснення усіх її соціялістичних ідеалів можливе при політичній самостійності українського народу і повнім неограниченим праві його рішати самому у всіх справах його дотикаючих”. (М. Стахів, Проти хвиль, Львів 1934, стор. 77).

Національна форма робітничого руху, як бачимо з дотепер наведених фактів, була продуктом цілком природного розвоевого суспільного процесу. Кожна нація, вийшовши на вищий шабель у своїм духовім розвитку, клала печать свого духа на всіх проявах суспільного життя, не поминаючи робітничого руху і політичних партій. Загальна тенденція розвитку кожної нації наставлена на те, щоб кожна нація була самостійною і творила свою державу. Звідси передавалася

ня тенденція і організаціям міжнародного характеру. Це ми докладно бачимо і в робітничім русі та соціалістичних організаціях.

Соціалістичні партії державних народів розбудовували свою пресу, творили каси, кооперативи та розширювали свою господарську базу. Вони що кожних п'ять років все більше і більше здобували послів до парляменту. Взяти б для прикладу Німецьку Соціал-Демократичну Партію. В 1871 році вона мала всього 2 послі. В 1877 році вона вже мала 13, в 1890 — 35, а в 1912 — 110 послів. Робітничий рух в Німеччині в 1891 р. мав 62 юнії з 227,659 членами, а в 1912 р. в юніях вже було 2,530,390 членів. Подібно зростали робітничі юнії в Англії, Франції, Данії, Норвегії і других країнах (Міжнародний соц. і роб. рух, Клівленд 1917).

Починаючи від 1890 року, бачимо в Європі творення і усамостійнення соціал-демократичних партій та робітничого руху на національних принципах. В 1892 р. на з'їзді соціалістичних партій признано Полякам право організувати польських робітників на Шлезьку. В 1893 р. на з'їзді в Будейовіцах чеська соціал-демократична партія ухвалила для себе окремий статут та тим способом стала автономною партією і тільки в справах тактики порозумівалася зі загально-австрійською партією. За прикладом Чехів і Поляків у 1896 році (27 і 28 серпня) відбувся в Люблянї з'їзд Словінців, в 1897 р. уконституювалися українська і польська соціал-демократична партія, як партії автономні.

На місце інтернаціоналізму прийшов федералізм. На з'їзді в Вімбергу австрійської соціал-демократичної партії створено федерацію соціал-демократичних партій поодиноких народів та тим самим практично визнано національний принцип, як у соціалістичних партіях так і в робітничім русі. Крім того ухвалено окрему резолюцію, у якій було сказано, що "організація австрійської соціалістичної демократії по самостійних національних групах має за мету, дати для організаційної праці багатомовного пролетаріату Австрії найліпші практичні умови, та усунути практичні труднощі, що виника-

ють з різномовности. Узнаючи таким способом користь повної самостійности для організації кожної мови та рахуючися з цим, створюємо рівночасно в загальнім з'їзді партії і загальній партійній езекутиві інституції, відповідні для того, щоб ще краще як досі запевнити постійну складову цілість усім поодиноким організаціям для спільної боротьби. Національна самостійність та інтернаціональна солідарність є основним принципом нашої організації". (Цитат за В. Левинським "Початки українського соціялізму в Галичині, Торонто, 1918, стор. 72).

Національний принцип, як бачимо, був у робітничім русі основним принципом довкруги якого нанизувалися другі принципи. Цей національний принцип ляг в основу II-ого Інтернаціоналу. В 1899 р. Карло Кавтський, один з його провідників, у статті "Боротьба націй за державне право в Австрії", що вийшла друком ще перед створенням II-ого Інтернаціоналу, писав: "Пролетарська інтернаціональність означає не відсутність національости, а свободу та рівність націй. (К. Кавтський: "Боротьба націй за державне право в Австрії", Н. Ц. 1897, ч. 18).

Одначе II-ий Інтернаціонал поза деклараціями нічого практично для визволення поневолених народів не зробив, ані не вказав шляхів до здобуття волі. Ідею федерації перехопили пануючі уряди і обґрунтовували її на свій лад. Це докладно можна бачити в Австро-Угорщині.

Тут, в часі "весни народів" 1848 р., національно-державна проблема в поневолених народів брала верх і Австро-Угорщині грозив розвал. Та врятував її чеський історик і суспільний діяч Франтішек Паляцький, який поширив серед поневолених народів федеративну програму визволення. Ця програма викладала поневоленим народам в Австрії думку, що австро-угорська імперія має бути перебудована на федерацію всіх народів, що заселявали цю імперію. Кожна етнографічна територія повинна творити особний край, який має мати в краєвих справах свою повну автономію. Краєві справи мав регулювати краєвий сойм, а адміністрацією краю мало керувати краєве правління разом з

царським намісником. Закони спільні для національних країв повинен ухвалювати державний парламент. Мали бути переведені вибори на підставі загального, рівного, тайного і безпосереднього права до державного парламенту і краєвих соймів. Загальна державна рада, яка мала вийти з цих виборів, мала зібратися і ухвалити конституцію для всієї монархії.

Програму австрійської федерації прийняли політичні партії тих народів Австрії, що були всією своєю територією під пануванням австрійського монарха. Народи, які були своїми територіями під двома, чи трьома окупантами, до федеративної програми визволення сгавилися з дуже великою резервою. Тільки деякі праві політичні партії схилилися до федеративної думки, зате національно-демократичні і соціалістичні партії станули на самостійницькому та соборницькому ґрунті. Це можна бачити з опублікованих уривків їх політичних програм, що вже було згадано раніше.

Треба для повноти викладу на тему, про яку йде мова в нашій праці, зазначити, що в тім самім часі, коли українські соціалісти вели завзяту боротьбу за організацію українських робітних людей на національних принципах, то українські праві кола перейняті ідеєю федерації робили угоди, то з польсько-австрійською адміністрацією, то з москвофілами і гостро побрювали визвольну програму українських соціалістів. Від 1848-1890 р. українські праві угруповання робили такі угоди аж три рази і, правду сказавши, поза здійсненням деяких марних культурно-освітніх і господарських домагань, нічого більше цими угодами вони не досягнули. Затє втрати для української національно-визвольної справи були великі, бо ці українські праві кола, зробивши угоду, стали оруддям урядових чинників і викликали внутрі української нації громадянську війну з українськими соціалістами і тим самим відвертали увагу широких мас від державно-політичних справ.

Сильно вперед пішла українська національно-визвольна справа щойно тоді, коли українські праві кола переконалися, що в угодах їх обманювано. Вони тоді рішилися йти спіль-

ним фронтом з соціалістами. В боротьбі за національно-політичні права та за доступ до державної і краєвої адміністрації Українці мали також підтримку від других народів Австрії, зокрема від Чехів і Словінців, від Італійців та соціалістів і демократів австрійських та німецьких.

Робітнича справа, як бачимо, помалу-помалу ставалася і національною справою. Для поневолених народів гасло, що тільки в своїй вільній державі можуть бути розв'язані всі соціальні і економічні проблеми, стало найбільш актуальним. Його скріплювало гасло "кожна нація сама собі господарем".

Робітничий рух з кожним роком все більш і більш ставав рішальним чинником у кожній державі. Його представники не тільки засідали в парламентах, але й посягали по міністерські портфелі. Соціальне законодавство щораз більше і більше брало в оборону робітництво. Робітництво, зорганізоване в професійних спілках, маючи свою пресу, своїх письменників і вчених, виясняло багато всяких економічних складних проблем.

Варто ще згадати, що робітничий рух у своїм рості, крім впливу на національні, на соціально-економічні та державні справи, впливав також і на церковні організації. В наслідок того по довгій мовчанні, церковні провідники мусіли в робітничій справі сказати також і своє слово.

РОБІТНИЧИЙ РУХ І РЕЛІГІЙНІ ВІРОІСПОВІДАННЯ

Піонером у робітничій справі в католицьких колах виступав єпископ Майнцу, Ф. Е. Фон Кеттелер. Він своїми пламенними проповідями на соціальні теми в революційному 1848 році в катедрі Майнцу дуже прочинився до спопуляризування робітничого руху. Пізніше, він опрацював робітниче питання в окремій книжці п. н. "Робітниче питання і християнство" та видав її 1864 р. друком.

В тім самім часі написав у християнським дусі французький соціолог Ф. Ле Плей книжку "Соціальна реформа", а граф А. де Мюн видав книжку "Соціальне питання XIX ст.". Крім того появлявся журнал, присвячений робітничим проблемам, та засновувалися при церквах робітничі кружки.

“Все ж таки, як каже д-р М. Тимків у своїй брошурі “Робітниче питання і Католицька Церква”, католикам чи скажімо — взагалі християнам, не вдалося в тому часі здобути сильного впливу на робітництво. Серед робітників більшим довірям втішалися соціялісти. Вони мали кращий підхід до робітника і швидше здобули собі доступ до робітничих мас. Соціялісти мали чітко сформульовані постулати, були меткі й радикальні . . .” (Д-р М. Тимків “Робітниче питання і Католицька Церква” В-во о. о. Василіян в ЗДА 1951, стор. 17).

Провідники Католицької Церкви в обличчі такої дійсності замість наблизитися до соціалістів і спільно з ними шукати розв'язки робітничого питання, вони почали з ними завзяту війну. Доляв оливи до огню Папа Пій IX, який 1846 у своїй першій енцикліці “Квібус плурібус” осудив соціалізм, як шкідливу ідею не тільки для католицизму, але й для людського суспільного життя взагалі. Це була велика його помилка і шкода для робітничого руху. Робітництво замість звертати свої сили на боротьбу з капіталізмом, мусіло їх зуживати на власну оборону перед капіталістичними оборонцями.

Щойно його наслідник Папа Лев XIII направив цю помилку. Він 15 травня 1891 р. видав енцикліку про робітничі справи, назвавши її “Рерум новарум” (“Про нові справи”).

При тій нагоді варто пригадати, що в історії християнської науки про суспільний устрій, згідно з твердженням професора Йозефа Добрец Бергера, до часу появи “Рерум новарум”, проходили три доби: 1) Доба втечі від світу. 2) Доба виходу з християнського громадянства й активна участь християнських теоретиків у питаннях про суспільні устрої. 3) Доба ляїзації усього людського життя і творчості.

У цій добі, коли на арені суспільного життя появився і діяв новий робітничий рух, під впливом т. зв. раціоналізму постали нові філософічні, суспільні теорії, які дуже поважно розходилися з наукою християнської церкви, а тим самим і захитували її дотеперішній авторитет. Найбільш загрозливими ставали у філософії матеріалізм і атеїзм, а у суспільній площині лібералізм, комунізм і анархізм.

Ціла низка християнських соціологів, як згадуваний єпископ Майнцу Кеттелер, Лямене, Кінгслей, Штекер, Кутер, Ля Тур дю Пена, Навман і багато інших, намагалися у своїх творах обґрунтувати шкідливість та погубність модерних теорій для християн і для всього людства. Розуміється, що не поминено тоді і соціалізму та робітничого руху, яких також зараховано до шкідливих ідей.

Виступ Папи Лева XIII своїм твором “Рерум новарум” успокоїв священників ненависників соціалістів та вказав на робітничі питання, яке треба розв’язати. Його твір “Рерум новарум” мав на меті: 1) Вказати на джерела, звідки треба черпати матеріял для побудови справедливого суспільного устрою у світі. 2) Вирішити дві великі проблеми; право власности і право людини, або іншими словами, вирішити, який має бути господарський і суспільний устрій.

Господарський устрій, як видно з “Рерум новарум” Папа Лев XIII опирає на приватній власности, бо вона є “природним правом людини”. Щодо продукційних засобів, то він є за спільною власністю, але в такій формі, щоб робітники були їх співвласниками, іншими словами, він є за тим, щоб існувала особиста, родинна, суспільна і кооперативна власність.

Щодо суспільного устрою, то Папа Лев XIII розмежовує ролі Церкви від ролі держави. Церква, каже він, навчає, що повна рівність у людському житті не можлива, бо між людьми існують різниці в ділянці духовій і професійній. Єдиним, що б’єднує всі суспільні класи, є християнська любов і праця для загального добра. З християнської любови, каже Папа Лев XIII, випливає християнська справедливість, яка повинна запанувати між працедавцями і робітниками. Церква виховує суспільність у згоді, обновлює її через віру, заповіді й права.

Державі призначає Папа Лев XIII роль хлібодавця і сторожа ладу та порядку. Обов’язком держави в суспільній площині, каже він, є: 1) Розвивати діяльність того роду, щоб запанував добробут загалу. 2) Вступати в суспільне життя тоді, коли домагається того інтерес, або цілої суспільности, або

його частини. 3) Берегти суспільність перед кривдами, зберігати лад і порядок та недопускати до різного роду надужить і револът. 4) Мати опіку над бідними верствами й охорону праці, приватної власности та запобігати безробіттю. 5) Опікуватися і бути добродієм для матері й дитини. 6) Допомогати робітникам домовитися з працедавцями. 7) Дати всім громадянам свободу єднатися в товариства, щоб могли себе суспільно боронити.

Думки католицького Папи Льва XIII у творі “Рерум новарум” трохи промовили до розуму і серця тих, до кого вони були звернені. Але зразу священники мало цікавилися робітничими справами та брали участь у робітничім русі дуже рідко. Пізніше вони замість включитися в існуючі вже робітничі профспілки, почали організувати т. зв. католицькі робітничі профспілки.

На овиді суспільного життя появились шукачі нових шляхів у ділянці господарській, суспільній, політичній і національній. Це були теоретики Ж. А. Гобіно, Вж де Ляпуж, Жорж Сорель, Вільфредо Парето, О. Шпенглер, Роберт Міхельс, Владімір Ульянов-Ленін і багато інших, які в протигау ідеям свободи і політичної рівноправности почали висувати ідеї диктатури, расизму та імперіялізму, які дуже послаблювали робітничий рух.

ШУКАЧІ НОВИХ ЗАРОБІТКІВ І НОВІ ПОНЕВОЛЮВАЧІ

Робітничий рух на європейськiм континенті, як під оглядом економічним так і організаційним охоплював щораз ширші робітничі верстви. Не було країни, у якій не діяли б робітничі партії та професійні робітничі спілки. Державні уряди під напором організованого робітництва мусіли в законодавстві вставляти закони, які боронили прав робітництва. Узаконнення прав робітництва дуже піднесло силу робітничих організацій та скріпило робітничу солідарність.

Одначе впарі зі зростом робітничих організацій зростав і капіталізм. Починаючи від другої половини 19 століття, він почав сильно виявляти свою силу в формі економічного ім-

періалізму. Опанувавши думкою деякі уряди європейських держав, що треба економічно багатіти, він наштовхнув їх на здобуття нових колоній в азійських, австралійських, африканських та американських і канадійських просторах.

Разом з колоніалізмом збільшувалася і іміграція. Іміграція за море на самих початках проходила з тих країн, де була воля, де маса населення була свободна і могла без перешкод переселятися з одного місця на друге. Це могло бути в країнах, де були міста з великим числом міщанства, а також в країнах, де були збіднілі шляхтичі. Селянство могло переселюватися щойно по знесенні панщини.

Країною з численним населенням міст і де вже в 1600 роках селянство було вільне, була Велика Британія, а згодом Швеція, Норвегія, Німеччина, Італія та інші. Вже десь з початком 1750 р. почало населення з бідних середньоєвропейських країн виїздити на еміграцію до Франції, Прусу, а згодом і до Америки, Канади, Аргентини і Бразилії. Починаючи від 1877 р., по селах України, (Закарпаття, Галичини і Буковини), що були під окупацією Австрії, перейшла хвиля зрушення до виїзду на заробітки за море, головню до США і Канади. Статистика каже, що за 35 років до США приїхало около 470,000, а до Канади 170,000 українських іммігрантів. Стільки майже само приїздило іммігрантів з Польщі, Словаччини і других країн.

Ці величезні цифри мимоволі насувають цілу низку думок на тему робітничого руху і його ролі в житті робітнього люду. Робітничий рух організував широкі маси в профспілки, здобував для них кращі умови життя, але він не мав сили організувати виробничі варстати для тих, що були без праці. Єдине, що в тім часі робилося для поліпшення долі робітників, це організування робітничих кас та кооператив. Ця нова форма поліпшення економічного положення робітників знайшла досить прихильний відгомін у багатьох країнах, як у Бельгії, Голландії, Швеції, Німеччині. Однак брак відповідного закладового капіталу, брак сирівців і належного досвіду не дозволив на умасовлення робітничих споживчих і виробничих кооператив.

Капіталістична економічна господарка з кожним роком полишала в багатьох країнах великі маси безземельного і малоземельного селянства, яке шукало виходу в масовій еміграції за морем. Еміграція в поодиноких країнах з одної сторони звільняла велику масу населення від економічних злиднів, а з другої сторони вона в робітничім русі відсувала на другий план розв'язку економічних проблем в цих країнах. Залишалося на тім, що соціялістичні партії разом з робітничими профспілками мали далі боротися за повалення капіталістичного устрою і встановлення на його руїнах соціялістичного ладу.

При тім варто підкреслити, що на еміграцію не йшло робітництво, бо воно було зайняте працею в тодішніх фабриках. На еміграцію йшло головною масою збідніле і безземельне селянство.

Доказом на це може послужити українська, польська, словацька іміграція. Першою і головною причиною іміграції було те, що в 1800 роках це населення було перенаселене. За циферними даними польського історика Валеріяна Калінки вже в 1848 р., себто зараз по знесенні панщини, дрібних посідачів землі в Галичині було 500,000, а в 1875 р. це число зросло до 800,000. В часі 1847, 1849, 1885, 1865, 1876, і 1889 роках був у Західній Україні голод у багатьох повітах. В 1852 р. згідно з обчисленням історика В. Калінки не ставало для виживлення сільського населення 230,000 сотнарів збіжжя. Від 1867-1885 р. зліцитовано 35,000 селянських господарств за неплатення довгів, або податків. Коли взяти, що на однім господарстві було по 3 особи, то цим способом спролетаризовано понад 100,000 населення. В 1875 р., як подає статистика, в селах Західньої України було більше ніж півмільйона сільської бідноти.

Фінансовий капітал в Західній Україні, не маючи спромоги льокуватися повністю у фабричній промислі, бо він був тут слабо розвинений, льокувався у земельній власності. За 39 років, себто від 1848-1887 р., як показує статистика, вели-

ка земельна посілість одного власника пересічно зросла з 500 моргів до 4,400.

При докладнім прослідженні цієї справи показується, що зріст великої посілости відбувся за рахунок зубожіння селян та більших ґрунтових посіlostей, що їх викупували великі землевласники через їх довги, або неспроможність провадити господарство капіталістичним способом.

В наслідок такого економічного стану Західня Україна мала чисельний сільський пролетаріят, але без відповідних для нього джерел прожитку, без фабрик і заводів, де він міг би знаходити заробітки. Єдиним місцем заробітку був панський двір та жнива в багатших селян. Денний заробок на панських ланах виносив не більше як 20-25 грейцарів, в перерахунку на амеріакнську, чи канадійську валюту, приблизно 4-5 центів.

Нічого дивного, що вістка про еміграцію за море блискавкою ясніла у всіх бідняцьких хатах і викликала рожеві мрії і надії на краще життя.

Поруч з еміграцією, викликаною економічними причинами, була й еміграція заагітована. Агенти ходили по селах та різними фантастичними вигадками вербували людей до Бразилії, а також до Росії.

Проти еміграції гостро виступила польська шляхта. Основною причиною її виступу було те, що вона з виїздом людей на еміграцію тратила дешевого робітника на своїх ланах. Але ніякі її зусилля не помогли. Селянський пролетаріят їхав у світ за очі, щоб там поліпшити своє матеріяльне життя.

Розуміється, що їдучи в світ, він віз зі собою свої національні і релігійні святощі, а разом з ними і велику ненависть до тих, які його визискували, які його не пускали у світ. А що селяни в Західній Україні були Українці, а ті, що їх визискували і поневолювали були польська шляхта, то національний антагонізм дуже загострився і брав верх над соціальним антагонізмом. Це й було головною причиною того, що українські робітничі маси, знайшовшись в новій країні

на заробітках, воліли творити політичні партії, які мали в програмі національно-політичну і визвольну боротьбу, а менше звертали увагу на соціально-економічні справи. Зрештою, соціально-економічні справи чи то в ЗДА, чи в Канаді боролися вже існуючі тут юнії, тому потреба творити окремі національні юнії — відпадала.

Був ще один дуже важний чинник, соціологічно-психологічний, який вплинув на нашу іміграцію, що вона довго борсалася у своїх буднях і не виходила на політичну арену. Перші наші імігранти до ЗДА і Канади були колишні селяни та рільні робітники. Хоча вони були рільниками, то їм повністю осісти на господарствах не довелося, бо вони приїхали до ЗДА чи Канади тоді, коли вони переходили з країни хліборобської на індустріальну. Нашим імігрантам лишалася можливість бути сільсько-господарськими робітниками. Але тому, що праця на фармах була лихо платною, то наші імігранти воліли йти до міст до фабрик, чи до копалень, бо там можна було заробити більше грошей. Це пересунення з хліборобського стану на робітничий, викликало в душах наших людей розколину, яка млоїла їх до самої смерті. Наш імігрант психічно був селянин, який тужив за своїм місцем народження — за селом, тужив за сільською працею серед розкішної природи. Ця туга не давала нашим імігрантам зближуватися з робітництво, яке психічно їм було інше. Розуміється, що такий стан впливав на наші загальні справи некорисно, а навіть шкідливо. Робітництво, зорганізоване в юніях, дивилося на наших людей, якщо не зовсім ворожо, то в кожному разі неприхильно, як на людей, які ще не доросли бути робітниками.

Під економічним оглядом наша іміграція до ЗДА і Канаді у переважній більшості була переходною - зарібкова. Прикметою того роду іміграції є тимчасове перебування в країні, щоб заробити дещо грошей та з ними повернутися до своєї батьківщини. Іміграція до Бразилії, Аргентини та інших південних країн Америки була осіла. Туди їхали, переважно рільники, на постійне поселення.

Це тимчасове перебування людей, як в ЗДА так і в Ка-

наді, дуже погано відбивалося на справах організаційних самої іміграції. Нічого не можна було організувати на довшу мету і нічого не можна було плянувати, щоб можна було вести якусь політичну акцію. В іміграційнім середовищі все був рух і все була зміна людей.

Під оглядом суспільно-освітнім, то наша іміграція була вихована в “Читальнях Просвіти”, “Січах”, “Соколах” і других товариствах. Про організації робітничі мало хто чув. Нічого дивного, що приїхавши до ЗДА чи Канади, наші люди скорше засновували ті товариства до яких вони привикли, чим ті, які вони стрінули щойно тут.

Під оглядом національно - політичної свідомости, то велика більшість імігрантів були виховані на ідеях українського національно-радикального і демократичного відродження, що відбувалося під проводом М. Драгоманова, І. Франка, М. Павлика та інших національно-демократичних діячів так званих ‘народовців’. Вони, як і радикали, визнавали національну самостійність українського народу, тобто його окремішність від Поляків, Чехів, Словаків, Білорусі і Москалів, але в політичній житті вони були консерватисти і угодовці. Соціал-Демократи на еміграції не мали впливу.

Не бракувало також імігрантів, що стояли під впливом москвофілів. Це були закоренілі консерватисти і обожателі московського царя та його імперії.

З цього коротенького нарису можна бачити, що українські імігранти зі західних земель України відбивали в своїх національних, політичних і релігійних поглядах ті думки, які були поширені серед того кола нашого населення, з якого вони виїхали на іміграцію.

З західних земель України населення емігрувало з двох смуг: Одна смуга охоплювала Ясло й Сянік, два найбільші повіти території т. зв. Лемківщини. Звідти емігрували селяни до Америки, але не на постійно, а тільки на зарібки. Друга смуга було Поділля з такими повітами: Збараж, Тернопіль, Золочів, Скалат, Гусятин, Бережани, Рогатин, а пізніше Покуття та Буковина.

Еміграції з України, окупованої Московією, не було, бо царський уряд нікого за кордон не пускав. Продиралися за кордон тільки революціонери і відважніші люди.

Еміграція в Україні відбувалася внутрішня, з одних місцевостей до других, а також царський уряд сам переселявав в Сибір та на Зелений Клин.

Деспотичний царський режим на всіх просторах свого володіння, в тім і в Україні, гостро переслідував усякі прояви національного самостійництва та прояви рухів — соціалістичного і професійного. Ураїнство внаслідок того було загнане в підпілля, як і загнані в підпілля були політичні партії.

Час від 1885 року, тобто від заснування першої політичної партії під назвою “Ураїнська Соціал-Демократична Партія”, до створення “Революційної Української Партії” в 1900 році, а згодом до заснування Ураїнської Соціал-Демократичної Робітничої Партії та Української Партії Соціалістів Революціонерів, тобто до вибуху революції в 1917 р., це довгий шлях боротьби з царським режимом і організування широких мас з підпілля.

Та зроблено не багато, бо в підпіллі, при браку провідних сил, діяти успішно на широких просторах, не можна.

Зате в Україні, окупованій Австрією, політичні відносини були легші і можна було їхати на еміграцію до заморських країн. Еміграція перед першою світовою війною до ЗДА, Канади, Бразилії і других країн, була виключно зі Західної України.

Перші імігранти мусіли організувати своє духове життя від основ: Вони організували церковні громади, культурно-освітні організації та братські союзи, які тоді являлися єдиною допомогою і забезпеченою установою.

В тім часі, коли українські імігранти поступали до фабрик на працю в ЗДА, то тоді вони й довідалися, що існують робітничі організації, як “Knights of Labor”, “The Brotherhood of Locomotive Engineers”, “The American Federation of Labor,” які ведуть боротьбу за основні права робітників — за платню і коротші години праці.

Боротьба робітників у США в роках 1880-1890, себто в часах, коли наші люди приїжджали масово до Америки, є найтяжчою боротьбою. Капіталісти були поклали на карту вигнання всі свої сили. Вони всякими способами, навіть тероризуванням священників, вимагали, щоб вони не домагалися скасування недільної праці. Заледви знайшлося було кільканадцять священників, які на проповідях заявлялися проти примусової недільної праці. Решта священників боялися втратити ласку в багатців — промисловців, які своїми жертвами піддержували їх церкви. Дійшло було до того, що священники потаємно належали до робітничих організацій і діяли разом з робітниками.

Але, коли таки робітництво організованою силою напирало щораз більше на капіталістів і при допомозі страйків виборювало собі права, тоді капіталісти почали організувати наємні платні відділи і промислових шпіонів, які мали боронити їх інтересів. Багато наших несвідомих людей ці страйколомні агенти втягали до праці під час страйку. Доля таких людей була незавидна. Робітництво їх бойкотувало, а то й часто бували випадки, що такі люди ставали жертвами бійок.

Всякі намагання пов'язати робітничий рух в Америці з рухом політичним, головню зі соціалістичним, були безуспішні.

Подібно, як в США зростав професійний рух і в Канаді. Початок профспілкового руху тут датується від 1823 р., себто від зорганізування першого товариства друкарів, яке одначе через повстання в Канаді 1837 р. мусіло припинити свою діяльність.

До відновлення організації і взагалі до посилення професійного руху в Канаді прийшло наприкінці 1840 р., коли почалися більші роботи коло будови залізниць та в копальнях золота в Каліфорнії. Масовий зріст профспілок викликав потребу створення одного центру для успішної боротьби за необхідні життєві вимоги робітництва.

Ролью об'єднуючого чинника взяла на себе юнія бодна-

рів в Торонті, яка довела до того, що на конвенції створено центр “Торонтське Професійне Зібрання”. В Оттаві створилася друга подібна організація під назвою “Дев’ятигодинна Ліга” і тоді видвигнуто домагання 9-тигодинного дня праці.

Фабриканти і власники підприємств на домагання робітничих організацій ніяк не хотіли погодитися. Тоді 1872 р. 25 березня, перші вийшли на страйк друкарі. До них прилучилися юнії мулярів, каменярів, теслів, шевців та інші.

Страйк ширився по цілій Канаді. Майже в кожному місті відбувалися демонстрації з домаганнями скорочення годин праці і підвижки заробітної платні. Дня 15 травня 1872 в Гемилтоні відбулася, можна сказати, всеканадійська робітничка демонстрація за 9-годинний день праці.

Проти величезного і масового зросту робітничого руху капіталісти самі нічого не могли вдіяти. Вони почали різними способами впливати на владу, щоб вона законом заборонила робітничі юнії. Їм вдалося довести до того, що суддя, покликаючися на закон з 1702-1714 р., видав постанову, що робітничі юнії є незаконні і тому вони не мають права, ні страйкувати, ні домагатися скорочення годин праці та підвишки заробітних платень.

Таке рішення судді ще більш посилило боротьбу і справа опинилася в парламенті. Парламент справу полагодив в той спосіб, що окремим законом визнав юніям право на організацію, з тим додатком, що юнії є відповідальними перед карним судом. Але цей додаток довго не проіснував, бо чотири роки пізніше, під тиском юній, він був скасований.

В 1873 р. канадійські юнії створили центр “Трейдс енд Лейбор Кансіл”, який існує по сьогоднішній день.

Канадський професійний рух, подібно як і американський, зразу, ішов шляхом чисто професійних, а не політичних домагань. Це явище мимоволі викликає в багатьох людей цілу низку запитань. Одні питають: Як же це так, в ЗДА, в країні, у якій розвинувся сильно промисл і тим самим скупчилось багато робітництва, робітництво дотепер не ство-

рило своєї політичної партії. Другі ставлять питання: Чому в ЗДА не розвинувся соціалізм, хоч мав він до цього всі дані?

На питання: “Чому в Америці не розвинувся соціалізм”?, ще тому 50 років, намагався відповісти німецький економіст Вернер Зомбарт у книжці “Чому в Америці нема соціалізму”? Але відповідь Зомбарта не вичерпувала повністю питання, бо подавала чисто економічні причини. В державі не діють тільки самі економічні сили, але й політичні, національні, суспільні, релігійні, психологічні та інші.

Кожна держава проходить впродовж свого життя свій специфічний шлях розвитку. Вся політична і суспільна історія Америки показує, що вона проходила іншим шляхом, ніж історія багатьох європейських держав.

З'єднані Держави Америки дуже скоро стали самостійною та незалежною державою шляхом революції і боротьбою за незалежність проти чужого колонізатора. Дух свободи та ідея національної незалежності міцно єднала у цій країні всі суспільні, політичні і релігійні групи.

Америка під оглядом соціологічним, не мала феодальних суспільних груп. Були тут багаті, власники капіталу і великі маси робітників, власники сили своїх м'язів, які були необхідні в розбудові капіталу.

Боротьба між капіталістами і робітниками велася в ЗДА за ціну праці, яка тоді була поставлена як крам, а не за оволодіння засобами продукції, чи за здобуття громадянських прав, бо таких вони в країні свободи не потребували. Ідея свободи переважала над політичною і класовою боротьбою.

Це такі чинники діяли на початку. Потім почали діяти інші. В Америці почав великими темпами діяти фінансовий капіталізм і аграрна Америка почала міняти своє обличчя; вона почала ставати промисловою Америкою. Її розвиток йшов зовсім іншим шляхом, як ішов промисловий розвиток європейських країн. Європейські країни були малі, Америка була великопростірною державою, з великими природними

багатствами. На цих великих просторах на протязі багатьох років, аж до початку XX сторіччя відбувався безнастанний рух поселенців зі сходу на захід і з півночі на полудне. Ці поселенці шукали нових вигідних для себе теренів і нових джерел прибутку та багатств.

Ці два чинники, територіяльна внутрішня експансія і господарська експансія, створили зовсім відмінну ситуацію в Америці, ніж це було в європейських країнах. В Америці, не було надміру робочих рук, які були в європейських країнах, а навпаки, тут була велика нестача робочих рук. В наслідок великого запотребування робочої сили — праця робітників платилася тоді досить високо. До Америки кожного року приїжджали тисячі робітників на працю. Заробивши дещо грошей, ці робітники поверталися до своїх країн і там за зароблені гроші або купували поле, або вкладали в якийсь варстат праці. Ці робітники мали єдине бажання, щоб їх праця платилася добре, а про зміну суспільного устрою, вони не дбали, бо вони думали свою долю поліпшити заробленими грошми, а не суспільною реформою.

Все це не могло створити також і основ для професійних організацій. Бо, коли в Європі професійні спілки виростили на базі політичній і соціальної і їх організаторами були соціалісти, то в Америці професійний рух від самого початку базувався на політичній неутральності. Його головним завданням було, і є також тепер, постійне покращання робітничих умов, а не перебудова політичного і суспільного устрою країни.

Ще один чинник відіграв у Америці важливу роль, це зродження нової суспільної середньої робітничої класи, до якої належать не лише дрібні підприємці, ремісники, купці і фермери, але й урядовці, технічний і адміністративний персонал та велика маса робітників-фахівців. Ця класа, всупереч теорії Карла Маркса, не поділилася на ворогуючі між собою класи, а сполучилася зі собою спільністю інтересів заробітку. Ця нова класа, що народилася в час розвитку торгівлі і промислу зовсім не сприяла і не сприяє розвитку європей-

ського соціалізму, а шукає іншого виходу у важких економічних забуреннях. Одним із таких виходів є співласництво розбудові промислу за допомогою шерів, чи співучасті у ірванні підприємством, чи користування з чистих прибутків підприємства.

Важливим чинником, який ніяк не сприяв - і не сприяв розвитку соціалізму в Америці є психологічний чинник. Американці не люблять центрального сильного уряду і безконтрольної його влади. Вони також не люблять штучних терій і утопійних плянів. Сильний уряд, на їх думку, з обмеженою владою, є небезпечний і шкодить країні та народові.

Соціалістичні партії, які поставали в Америці, не виростили з місцевого ґрунту. Вони від самого початку були відрізани від партій тих країн, з яких походили їх члени. Вони жили так довго, як довго жили їх члени, як жили їх провідники. Дуже часто ці партії кололися на кілька відламів і вели між собою довгу боротьбу. Немаючи допливу свіжих сил не маючи морального оперття в масах, соціалістичні партії не могли відіграти і великої ролі у суспільному житті. Їх ролі у великій мірі перебирали великі партії, які вели між собою боротьбу за здобуття влади — вибрання послів до Сенату і Палати Репрезентантів та вибрання Президента.

Інша справа з комуністичною партією. Вона являється на американському ґрунті експозитурою московсько-большевицької партії. Вона зовсім не займається ширенням соціалістичних ідей, а тільки ширенням ненависти до демократичного суспільного устрою Америки і рекрутуванням людей до повалення того устрою.

До комуністичної партії большевицька агентура набирає звичайно таких людей: 1) Невдоволених сучасним приватним капіталізмом і на його місце пропонує державний капіталізм який, мовляв, дбає про кожного і кожному забезпечує життя. 2) Молодих людей і всіх наївних теоретиків, яким обіцяють провідні місця та добре платні посади. 3) Різного роду пригодників, яких використовують для здобуття різного роду

ду шпигунських плянів. 4) Екстремістів, себто людей, які люблять мати скрайні погляди на справи релігійні, політичні та філософічні. 5) Амбітників, себто таких людей, які за всяку ціну хочуть бути славними і голосними. 6) Жадібників влади і продажників.

Щоб легше пропхатися в суспільні верстви, большевицька агентура вдає зі себе соціалістів та інтернаціоналістів, які нібито обстоюють і боронять прав працюючого люду та ніби борються за рівноправність всіх народів і всіх рас.

Дотеперішнє панування большевицької влади в СРСР наглядно показує, що там немає не то, що ніякого соціалізму, але й комунізму. Це наглядно потвердив Анастас Мікоян під час перебування в США в дискусії з професорами та абсолювентами Каліфорнійського університету в Лос Анджелесі, де він був гостем в університетського канцлера Раймунда Б. Аллена та декана Торговельної Адміністрації Ніла Джекобі. Мікоян на питання, чи в СРСР є комунізм відповів, що Советський Союз пробував засновувати комуні, що їх тепер уводять на своїй території китайські комуністи, але відмовився від них, переконавшись про їхню нереальність з уваги на їх неатракційність для населення. Далі він пояснив, що передумовою для успішного переведення в життя марксовського заповіту, щоб “кожний діставав те, що йому належить за його здібністю і потребами”, є високий економічний стандарт країни. Запитаний, як довго треба на той високий стандарт в СРСР ждати, Мікоян усміхнувся і відповів: “Дуже довго, але він приходитиме ступнево”.

Як бачимо, що все те, про що говорять висланники московської агентури за кордоном, є не правда. Найперше неправдою є, що в СРСР є якийсь соціалізм і що комуністична партія в Америці хоче також якогось соціалізму. Коли б в СРСР був соціалізм, то ціле народне господарство було б проваджене для добра всіх громадян, а не для комуністичної партії і її прихвостнів. Коли б у СРСР був соціалізм, то в суспільно-господарській праці і над засобами продукції, себто над землею і фабриками, мало б все суспільство через

своїх вибраних представників, а в окремих підприємствах через вибраних представників працюючими. Словом мусіла б бути господарська демократія.

Тимчасом, як видно, ні соціалізму, ні комунізму в ССРСР нема. Власником усього живого і мертвого в ССРСР є советська держава, як велика компанія, якою кермують тільки члени комуністичної партії, а всі інші працюють під її диктатурою.

В наслідок того, що в Америці існує довга традиція суспільної реформи, себто традиція конкретних і прагматичних реформ, комуністична агентура хоч і примазується, як суспільний реформатор — ніякої популярності серед народу взагалі, а серед робітництва зокрема, мати не може.

В Америці діяв і діє суспільно-демократичний реформізм. В наслідок того суспільного реформізму мирним шляхом тут реалізовано багато таких справ, які проголошували соціалісти та за які в Європі вони мусіли зводити завзяту боротьбу. От взяти б добробут робітника, знищення експлуатації, допомога в час безробіття і т. п. Правда, є ще багато до зроблення, але можна сказати, що Америка йде до соціальних реформ іншим шляхом, ніж їх проповідують соціалісти. Можна навіть сказати, що соціалісти тепер у кожній країні заступають свій власний шлях. Це особливо видно по нових програмах австрійських, німецьких, канадійських, та навіть азійських соціалістів. Соціалістам Америки припадає велике завдання — пізнати конструктивні суспільні сили країни і не бути кабінетними теоретиками соціалізму, а здійснювати ті ідеї, які відповідають психіці і конечності американського народу, А що найважніше вони мусять переконати робітництво, щоб воно повністю включилося в державно-політичну працю, висувачи і вибираючи своїх сенаторів і конгресменів. Маючи своїх людей в Сенаті і Палаті Репрезентантів, робітництво буде в силі ще краще досягнути своїх цілей, які будуть гарантувати добробут всьому народові.

Інакше малася і мається справа політизації робітничого руху в Канаді. Тут робітники, здобувши найконечніші жит-

теві вимоги, почали міркувати над тим, щоб мати в парламенті своїх представників. З того приводу скликано перед доповняючими виборами, в Оттаві, великі робітничі збори. На цих зборах рішено, що “робітники повинні мати свого кандидата до онтерійської легіслятури”. Дослівно, як показує протокол тих зборів, рішено: “Ми не можемо нічого надіятися від старих двох партій, консерватистів і лібералів”... Всі одноголосно погодилися виставити кандидатом Ірляндця, тодішнього заступника голови, Данієля О’Доногуя. Таким чином, першим робітничим послом в історії робітничого руху в Канаді, був обраний Данієль О’Доногуй, який 5 лютого 1874 року засів у легіслятурі. Рік пізніше у загальних виборах його вибрано послом на 4 роки. Він одержав найбільше голосів — 852, його противники — консерватист 758, а реформатор 800 голосів.

В цих п’ятьох роках послування О’Доногуй показав наочно канадійському робітництву, що тільки політичною боротьбою воно може добитися кращих успіхів. Він був одним із перших, що вніс домагання, щоб всі громадяни Канади, починаючи від 21 року життя, мали право голосу. До того часу право голосу мали тільки ті, що мали посілість. Однак, започатковна боротьба робітництва на політичній арені, йшла пиняво. До неї треба було широкого політичного освідомлення робітництва, а на це не стало часу, бо вибухла Перша Світова Війна.

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ У РОБІТНИЧИМ РУСІ

РОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВНИХ І ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

Вибух Першої Світової Війни показав, що в Європі було назбиралося так багато суперечностей, які мусіли привести до збройного конфлікту. На першій місці був несправедливий поділ держав: були пануючі держави і поневолені народи. На сході стояла велика пануюча держава — Росія, яка тримала під своїм пануванням Східню Україну, Білорусь, Грузію та багато інших народів. На полудні була Туреччина, яка мала також під своїм пануванням багато балканських народів. На заході була Австро - Угорщина і союзна з нею Німеччина, які мали під своїм володінням польські, українські та чеські землі.

У всіх цих державних потугах проходив національно визвольний рух, який мав величезну допомогу в широких працюючих масах. Селянство, робітництво та працююча інтелігенція, зорганізовані в політичних партіях, всіма силами змагали до всебічного визволення і створення, чи відновлення своїх національних держав. Робітництво поневолених народів виразно обстоювало думку, що соціальне питання воно зможе розв'язати успішно тільки в своїй власній національній державі. Вибух світової війни воно уважало прискоренням розв'язки цих питань. Воно думало, що йому допоможе робітництво державних народів. Але не так сталося, як гадалося.

Робітництво державних народів виявило себе патріотами своєї батьківщини і стануло в ряди своїх національних армій, щоб її боронити збройно. Інтернаціонал, який теоретично був проти війни, в обличчі війни і патріотизму робіт-

ництва показався безсилим. Інтернаціональне Соціалістичне Бюро, якого головою був Еміль Вандервільд, з хвилиною, коли він став міністром бельгійської національної оборони, перенесено до Гаги і його секретарем став голландський соціаліст Каміль Гайсман. Вся праця на соціалістичних конференціях, які відбулися під час війни в Лондоні, Відні і Копенгазі, була спрямована на вироблення мирових програм. На всіх конференціях соціалісти заявлялися проти анексій (прилучення одної держави до другої) і воєнних відшкодувань. Крім того на цих конференціях винесено постанову, щоб закінчити війну якнайскорше і створити інтернаціональний роз'ємний суд, який забезпечував би тривалий мир між народами у світі.

Дуже цікавою була конференція в вересні 1915 р. в місцевості Цімервальді, в Швейцарії, на яку прибули соціалістичні представники з двадцяти країн, крім з Англії, які не могли одержати від свого уряду дозволу на виїзд за кордон.

Ця конференція видала маніфест до соціалістів всіх країн, у яким всі війни названо агресивними, як також агресивною війною названо і війну, що вибухла 1914 року. Так званий "горожанський мир" у воюючих країнах був відкинтий, а соціалістів всіх країн маніфест закликав до безкомпромісової боротьби супроти дальшого ведення війни.

По Цімервальдській конференції була скликана конференція в Кенталю, в Швейцарії, в квітні 1916 р., а за кілька місяців, на 30 липня, 1 і 2 серпня 1916, скликано конференцію до Гаги, в якій взяли участь соціалісти з Голландії, Данії, Швеції, Аргентини і ЗДА. На цій конференції прийнято резолюції, майже одноголосно, в справі вільної торгівлі між всіма країнами і свободи мореплавби та стверджено, що всю відповідальність за війну поносить капіталістичний устрій народів. Видано тоді поклик до всіх соціалістів боротися за парламентарний устрій в політично відсталих країнах. При тім зазначено, що цілковите розбиття одної з воюючих сторін є не бажане, з огляду на економічне знищення країни, яке потім відіб'ється погано на

всім населенні. “Теперешня ситуація, говорилося в цім поклику, є догідною для мирових переговорів”. У цім поклику також учасники заявлялися за автономією та з усією рішучістю одноголосно твердили, що “автономія національностей мусить бути здійснена через демократичну децентралізацію політичних інституцій”, тобто через побільшення компетенцій соймів, що їх кожна національність повинна собі осібно вибирати рівним і загальним голосуванням.

Як бачимо, то в соціялістичних і робітничих колах питання самовизначення далі автономії, не виходило. Посунув це питання американський президент Вудров Вилсон своїми т. зв. Чотирнадцятьма пунктами.

ТЕОРЕТИКИ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ

Про самовизначення народів, про їх волю і про мир, спертий на міжнародній справедливості, писали й говорили давно перед Вилсоном різні філософи та суспільні і політичні теоретики. В новітніх часах цю ідею докладно обґрунтував Жан Руссо, а пізніше німецький філософ Йоган Готліб Фіхте, Маціні та інші.

Про самовизначення народів заговорили по році війни і дипломати воюючих сторін, правда, спочатку несміло, а пізніше щораз голосніше. Перший в 1915 р. заговорив англійський міністер закордонних справ Едвард Ґрей. Він дослівно казав: “Союзники воюють за велику ідею, щоб європейські народи могли існувати власним життям та плекати свої питомі політичні форми, а також свій національний розвиток у повній свободі без огляду на те, чи вони великі, чи малі”. В імені Франції Ар. Бріан заявляв, що “тривалий мир у світі буде можливим лише тоді, коли Франція й союзники виборють знову волю народів.” Подібні думки висловлювала й Німеччина, як представниця центральних держав, кажучи, що “Німеччина бореться за визволення всіх народів, зокрема малих і слабих держав.”

Однаке всі ці заяви воюючих держав, як бачимо, мали одне на меті: приєднати до себе ті недержавні нації, які зма-

гали до створення своїх держав і побудови справедливих суспільних устроїв. Ці заяви свідчать також про те, що воюючі держави здавали собі справу з того, що без розв'язки питання поневолених націй і розв'язки соціального питання, не можливим буде закінчення війни і встановлення миру.

Палким оборонцем поневолених націй був Т. Г. Масарик, який в 1916 р. у доповіді "Проблема малих народів у європейській кризі" намагався не тільки доказати konieczність розв'язки цього питання, але й обґрунтував його філософічно та соціологічно. Цією доповіддю Масарик викликав цілий ряд теоретиків, як А. Пенк ("Природні області Росії"), К. Кавтський ("Визволення народів"), К. Реннер ("Відновлення Австрії", "Нація і держава"), Г. Озе ("Національна засада") і др., які по різному намагалися підійти до цього складного питання і по різному намагалися знайти його розв'язку.

Та крім думок згаданих теоретиків, думки президента В. Вилсона, знайшли прихильників головню серед поневолених народів, бо він стояв на позиціях американської демократії і хотів, так би мовити, практичними вказівками допомогти розв'язати цю складну проблему самовизначення народів і миру. Він у своїй промові 27 травня 1916 р. у Вашингтонській Лізі Миру поставив перед воюючими державами і перед всіми політиками та теоретиками такі свої тези: 1) Кожен нарід має право вибирати собі таку владу, під якою хоче бути. 2) Малі держави мають таке саме право на те, щоб їх зверхність і територіяльна незайманість були шановані, як цього бажають великі і сильні народи, та як цього вони вимагають. 3) Світ має бути звільнений від кожної загрози порушення миру через напад чи непошану до прав народів і народностей.

Як бачимо з пунктів Вилсона, то в них говориться загальниками, бо треба пам'ятати, що з уваги на велику союзницю Росію, як антанта так і Вилсон, не зважувалися перед революцією на теренах Росії висувати явно ідею самовизначення народів. Навіть Вилсон, який 18 грудня 1916 р. виголошував високопарну промову, не згадував про самовизначен-

ня народів, а тільки висунув домагання “забезпеки прав та привілеїв малих народів”. Тоді на ці його слова антанта заявила 12 січня 1917 р., що вона веде війну, щоб “визволити Італійців, Слов’ян, Румунів, Чехів, Словаків з-пд чужого ярма”. Але й ця заява антанти, не була повністю зреалізована.

Ще раз Вилсон висловив свою думку про самовизначення народів в промові до сенату дня 22 січня 1917 р. дослівно так, “Пропоную, щоб усі держави прийняли однозгідно доктрину Президента Монро, як доктрину світову і щоб визнали, що жодному народові не вільно поширити свою форму влади на інший нарід, однаково, великий та могутній чи малий — мусить бути вільний і сам без загрози й обмеження встановити для себе свою державну форму та розвиток, без погроз, перешкод і страху. Пропоную, казав далі Вилсон, щоб набудуче всі народи зріклися союзнництва, що веде до перегонів у потужності, що заганняв би їх до сіток інтриг та егоїстичної конкуренції, а власні їх інтереси затемнював би чужими впливами. В концерні великодержав, не має бути місця для складних союзів . . . Пропоную отже, щоб влада була встановлена за згодою підвладних; пропоную свободу морей . . . обмеження зброєння, під умовою, що військо і флоту стануть чинником тільки для утримання порядку, а не зняряддям нападів і насильства”.

Коли в березні 1918 р. Німеччина спровокувала війну з Америкою, Вилсон дня 2 травня 1918 р. у своїй великій промові перед Конгресом, не тільки умотивував причину вступлення Америки у війну, але й накреслив визвольну програму Америки; Америка воює за демократію, за громадянські права встановляти владу по своїй волі, за права й свободу малих народів, за загальне право вільних народів.

Рік пізніше, дня 8 січня 1918 р., Вилсон поставив перед воюючими державами свої т. зв. Чотирнадцять пунктів, які мали стати базою до встановлення миру у світі та побудови суспільних устроїв згідно з волею кожного народу.

Популярні пункти Вилсона у числі 14, не містять виразно всіх цих ідей, а тільки в натяках. Вони займалися чисто

практичним упорядкуванням конкретних міжнародних питань, що виникли у зв'язку з війною (свобода моря, німецько-французькі та інші взаємини, Туреччина Австро-Угорщина, відбудова Польщі на несумнівно польських землях і т. д.). Загальні принципи права “Нового Світового Ладун” вилонжені в додаткових 4 пунктах, які вмістив Вилсон у свою промову перед Конгресом 11 лютого 1918. Вони такі:

“1) Кожна частина остаточного полагодження мусить бути сперта на істотній справедливості цього окремого випадку і на такім пристосуванні, які з найбільшою правдоподібністю принесуть мир, що буде тривалим.

“2) Народи і краї не мають бути вимінювані від одної держави до другої так якби вони були тільки маетком або піонками у грі, навіть у великій грі за рівновагу сил, але

“3) Кожне полагодження територіяльне, заторкнене і в цій війні, мусить бути переведене в інтересі і для добра даного населення, а не як частина будьякого іншого пристосування або тільки компромісу претенсій між ривалізуючими державами, та

“4) Всі визначені національні аспірації мають отримати найбільше таке задоволення, яке можна їм узнати без впровадження нових або продовжування старих елементів незгоди та антагонізму, які правдоподібно в певнім часі зломлять мир Європи і внаслідок того цілого світу”.

Великі ідеї, що їх так гарячо пропагував Вилсон, не знайшли належного зрозуміння, як пізніше показалося, на Мировій Конференції у Парижі, а сам Вилсон був на ній у ролі політичного Дон-Кіхота серед великодержавних Санчо-Панчів, які під проводом Клеманса рішали так, як було їм вигідно. Створена пізніше т. з. “Ліга Націй”, яка мала рішати всякі спірні питання повоєного світу, показалася нежиттєздатною. Ідея незалежности народів і суспільних устроїв немала ніякого практичного значення. Замість незалежности держав, свободи націй — прийшла співзалежність, замість ідеї волі поневоленням націям - побідила ідея державних націй, яка виявила себе у формі імперіялізму, автократизму і комунізму.

Ясно, що зломання Вилсона і викривлення його програми “Нового Світового Ладун” вдарило в першу чергу в справу української соборної незалежності і в дальшу чергу стало одною з рішальних причин дальшої світової кризи, в політичній і суспільній секторі, яка не скінчилася до сьогодні.

РОБІТНИЦТВО ЗДА І КАНАДИ ТА ПОНЕВОЛЕНІ НАЦІЇ

Українська державність стала міжнародним фактом тільки власними силами української нації — організацією політично-визвольних і збройних сил. Від організацій політичних партій, різного роду установ, товариств, в тім товариств руханково-спортового та військового характеру, до скликання Українського Національного Конгресу в Києві, в квітні 1917 р., через утворення власним почином національного парламенту — Української Центральної Ради аж до проголошення та переведення в життя конституційних актів про утворення Української Народної Республіки (20 листопада 1917 р.) проголошення і переведення її повної правної незалежності (22 січня 1918 р) та до завершення соборного будівництва української державности (1 листопада 1918, 3 січня 1, 19 і 22 січня 1919) — все це діло умів і рук української нації.

Будької допомоги моральної, бо про більшу матеріальну, то не було взагалі мови, Україна тоді не мала. Не мала багато Україна і від робітництва взагалі, а від українського в ЗДА і Канаді зокрема.

Українська еміграція, в ЗДА і в Канаді та в других країнах під час Першої Світової Війни аж до вступлення Америки у війну в 1917 році, була поділена на три головні політичні напрямки: австрофільський, москвофільський і соціалістичний. Найбільше прихильників мав австрофільський напрямок. Його провідники в ЗДА рішили, що треба створити організацію, яка об’єднувала б всіх українських робітників, священиків та людей вільних фахів. У вересні 1914 року було покликано до життя “Українську Народну Радун”, яка станула на платформі Львівської Загальної Української Ради, чи пак пізніше Віденської Української Ради. Та зайшов спір про те,

хто в середині тої Української Народної Ради має мати рішальне слово, світські чи церковні провідники. Тоді єпископ Ортинський заступав думку, що провід належиться церковним провідникам. Коли ж проти цього постала сильна опозиція, тоді еп. Ортинський спонукав більшу частину священників покинути “Українську Народну Раду” і 8 грудня 1914 р. заснував свою організацію для політичної репрезентації під назвою “Руська Рада”.

Таким чином, як бачимо, було постало дві “Ради”, які уважали себе уповноваженими керувати і репрезентувати еміграцію. Та на початку 1915 р., коли до Америки прибув М. Січинський, виникла думка об’єднати обі “Ради” і соціалістів. Тоді 30 жовтня 1915 р. скликано Всеукраїнський Сойм Америки і на ньому покликано до життя організацію “Федерацію Українців Америки”, до якої увійшли члени обох рад, члени організації “Гайдамаки” та члени соціал-демократичних і радикальних гуртків. Головними провідниками Федерації були М. Січинський і М. Цеглинський. Але до 1916 року Федерація майже не проявляла діяльності, за винятком відбутих кількох віч. По році наступив розкол і 1 листопада 1916 р. створено нову організацію “Українську Раду”, яка мала продовжати ідеї, що лягли були в основу “Всеукраїнського Сойму”.

Москвофільський табір в ЗДА, як перед війною так і в часі війни, стояв за московського царя, за віру і за “отечество”. Його настрої зростали і упали, залежно від того, чи війська царської імперії Росії били австрійську армію, чи австрійська армія била російську армію. Зовсім цей табір був упав на душі, коли в Петербурзі 1917 р. була вибухла революція і скинено царя. Та по якімсь часі настрої піднісся, бо дійшла вістка, що влада опинилася в руках Тимчасового Правительства. Та невдачі, які наступали одна по одній в Московії, дуже впливали на москвофільський табір і він з кожним днем малів. Багато москвофілів під впливом національної свідомости ставали патріотами української справи. Залишалися москвофілами або дуже несвідомі, або великі впертюхи, які хотіли поставити таки на своїм і ос-

тавалися тим, чим, мовляв, були.

Розпадалися і табори австрофільський, польонофільський, чехофільський та мадярофільський майже з тих самих причин, що й москвофільський.

Незалежно від тих організацій і таборів існувала філія соціалістичної американської партії “Українська Федерація Соціалістичної Партії” (УФСП), у якій гуртувалися українські робітники соціалістичних поглядів, а між ними і група соціалістів під проводом М. Січинського та М. Цеглинського. Політика Української Федерації Соціалістичної Партії була, як це видно з резолюцій першого її з’їзду, що відбувся 28 листопада 1915 р., антивоєнна з вимогою тривалого миру та самовизначення народів. Дослівно про це в цих резолюціях говорилося так:

“1. Перша конференція УСФП . . . констатує, що є дві причини війни в Європі: боротьба великих держав за колонії і боротьба великих держав за панування над недержавними народами; пролетаріат у цій війні не заінтересований, бо вона не ведеться в його інтересі.

“2. Перша конференція УСФП, котрої учасники . . . походять з України, яка немає найменшої самоуправи, заявляють, що триварий мир в Європі неможливий так довго, як довго кожний народ не буде господарем на своїй території.

“3. Спираючись на платформі соціалістичної партії, яка виступає проти гнету нації над нацією і кляси над клясою, перша конференція рішає піддержати і провадити рух за визволення України і всіх поневолених народів вкупі з революційним пролетаріатом всіх націй.

“4. Перша конференція . . . рішає передусім попірати ту часть українського визвольного руху в Європі, яка є чисто соціалістичною”.

Одначе треба сказати правду, що за ухвалення такої резолюції ішов бій зі ‘соціалістичними крайняками’, які вже тоді тримали ідеологічно з ленінською соціалістично-демократичною фракцією. До гострого зіткнення між правим і лівим крилом УСФП прийшло на другім з’їзді, що відбувся в травні 1917 р. в Рочестері, Н. Й.

“Крайняки” до конгресу були добре підготовилися. Вони одержали з Канади агітаторів, які в краю почали організувати відділи та вести акцію за Ленінську плятформу. На другому з’їзді в Рочестері соціалісти самостійники опинилися в меншості. “Крайняки” тоді на цім з’їзді ухвалили резолюцію, яка зовсім була навіяна духом тодішніх Ленінських промов та заяв, що їх він складав на міжнародніх з’їздах соціал-демократів в Цюриху, Ціммервальді та Кінталі, як репрезентант Центрального Комітету Російської Соціал-Демократичної Робітничої Партії (фракції большевиків). Ця резолюція рочестерського з’їзду дослівно читалася так:

“Як довго існує капіталістичний лад, так довго існуватиме неволя, пониження і панування кляси над клясою, а народу над народом. Імперіялізм — завойювання колоній, анексія, централізація великих держав, — це все впливає з конечних потреб капіталу; це все стає національним поневоленням.

“Повалити і знести капіталістичний лад можна лише дорогою клясової боротьби. З днем знесення капіталізму, щезнуть всякі форми неволі.

“Хто іде іншою дорогою, той не стремить до національної свободи свого народу, лише старається перемалювати ярмо на іншу краску, але форма ярма лишається та сама.

“Поки не буде введенний соціалізм, як форма нового порядку, який принесе для поневолених народів, а також і українському, повної свободи, поти конечним обов’язком українського пролетаріату є енергічно боротися дорогою клясової боротьби проти національного гніту і домагатися повної свободи і рівноправности на основах повного демократизму”.

ЗУДАР ДВОХ КОНЦЕПЦІЙ В РОБІТНИЧІМ РУСІ ЗДА І КАНАДИ

Резолюція “Української Федерації Соціалістичної Партії,” ухвалена другим з’їздом у Рочестері, ховала в собі два питання: національне питання і відношення до війни. “Крайняки” не мали відваги явно виступити проти національного пи-

тання, і обходили його фразами. Тому резолюція у багатьох місцях була така наївна і розрахована на те, щоб на неї ловити політично невинуватених робітників, як була наївною і баламутною заява Леніна на другій Цімервальдській конференції, де він заявляв, що кінцевим є “щоб соціаліст кожної нації вимагав зараз і безумовно свободи відділення колоній і націй, поневолених його власною батьківщиною”, а сам робив усе, що тільки можливе було, щоб Україну, Грузію, Білорусь і другі колишні московські царські колонії, задержати “в союзі советських республік”.

Ця резолюція підтверджує факт, що на міжнародній форумі і на краєвих соціалістичних з'їздах зустрічалися дві концепції. Концепція московських соціалістів, що їх провідником був Ленін, яка його устами твердила, що треба боротися за визволення соціальне, а воно дасть і національне, та концепція соціалістів поневолених народів, яка казала, що без національного не буде і соціального визволення. Соціалісти поневолених народів були тієї думки, що треба використати всякі можливості, навіть входити в несоціалістичні коаліції, щоб розбити політичну неволю окупанта і здобути найперше волю національну, а потім соціальну. Життя показало, що вони мали слушність.

Показалося це тоді, коли в листопаді 1917 р. більшовики в Росії перебрали владу. Закордонні “крайняки” під впливом цього факту стали зовсім за більшовицьку політику і в ЗДА почали вести агітацію проти війни, а тим самим і проти політики ЗДА, які саме того року приступили до війни. Разом з тим “крайняки” почали вести також і замасковану пропаганду проти 14-тих пунктів Вилсона, протиставляючи їм Ленінські пункти, висловлені в поклику до воюючих народів. По Америці почала котитися хвиля протестаційних зборів та віч. Але їх агітація не багато вдіяла.

Робітничі юнії під проводом Гомперса поділяли думки та ідеї Вилсона. Також члени Соціалістичної Партії на конвенції в Сент Луїс заявлялися за думкою Бергера, який казав: “Я визнаю націю такою необхідністю, як і родину. Без на-

ціоналізму не може бути інтернаціоналізму. Я Американець, а рівночасно і соціаліст. Як би я не вірив у націоналізм, то я не був би членом соціалістичної партії. Антинаціоналізм — можна порівняти з анархізмом.”

ЗАМАХ КОМУНІСТІВ НА ДЕМОКРАТИЧНІ СВОБОДИ В ЗДА І КАНАДІ

Коли ж війна скінчилася і коли замкнено багато фабрик, які працювали для воєнного промислу, а серед робітництва настало безробіття, “крайняки” це положення дуже зручно використовували і зривали робітників до різних демонстрацій та всякого роду страйків.

В “Українській Федерації Соціалістичної Партії” в тому часі комуністи повели сильну агітацію проти самостійницьких настроїв робітництва, щоб тим способом протиставитися великим державним актам, що їх перевела була УЦРада 22 січня 1918 р. і Директорія УНРеспубліки з урядом ЗУНРеспубліки дня 22 січня 1919 р. В УСФП дійшли прокомуністичні настрої до тої міри, що почали загрожувати існуванню Америки. Тоді Виконавчий Комітет Соціалістичної Партії розв’язав Українську Федерацію Соціалістичної Партії.

Комуністичні агітатори не давали за програму. Вони 1 вересня 1919 р. заснували “Комуністичну Партію Америки”, а вона того ж самого дня покликала до життя “Українську Федерацію Комуністичної Партії”, яка почала ще більш розхитувати робітничі маси вічами і страйками. Московський комуністичний центр, який у березні 1919 р. назвав себе III Інтернаціоналом, розсилав заклики до робітництва, щоб воно приготвляло ґрунт до світової пролетарської революції.

На вічах, що їх влаштовувала “Українська Федерація Комуністичної Партії”, виставлявано вічевикам до ухвалення резолюції такого змісту, що пропетаріят Росії і України по перемозі буржуазії в себе вдома, прийде з допомогою пролетаріатові в Америці. Для доказу може служити резолюція, що її висунули були комуністи на вічі в Джерзи Ситі і яку відтак опублікував Настасівський в своїй книжці про українську еміграцію. Закінчення цієї резолюції читається так:

“Побіда пролетаріату Росії і України є нашою перемогою і цілого робітничого класу”.

“Тому ми духом в боротьбі з Вами борці за новий робітничий лад комуністичний.

“Долів контрреволюціонерів і соціал-патріотів, ренегатів робітничих інтересів!

“Хай живе Радянська Україна і Східна Росія!

“Хай живе Третій Комуністичний Інтернаціонал”!

Що комуністи в Америці готували переворот, то для уряду і для здорово думаючих людей було ясно, як на долоні. І тому почалася самооборона американського уряду перед наступом комуністичних замахівців. В 1920 р. розгромлено організацію комуністів, але не розгромлено їх ідеологічно. Вони пішли в підпілля, а з ними пішли в підпілля і члени Української Федерації Комуністичної Партії.

Розбиття української громади в США тривало, як бачимо, аж до 1920 років. За той час пройшов “Український День в Америці”, що його був окремим актом, 21 квітня 1917 р., проголосив президент Вудров Вільсон, який однак не причинився до об’єднання. Дві організації збирали гроші і то поважні суми, Федерація Українців була зібрала \$32,217.37, а Українська Рада, яка незабаром перезвалася на Український Народний Комітет, \$52,246.99, тобто разом \$84,463.97. Ці збірки викликали відтак між двома таборами величезні сварки, які ще більше доводили до розбиття і ворожнечі. Дійшло вкінці до того, що Українці фактично перестали існувати як група, яка може мати який-такий вплив у політичній житті США.

ПРИЧИНИ НЕВДАЧ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ СПРАВИ

В США І КАНАДІ

З повище наведеного коротенького перегляду можна бачити, що причин розбиття організованого українського життя було кілька, та найважливішою причиною були фальшиві амбіції провідників і їх груп та групок, у яких не було доброї волі для створення одного репрезентативного націо-

нально-самостійницького політичного осередку. Добра воля була в масах і маси йшли за кожним покликом допомагати українській загальній справі. Українське робітництво жертвувало багато грошей, навіть далеко більше, як жертвує воно тепер. Воно численно брало участь у різних вічах, зборах та демонстраціях і маніфестаціях. В нього було шире бажання допомогти Україні і українській визвольній справі, але поза появою на вічах і маніфестаціях та поза складання пожертв, воно не знало що робити. Воно навіть, будучи членами професійних організацій, чи політичних партій, не мало сили, щоб там діяти для загально-української справи. Провідники, які бралися провадити робітничі маси, також не мали ясно виробленого плану. Вони замість спокійно дискутувати над національно-політичними та державними справами, то сварилися. Замість спільно-обдуманю тактикою впливати на американський уряд, вони писали і давали масам ухвалювати бездушні резолюції, та висилали їх до американських чинників, з яких для України не було ніякої користі, а в багатьох випадках ще й виходила шкода.

Ясно, що внаслідок такого стану ніяка акція українських робітників, а впершу чергу акція українських організацій — Федерації Українців Америки та Українського Народного Комітету — не могла мірятися з тим, що робили тоді Поляки, Москалі, Чехи та Мадяри. Поляки виразно ставили вимогу до своїх організацій, щоб вони помагали матеріально і добровольцями польській боротьбі в краю, а політичним тиском на політику Америки. Москалі, де тільки могли там впливали, щоб Росії не ділити на ніякі національні держави. Чехи для скріплення своїх самостійницько-державних домагань шукали прихильників у Словаків, Хорватів та інших національних груп, а в тім також в Українців, в представників Федерації Українців Америки.

Акція українського робітництва в ЗДА через короткозорість його провідників дуже маленько посунула вперед українську визвольну справу на міжнароднім форумі.

Не краще діялося на українським робітничім фронті та-

кож і в Канаді. Українське робітництво перед першою світовою війною було тут слабо зорганізоване. Національна свідомість також не була тут дуже велика. Багато наших робітників називали себе по місці замешкання та по державній приналежності. Нічого дивного, що багато тоді наших людей називали себе Галичанами, Австріяками та Русинами.

Невеличка тільки групка свідомих робітників та політично ознайомлених ще в Україні з діяльністю Української Радикальної Партії та з працею Української Соціал-Демократичної Партії творили свої українські політичні середовища, які по духу тяготіли до Соціалістичної Партії Канади.

Соціалістична Партія Канади була партією марксистського напрямку. В ній 1905 р. створено українську секцію, а в 1907 р. почав виходити тижневик “Червоний Прапор”, який по 18 числі в 1908 р. перестав виходити. Тоді в 1909 р. почав виходити “Робочий Народ”.

Та скоро між провідниками постала сварка за першенство в проводі. З-першу між Навізівським і Поповичом та Кратом, а пізніше між Стефаніцьким. Коли Крат став євангельським священиком, то Навізівський, як його швагер, переніс “Робочий Народ” до друкарні євангеліків і сам став ревним євангеліком. Поповича, який учителював на провінції, Соціал-Демократична Партія покликала до Вінніпегу для політичної праці, і він тоді відтягнув Навізівського від євангелізму. В найкритичнішій часі редактором “Робочого Народу” був Д. Лобай.

В 1914 р. Павло Крат став євангеліцьким проповідником та почав видавати газету “Ранок”. За ним пішов і його швагер Іван Навізівський зі своєю газетою “Робочим Народом” та почв його друкувати в друкарні “Ранку”. Помало Навізівський клерикалізувався і тільки тоді, коли соціалістичний рух у Канаді щораз більше і більше міцнів, він знову вернувся до нього, перейшовши потім до комуністів.

Цей коротесенький нарис історії українського соціалістичного руху, який діяв серед Українців робітників у Канаді та коротенька характеристика його провідників показують

їх усю політичну тодішню убогість і невиробленість. Всі вони трималися марксизму та кожний по своєму розпалював класову і релігійну ненависть серед Українців, які потім провадили між собою зажерту боротьбу.

Коли ж в 1914 році вибухла світова війна в Європі, то в Канаді при владі тоді була консервативна партія, яка далася в знаки всім Українцям. Тоді проголошено реєстрацію Німців і Австрійців, а що багато наших людей називали себе Австріяками, бо походили з території окупованої Австрією, то вони також мусіли кожного місяця реєструватися в поліції. До вогню ще доляв оливи український католицький єпископ Будка, бо на початку війни був видав поклик до всіх Українців, щоб вони верталися до рідного краю та вступали в ряди армії і боронили австро-угорську монархію та цісаря Франца Йосипа Першого.

З того приводу канадійський уряд повів на Українців нагінку і багато поарештував та загнав в концентраційні табори, де вони мучилися через цілу війну. Це була трагедія для нашої української справи і для наших людей. У багатьох містах Канади, як Келгарі, Едмонтон, Вінніпег і інших, відбувалися погроми на наших людей. Їх серед білого дня били розюшені жовніри куди попало. У багатьох фабриках звільнювано з праці і не помагали ніякі, ні вияснення, ні прохання. Наші люди тоді до юній ще так масово не належали, та й юнії в Канаді тоді ще не були такі сильні і вони не могли стати в обороні покривджених.

Великі історичні події, які проходили в Україні в роках 1917-1918 відбивалися глухим відгомоном серед українського робітництва. Комуністичні чинники в Канаді діяли за тими ж самими інструкціям, що й діяли вони в ЗДА та других країнах. На українському фронті комуністичні висланники мали завдання недопустити до популяризації Української Центральної Ради, першого українського самостійного уряду, а далі недопустити серед українського робітництва закордоном до визнавання самостійницько-визвольних ідей.

Робітничий рух у Канаді в 1918 році переживав внутріш-

ню кризу, і в наслідок того його провідники та саме членство не дуже то цікавилися зовнішніми політичними справами, а тим менше вони цікавилися національно-політичними справами других народів. В каннадійським робітничім русі прийшло до двоподілу. Всі льокальні юнії Західньої Канади тоді зірвали організаційні зв'язки з “Трейд енд Лейбур Конгресом” і хотіли створити свою централю. Причиною того двоподілу було те, що юнії Східньої Канади, які мали багато членів, бо тут була скупчена велика індустрія, мали своїх людей у проводі централі і недопускали до голосу представників юній від Західньої Канади. Разом із тим ніколи не переходила ніяка резолюція представників Західньої Канади. Безпосередньою причиною розриву було те, що зовсім знехтовано домагання представників Західньої Канади, щоб хоча раз відбувся на Заході Канади, у місті Вінніпегу, юнійний конгрес. Своє домагання вони аргументували тим, що юнії є фінансово слабкі і вони не можуть оплачувати подорожей своїх делегатів зі Заходу Канади на Схід — до Торонта, чи Монтреалу.

Дійшло вкінці до того, що на Заході Канади створено централю “Одну Велику Юнію”, яка в 1919 р. проводила великим страйком. У цім великім генеральнім страйку брали також участь і українські робітники, що працювали в залізничній індустрії. В проводі страйку були соціал-демократи, які ще в тім часі не були здеморалізовані комуністичними висланниками. Страйк тривав майже місяць — від 1-го травня до 26-го червня 1919 р.

На початку страйку голова “Трейд енд Лейбор Конгресу”, Мур, виступав гостро проти страйкарів, але, коли страйк з Вінніпегу почав ширитися по цілій Канаді, тоді він почав морально піддержувати страйкарів.

Треба підкреслити, що Українці в тім страйку, не зважаючи на переслідування їх самих і їх преси, трималися добре. Тодішній консервативний уряд почав похід проти соціалізму і робітничих домагань. Будь які соціалістичні книжки тоді було заборонено. Заборонено було також видавати соціалістичні українські газети. Як пізніше й дозволено, то всі статті

мали бути перекладані на англійську мову. За соціалістичну пропаганду словом чи брошурами і книжками карано тюрмою найменше рік, а в гіршім випадку навіть депортацією.

Уряд, боячися більших розрухів, ухвалив на скору руку закон, на підставі якого можна було депортувати кожного робітника не тільки української, польської, чи іншої національності, але й робітника Англієця за соціалістичну діяльність.

Крім того тоді в Вінніпегу консерватисти зорганізували т. зв. “Тавзенд Коміті”, який розпоряджав мільйоновою сумою доларів для зломання страйку. Та зломати страйк не йшло так легко. Страйковий Комітет мав авторитет у робітників і вони його слухали. Але до страйкарів тоді підійшли комуністи і почали просувати свої гасла. В тому часі в Росії проходили великі політичні зміни і деяка частина робітників захоплювалася большевицькими гаслами та в своїх промовах часто ними покористувалися. Це підхоплював “Тавзенд Коміті” і роздував до великих подій. Далі вже продовжувала тарабанити щоденна преса та серед народніх мас таким способом ширила фальшивий образ комуністичного впливу. Страйковий Комітет опрокидував усі ці брехливі видумки в своїм бюлетені, але збити це все, він не міг.

“Тавзенд Коміті” рішився в тихім порозумінні з урядом піти силою проти страйкарів. Він найняв державну поліцію (6 доларів денно кожному поліцистові) 2 тисячі людей, які мали розганяти страйкарів. Коли страйкарі проти того за-протестували, в цілій країні уряд проголосив воєнний стан. Почалась тоді справжня громадянська війна. Були ранені, вбиті та багато арештованих, а Страйковий Комітет був поставлений перед суд. На лаві обжалованих засіли: Айвенс, Квін, Вудсворт, Кіксон, Расел, Гіпс, Блумберг, Армстронг та інші. Судовий процес скінчився тим, що майже всіх увільнено з тюрми, за винятком одного, якого засуджено на рік, а страйк тоді, 25 червня, відкликано.

З того коротенького перегляду видно виразно, що робітництво Канади в тому часі, коли в Європі, а тим самим і в Україні, рішались національно-державні справи поневоле-

них народів Росії і Австрії, було зайняте своїми професійними справами. Хоча тоді в сусідніх З'єдинених Державах Америки їх президент Вудров Вилсон проголосив був славних своїх 14 пунктів, то як робітництво Америки так і робітництво Канади зробити багато не могло, бо на нього тоді йшов сильний натиск консервативних партій. Окрема справа, як у такій ситуації поводитися українські робітники та як вони просували свої національно-державні і визвольні ідеї.

В ЗДА в тім часі, як уже згадувалося, діяла Федерація Українців Америки, яка у своїй програмі писала, що вона репрезентує українську справу в дусі вимог демократичних і соціалістичних ідей. Ця організація увійшла була у зв'язок з представництвами інших національних груп у ЗДА (Чехів Словаків, Хорватів і інших) та дня 23 жовтня 1918 року у Філадельфії взяла була участь у конференції цих представництв. Деклярація, яку іменем Українців підписали провідники Федерації, не відповідала як слід вимогам тої ситуації, в якій була тоді українська справа в краю. Доказом того може послужити основний пункт підписаної ними деклярації. Він був такий:

“Зібрані на нараді в Індепенденс Голі у Філадельфії (Пенсилвенія ЗДА), 26-го жовтня 1918 року, ми, що разом представляємо більш ніж 50 мільйонів людей із народів, що заселяють країни між морями Балтійським, Адрійським і Чорним та які в цілості або частинно підлягали чужому пануванню, саме — Чехо-Словаків, Югословян, Українців, угорських Русинів, Литовців, сіоністів, Альбанців і Вірмен, дякуючи за поміч, дану нашим народам від народу й уряду Америки та альянтських (антантських) держав, ми від свого імени і від імени наших братів вдома оцим урочисто заявляємо, що ми віддамо все, що маємо — людей майно — до розпорядження наших альянтів.”

Навіть не дуже політично виробленому робітникові було видно, що заява публічно признавала теорію двох націй - української і угро-руської. А з інтересу українського вона була спізнена на цілих 4 роки. Треба було у цій заяві виступити в

Америці, де не було особливих примусових обставин, засадничо і проти Росії і проти Австрії і таким чином зближати-ся до політики ЗДА, а потім альянтів. Бо що було добре для Чехів і Словаків або Хорватів, то абсолютно було зле для Українців. Спроба направити лихо, додана пізніше заява на-залежності України, підписана цими самими провідниками і опублікована в пресі — нічого не поправляла. Заява говорила тільки про те, що “має бути Українська Держава”, а ніде ані словом не згадувала, що українська державність існує вже півтора року і що треба її підтримати.

Їх становище не змінилося і тоді, коли скликано “Український Сойм” в днях 14/16 грудня 1918 у Вашингтоні. Головним господарем цього сойму була “Федерація Українців Америки”. Резолюція “Українського Сойму” 16-17 грудня 1918 у Вашингтоні брала на увагу практичну допомогу американських Українців, яку вони могли тоді дати Українській Державі під демократичним проводом Директорії над Дніпром і Української Національної Ради над Дністром. Ця резолюція не брала на увагу того факту, що існувала реальна Українська Держава, а вона говорила тільки теоретично, що “зібрані домагаються”, щоб держава була. Зовсім недоречі резолюція каже, що Українці є за федерацією, але після того, як буде самостійність. Для докладної ілюстрації того стану хай послужить повний текст цього пункту резолюції. Він виглядає так:

“Ми, зібрані представники українського народу в Америці, домагаємося, аби на всій українській землі від Карпатських Гір до Чорного Моря і від ріки Сяну до ріки Дону станула самостійна демократична українська республіка,

“і щоб у тій українській державі усім меншостям національним і релігійним, було забезпечене право розвивати свою індивідуальність.

“Заявляємо, що незалежна українська держава є необхідною умовою для майбутности Злучених Держав Східньої Європи, тої найліпшої запоруки тривалого миру і міжнародної справедливости,

“і що ті Злучені Держави можуть бути зорганізовані на основі повної згоди окремих незалежних національних держав . . .”

Ясно, що така акція, яку провадили Українці, не могла мірятися з тим, що робили тоді Поляки і Москалі в Америці. Поляки виразно ставили вимогу до своїх організацій, щоб вони помагали фінансово і добровольцями польській боротьбі в краю, а політичним натиском на політику Америки. Акція “Української Федерації”, на жаль, політично - успіху не мала.

Не кращий був “Український Народний Комітет”, але він діяв для української справи позитивніше. Він зібрав поважну суму грошей і вислав до Парижу свого представника (Д-ра Білика), щоб він помагав Делегації УНРеспубліки перед урядом ЗДА. На жаль, вибір делегата не був щасливий. Д-р Білик, колишній теолог з Києва, американський лікар, зразу тримав самостійницьку лінію, а прикінці 1919 року покинув та став секретарем Українсько-Російського Комітету, який діяв для відбудови російської імперії на федеративних основах.

Дуже влучно характеризує ці часи д-р М. Стахів у “Вільній Україні” ч. 13, 1957 такими словами:

“Була в роках 1918-19 велика база для української акції в Америці, бо була жертвенна і активна маса. Не була для неї відповідального і далекозорого проводу. Нагода допомогти Україні була. Вона не з вини маси була втрачена.

“Не помогли потім заходи формального представництва УНРеспубліки у Вашингтоні під проводом Юліяна Бачинського. Воно внаслідок візових перешкод приїхало аж при кінці 1919 року, коли політика ЗДА вже була утривалена щодо єдиної російської імперії і великої Польщі.

“Громада опам'яталася аж тоді, коли всі соборні землі України були опановані ворожими окупантами. Стала побіджати здоровим інстинктом диктована консолідаційна ідея без огляду на окремі політичні угруповання і релігійні визнання. Аж тепер стали виступати разом усі центральні орга-

нізації, зокрома братські союзи, щоб здобути вплив у Вашингтоні. Шок повної ворожої окупації і зокрема сумної слави зрада польського уряду супроти Головного Отамана Петлюри і цілої Армії УНРеспубліки при кінці 1920 року викликали сильний відрух в українській громаді в ЗДА. Множилися великі грошові збірки на рятування справи на дипломатичнім полі. Внесено до уряду ЗДА кілька меморандумів і вислано кілька-депутатій. Між іншим характеристична і нині недосяжна висота ідеалу солідарного виступу, в одні з меморіалів до Конгресу ЗДА, з дня 5 жовтня 1921 року знаходимо побіч себе підписані такі центральні і загальні організації: Ліга Американських Громадян Українського Роду; Українська Католицька Дієцезія в ЗДА за підписом о. Петра Понятишина, як адміністратора дієцезії (тоді 110 церков і 100 священників); Українська Православна Дієцезія в ЗДА за підписом о. Д-ра Миколи Копачука (тоді 60 церков і 50 священників); Український Народний Союз (14,000 членів); "Провидіння", Союз Українських Католиків в Америці (9,000 членів); Український Робітничий Союз (11,000 членів); Український Союз "Згода Братств" (6,000 членів); Українська Народна Поміч (4,000 членів).

"Проте, все те вже було запізно для того, щоб зараз відзискати втрачене в роках 1914-1919. Можна було тепер працювати тільки в аспекті довгої політично-громадської програми, обчисленої на пару десятків років. Для того треба було тривалої центральної консолідаційної організації і терпеливості, яка є необхідною прикметою духа демократа. Не було цього останнього і тому незабаром, як тільки шок минув, окремі союзи і угруповання пішли кожне в свій бік."

ПРИЧИНИ НЕВДАЧ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ СПРАВИ НА МІЖНАРОДНІМ РОБІТНИЧИМ ФОРУМІ

Разом з втраченою нагодою поставити українську справу робітниками в Америці і Канаді, була і втрачена нагода поставити українську справу і на міжнароднім робітничім форумі. Ніхто тоді на міжнароднім робітничім форумі з Україн-

ців не діяв. Та й взагалі тоді міжнародний робітничий зв'язок був слабкий, бо II Інтернаціонал не діяв. Робітничі юнії в поодиноких країнах були зайняті своїми внутрішніми повоєнними клопотами безробіття, яке ширилося величезними темпами. Крім цього на юнії тоді ішов сильний тиск комуністичних елементів, які під впливом російських комуністів та таємних наказів III Інтернаціоналу готувалися до світової пролетарської революції.

Московські більшовики, захопивши владу в свої руки в Петербурзі, швидким темпом зорганізували армію, яка збройно завоювала Україну, Білорусь та інші країни, які в 1917 році були створили свої держави на території колишньої царської Росії. Для успішного завоювання більшовики тоді кинули приманчиві економічно-соціальні гасла, які захоплювали збідніле населення. Крім цього, щоб приєднати собі деяких національно-свідоміших людей, вони висунули свою національну політику. Більшовицька національна політика мала два аспекти: теоретично, це була концепція Бакуніна, яка признавала національність і право на її визволення, а практично, вона ішла за теорією Маркса, який казав: “Ніяка країна, яка під час революції втягнена в зовнішню війну, не може терпіти Вандеї*) в своєму власному оточенні”. І московські більшовики так трактувала Україну, як Вандею, поборювали її на кожному кроці, коли вона не хотіла їм піддатися. Так вони трактували і другі народи, так вони їх трактують і тепер.

Час від закінчення Першої Світової Війни аж до сьогодні, в житті організації робітничого руху в кожній країні, це довга і тяжка боротьба з безнастанними зростами комуністичних настроїв серед членів юній. На це складалося багато економічних причин, як слабо розвинена промисловість, брак праці, доріжня і т. п., але головною причиною було те, що

*) Вандея, це департамент в Західній Франції, переважно аграрний район. В часі Французької Революції була створилася там самостійна влада. Слово “Вандея” Маркс ужив для означення контрреволюційної влади.

московський комуністичний центр у кожній країні організував комуністичні ячейки, які не тільки ширили комуністичні гасла, але й організували при кожній нагоді страйки та різні ворохобні. Вони намагалися також захоплювати під свій вплив соціалістичні партії, щоб тим способом уможливити ще більше поширення комуністичних ідей та готувати державний переворот.

З НАБУТОЮ ПРАКТИКОЮ І НОВИМИ СИЛАМИ ДАЛІ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ВИЗВОЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Проти зазіхань комуністів гостро виступав відновлений II Інтернаціонал та Інтернаціонал Професійних Спілок, до якого входили і представники українських політичних партій і профспілок. На цей великий і з кожним роком зростаючий великий спротив вільних і демократичних та соціалістичних централей, ішов також сильний напір і фашистських та націоналістично-клерикальних партій, які мали велику підтримку від диктаторів Мусоліні, Гітлера і Франка.

Не зважаючи на те все, справжній робітничий рух не слаб, а кріпшав. І якби не була вибухла Друга Світова Війна, яка знищила всі його здобутки, то він мав перед собою запевнену світлу перемогу.

Після Другої Світової Війни юнійний рух почав відновляти свою діяльність і в скорому часі знову зріс у могутню силу по всіх демократичних державах.

Юнії нині, це велика сила в порівнанні з тим часом, коли вони тільки боролись за підвищення платні, а решту справ лишали на боці. Вони охопили тепер всі ділянки суспільного життя, включно з політикою і культурними справами. Юнійні провідники і юнійне членство зрозуміли, що життя теперішнього світу є так пов'язане, що ніякий нарід не може існувати й розвиватися самостійно та що мусить бути якась міжнародна асоціація, що регулювала б і координувала б усі ці справи.

В грудні 1947 р. створено світовий трейдюнійний центр — Міжнародну Конфедерацію Вільних Професійних Спілок

(Інтернешонел Конфедерейшен Фрі Трейд Юніон) з осідком Головної Квартيري в Брюселі, Бельгія. Щоби було ясніше, як створилась ця Міжнародня Конфедерація, мусимо зазначити, що тепер існує ще один т. зв. Світовий Центр п. н. "Ворлд Федерейшен оф Трейдюніон", цебто Світова Федерація Професійних Спілок, у скороченні ВУФТА.

ВУФТА зорганізувалася в дуже складних політичних обставинах. Всім, хто цікавиться міжнародними політичними справами, відомо, що в Другій Світовій Війні, коли Гітлер почав війну з Польщею, Францією, а відтак з Англією, то демократичний світ виступив проти походу гітлерівської тиранії. Але демократичний світ не знав, що в тім самім часі Гітлер мав таємний договір із Сталіном щодо поділу сферами впливу в світі. Виявилось шойно в 1941 р., коли Гітлер зрадив свого союзника Сталіна і вдарив на його імперію.

В новоствореній політичній ситуації Англія, Франція, Америка та другі демократичні держави вступили в союз зі Сталіном, поборюючи другого, на їх думку, грізнішого тирана. Правда, були голоси проти цієї дружби, але вони губились, хоч вони одинокі були реалістичні. Коли ж скінчилась війна побідно над Гітлером, тоді побачив і зрозумів вільний світ, що друга тиранія, якщо не така сама, то гірша за гітлерівську. Але протверезіння прийшло запізно.

Використовуючи довір'я демократичних держав, Москва запропонувала створити оцю ВУФТУ. Вона знала добре, що, маючи за собою робітництво цілого світу, вона зможе легше опанувати світ. Довіряючи Москві на її блудні слова, деякі великі юнійні центри, як британський трейдюнійний рух, французький та інші, пішли цій пропозиції назустріч. Навіть Конгрес Індустріяльних Організацій у ЗДА та Канадійський Конгрес Праці вступили до цієї ВУФТИ. Американська Федерація Праці, що дотримувалась своєї традиційної політики, яка поборювала комунізм від його початків, не повірила й тепер цим обманцям та не вступила до ВУФТИ.

Та не довго протрималася ця співпраця, бо до року, маючи діло з комуністами, вільні демократичні представники

юній розпізнали цих хитрих лисів і з ними зірвали. Вони побачили, що під комуністичним режимом нема вільних юній, та що ВУФТА, це тільки прибудівка комуністичної партії. Тоді відьний світ зрозумів, що в країнах під комуністичним режимом заведено повне невільництво і рабську працю.

Для скріплення профспілкового вільного і демократичного руху в 1948 р. в Франції, в Парижі, заіснував Міжнародний Центр Вільних Профспілок в екзилі, До цього центру (МКВП) входять представники України, Чехо - Словаччини, Болгарії, Естонії, Мадярщини, Латвії, Литви, Польщі, Румунії й Югославії.

Це ті щасливі, яким вдалось продістатися з-поза залізної заслони у вільний демократичний світ і врятувати себе від розстрілу. Відомо всім, що за залізною заслоною існують профспілки на папері. Вони вповні залежні від комуністичної партії, або, як свого часу Ленін сказав, що профспілки мають бути трансмісійним пасом між масами й партією. Такими вони й є.

Профспілки в комуністичних країнах не мають ніяких незалежних елементарних прав. Вони навіть не мають права на вибір своїх льокальних чи центральних проводів. Увесь провід назначує їм згори компартія. Їхнім завданням є вимагати від своїх членів збільшення продукції, без права домагатись підвишки платні, чи поліпшення умов праці. За сказане слово — страйк, карається.

Вільні профспілки в демократичнім світі об'єднані в світовий центр — Міжнародну Конференцію Вільних Профспілок, з осідком у Брюсселі, Бельгія. До цього центру належить 54 мільйони робітників з 70-ох країн. Цей центр опікується і Міжнароднім Центром Профспілок в екзилі. Велику допомогу він дістає від французької централі "Уврієр". Вона видає свої газети. В українській мові виходить "Вільний Український Робітник".

Як бачимо, то МКВП кооперує вповні з екзильним профспілковим центром та піддержує його морально й матеріально. Участь Українців у ньому має першорядне значення. Це

ставить українську визвольну боротьбу на міжнародний форум організованого робітництва у вільному світі.

Вільний робітничий рух — велика сила і його централі у вільному світі доказують на практиці, що вони є найкращим оборонцем людських прав, без різниці національності. В той час, коли дипломати ведуть різні переговори з диктаторами, то організоване робітництво відкидає такі загравання. Воно через своїх провідників заявляє виразно, що братання й єдність робітничого руху прийде тільки тоді, коли поневолені народи стануть вільними, без насилля диктатури, якої вона не була б краси. Організоване робітництво пізнало велику вагу національних вольностей і засуджує поневолювачів і диктаторів. На доказ, я наведу те, що було ухвалено на Світовому Конгресі МКВП, що відбувся у липні 1953 р. в Стокгольмі, у Швеції.

Там прийнято резолюції: в справах питання робітничого життя, про допомогу відсталим країнам, про піднесення життєвого рівня колоніальних народів та проти всякого колоніального визиску й за повне свободне й незалежне життя усіх народів, проти тиранства й невільництва.

Про невільництво в СССР Конгрес сказав таке: Невільництво в СССР це є глум над гуманністю, це взірець брутальної експлуатації, тиранії і деградації. Вільний трейдюніний рух поборює і буде поборювати цю брутальну тиранію людини над людиною. Далі закликається ОН, щоб вони строго доглядали за тим, щоб ніяка вільна країна не провадила торгівлі з цими країнами, де процвітає невільництво.

В питанні про скитальців прийнято резолюцію з домаганням до Об'єднаних Націй, щоб створити допомогівий фонд для тих, що вирвались з катівських рук фашизму й комунізму та щоби допомогти їм улаштуватись на новому місці поселення, допомагаючи їм виємігрувати до вільних країн та щоб дати їм повну змогу свободного й вільного життя.

З цього короткого огляду бачимо, що Міжнародна Організація Вільних Профспілок виконує важливу працю в міжнародному масштабі і є оборонцем демократії, оборонцем

вільнодумної людини. Об'єднуючи себе на міжнародній основі, трейдюній рух випередив державних мужів у боротьбі за мир, за свободу віри, слова, преси та за вільне життя усіх народів.

КОНСОЛІДАЦІЯ РОБІТНИЧОГО РУХУ В ЗДА І КАНАДІ

Консолідація робітничого руху на міжнародному форумі у великій мірі причинилася до того, що знесконсолідовані юнії в поодиноких країнах, втім у ЗДА і Канаді, почали шукати між способів зближення між собою. В Європі дійшло до того, що об'єдналися майже всі робітничі юнії в три велелі союзи: соціал-демократичні юнії, ліберал-демократичні і християнсько-католицькі. Окремо діють юнії комуністичні.

Консолідація професійного робітничого руху в ЗДА і Канаді має за собою довгу і тяжку історію. До 1881 року велася важка боротьба робітництва з фабрикантами за краще існування окремо різними професійними групами. Професійні спілки не були зв'язані між собою, не було зцентрованої акції.

Щойно в 1881 році в ЗДА почав об'єднувати різні професійні спілки в одну централю іммігрантів з Англії, Самуель Гомперс. В 1886 р. створено централю з назвою "Американська Федерація Праці." З того часу почався могутній розвиток професійних спілок в ЗДА і Канаді, але зовсім на інших засадах, як з Європи. Гомперс будував професійні спілки на чисто економічних засадах і тримався строго осторонь від політики. Його гаслом було, що в час виборів робітники повинні голосувати за тих кандидатів старих партій, які обіцяють обороняти інтереси робітників.

Найбільший і найстарший юнійний центр у Канаді є "Трейдс енд Лейбор Конгрес оф Канада" (ТЛК). Він має за собою 83-річну історію. Цей юнійний центр оснований в 1873 році. Перші Збори відбулися в Торонті. Початок зробили такі тодішні юнії: Оттава Трейдс Кавнсил, Торонто Трейдс Ассамблі і Ліга Дев'ять-годинної Праці.

ТЛК, переіменований з "Кенедіян Лейбор Юніон", від-

бував свої зібрання до 1877 р. Важка депресія в індустрії спричинила упадок юній так, що в 1879 р. осталась лише одна юнія в Оттаві — Інтернешенал Тайпографікал Юніон. До 1872 р. юнії були нелегальні й уряд переслідував робітників за приналежність і агітацію за юнійним рухом. Щойно на Конгресі в 1883 р. відновлено діяльність і ухвалено зібратися знову. Від 1883 р. до 1944 р. відбувались Конгреси щорічно. В 1945 р. уряд заборонив відбути Конгрес, бо в той час транспорція була перевантажена поворотом війська з воєнних фронтів в Європі. Потім Конгреси відбувались регулярно щороку. В 1954 році, у Ріджайні, в Канаді в і відбувся 69-ий “Кснгрес оф Трейдс Лейбор”.

Головним і активним організатором трейдюнійного руху в Канаді був ірландський імігрант Даніел Дис О’Донугуй. Його й називають батьком канадійського робітничого руху. Він був вибраний до Онтерійської легіслятури, в якій він засідав від 1875 р. до 1879 р. Помер у 1907 р., залишивши за собою важливу працю на юнійному і політичному полі.

В 1902 році відкололися професійні спілки в Квебеку від “Трейдс енд Лейбор Конгресу” (ТЛК) і створили свою централю — “Конфедерацію Католицьких Робітників в Канаді” (ККРК). В новій централі зібралися майже самі французькі робітники.

В 1919 році на заході Канади, у Вінніпегу, знову відірвалися західні професійні спілки і створили одну велику спілку.

Найбільший розкол стався в 1935 році в ЗДА, коли 7 великих спілок виступило з АФП і створило окремий центр — Конгрес Індустріяльних Організацій (КІО). Ця подія мала свої наслідки також в Канаді. Тут створився другий центр — “Канадіян Конгрес оф Лейбор” (ККЛ). ТЛК має 600,000 членів, ККЛ 400,000. Подібно як і в Канаді велася боротьба між обома централями. Часом ця боротьба навіть набирала гострих форм і приносила шкоду обом централям. Реакція цьому раділа і мала користь з цієї боротьби. Провідники

професійного руху це розуміли і шукали виходу.

На початку 1955 року президенти обох американських централей, Рютер від КЮ і Міні від АФП, зустрілися для переговорів. Після довгих переговорів дійшло до згоди. Це порозуміння довело до об'єднання обох централей в одну, яка має 15 мільйонів членів. Це дозволило краще боротися за інтереси робітників. Один могутній центр став величезним успіхом американського професійного руху.

Дня 9-го березня 1955 року з'їхалися в Оттаві президенти і секретарі обох великих канадійських централей і прийшли до згоди і об'єднання. До порозуміння дійшло майже у всіх справах.

Реакція сподівалася, що не дійде до згоди у двох питаннях, питанні політичному і питанні організації професійних спілок. ККЛ афілійований з соціалістичною партією ССФ, ТЛК не мав ніякого зв'язку з політичними партіями. Однак, це питання полагоджено розумним способом. Членству обох централей дано повну свободу вступати до політичних партій, за винятком комуністичної. Полагоджено також справу організації професійних спілок. ТЛК зорганізований на принципі фахів, ККЛ по галузях промисловости. Це й була основна причина минулого розколу. Тепер визнано обидві форми організації за потрібні.

В 1955 р. ТЛК відбув свій Конгрес, на якому затвердив умову про об'єднання. В жовтні Конгрес ККЛ з свого боку затвердив злуку обох організацій.

Дня 23 квітня, 1957 р., відбулась історична подія в робітничому русі, в місті Торонті, Онт. На цей день з'їхались делегати від обох централей в числі 1619, які одноголосно одобрили злуку цих двох канадійських юнійних центрів. Цих 1619 делегатів репрезентували 1,018,000 членів зорганізованих в цих двох центрах. Цей новий мільйоновий членством юнійний центр названо "Кенедіян Лейбор Конгрес".

На Конгресі були присутні делегати від Одної Великої Юнії, яка теж увійшла в це об'єднання з тим, що через два роки буде існувати як провінціальна організація. Представ-

ники від Конфедерації Католицьких Робітників Канади були в ролі обсерваторів, які теж висловились, що в скорому часі приєднаються до об'єднання з своїм членством в числі 1,000,000 членів.

Обидві канадійські професійні централі, що порозумілися в справі об'єднання, гостро виступають проти фашизму і комунізму. В статутах сказано: "Ніяка організація, що поширює ідеологію тоталітаризму, не може бути прийнята до Конгресу".

Від юнії фермерів на Конгресі був присутній її голова Дж. Фелпс. Він репрезентував 200,000 фермерів в Міжпровінціональній Фермерській Юнії. Він сказав, що є труднощі до об'єднання фермерів з робітниками, але Економічна Рада виготовила плян, який обі групи мають передискутувати і прийти до злуки.

Від Уряду Канади зложив привітання Конгресові прем'єр Канади, Луї Сен Лоран. Він сказав, що це об'єднання робітників має велике значення в нашій економії, але просив, щоб не надуживати своїх сил і мати на увазі і других, на яких це може мати ефект. Це саме відноситься і до великих корпорацій, сказав прем'єр.

Президент ККЛ, Жодуен, нераз заявляв, що робітництво не організується для якоїсь контролі чи монополю, а для поліпшення життєвих умовин робітників та цілого канадського загалу. Нема чого боятися юнійного великана. Кенедіян Лейбор Конгрес є контрольований на демократичній базі, його членами, а провідники мають довгий досвід і є досить кваліфіковані в своїй відповідальності та є заінтересовані в добробуті всіх Канадійців.

Щодо політичної акції, то Конгрес в більшості піддержував партію ССФ. Однак, тут не голосовано, щоб насильно перефорсувати піддержку ССФ, чого навіть не бажали й присутні на Конгресі провідники ССФ як, Дж. Колдвел, провідник партії і послы з Оттави — Алистер Стюарт і Стенлей Новлс. Зате обрано політично-освітній комітет, та апелювалось до всіх юній і федерацій брати активну участь в політичному житті.

На Конгресі були представники від Бритійського Трейд-юнійного Конгресу і від Американської Федерації Праці — Конгресу Індустріяльних Організацій. З Британії — Чарлс Джідіс, а із ЗДА — Дж. Міні, президент АФП-КІО, яка об'єднує 16 мільйонів робітників в трейдюніях ЗДА.

Конгрес затвердив всі резолюції, які були ухвалені попередньо на обох Конгресах ТЛК і ККЛ. Підтвердив й надалі, що не буде толерувати в своїх рядах жодних тоталітарних організацій, комуністичних чи фашистівських.

Конгрес дав повну піддержку Об'єднаним Націям, Міжнародній Робітничій Організації (ІЛО), Міжнародній Конфедерації Вільних Профсоюзів та іншим міжнародним демократичним і гуманітарним організаціям.

Після промови прем'єра, Жодуен сказав жартом, що до “Кенедіян Лейбор Конгрес”, повинні належати міністри кабінету, як відділ ч. 1, а парламентарні послы як ч. 2.

Так день 23-го квітня, 1956 р., став історичним днем в історії робітничого руху Канади. Від того дня Конгрес веде широку працю за організування тих робітників, що ще не зорганізовані.

НОВИЙ НАПРЯМ У КАПІТАЛІЗМІ

І РОБІТНИЧИМ РУСІ

МОТИВИ, ЩО ПОРОДИЛИ НОВІ НАПРЯМИ

На прикладі історії людського поступу видно докладно, що людство від кам'яної доби до доби атомової енергії дійшло завдяки двом чинникам: науці та умовій і фізичній праці мудрих людей. Усе те, що думка породила в людських головах, що відкрила в природі, все те праця ума і рук перетворила в діло та дала новим поколінням кращі знаряддя, потрібні до дальшої праці, життя і боротьби. Наука без праці — ніщо, також праця без науки — ніщо. Тільки через з'єднання науки з працею ми маємо сьогодні великі винаходи, маємо розвинену високу культуру, словом, маємо розвиток людського поступу.

Те, що сталося і те, що діється на наших очах, є запереченням теорії Маркса, що технічні зміни в продукції викликають зміни суспільні. Навіть слабо думаюча людина знає, що ніякий винахід з неба не впав і не появився несподівано. Винаходи робили люди на певнім ступні культури, в певних суспільних та історичних обставинах. Сучасні винаходи, яких ми свідками, є наслідок великої культури, розвитку різних ділянок людського життя та духового і фізичного росту людства.

Людський дух і наука в сполучі з працею довели також і до змін в праці робітництва. М'язи робітника заступлено силою пари, електрики, атомової енергії. Ба що більше, сьогодні навіть замість робітників поставлено автоматів-роботів, які виконують дуже складну працю. Сьогодні є вже автомати, які виконують дуже складні обчислення та роблять переклади з чужих мов. Є фабрики "*pushbutton factories*" and

“automatic factories””, а проф. Норберт Вінер створив уже нову науку “сибернетику”, яка розробляє комунікацію сигналів.

Всі ті зміни, які постали в ділянці технічній, не перестають турбувати широкі робітничі маси. Вони бояться, що внаслідок впровадження автоматизації у фабриках, багатьом їм прийдеться покинути фабрики та стати довгорічними безробітними.

Робітничий провід запевняє широкі маси, що так зле, як вони думають, не є. Робітники сьогодні не є тільки робітниками, але вони є і консументами. Фабриканти — продуценти товарів, коли хочуть, щоб їх випродуковані товари мали збут і щоб вони не понесли втрати, мусять дбати про те, щоб робітники, як консументи їх товарів, мали гроші на купно випродукованих товарів.

Внаслідок такого зазублення інтересів капіталістів - продуцентів та робітників — консументів, мусів з кожним днем змінитися і характер капіталізму. Від капіталізму індивідуально-рабівничого, через приватно-родинний і кастовий, до трестового та інкорпораційного, а в кінці до державного і народного — ось шлях, що його пройшов капіталізм за час свого існування.

Сьогодні в капіталізмі існує, як можна помітити, тенденція до двох напрямів: до капіталізму державного, який існує вже в СССР і якого намагаються комуністи впровадити в державах-сателітах в Польщі, Мадящині, Румунії, Чехо-Словаччині, Східній - Німеччині та до капіталізму народного, що його започатковано в Західній Німеччині і на який годяться робітничі маси західніх країн, а який уже має свої початки також в Америці і Канаді.

Що це таке державний, а що народний капіталізм? Державний капіталізм, це згромадження всього капіталу в руках держави та володіння ним, середниками виробництва і продуктами праці. Робітництво в державнім капіталізмі не має ніякого голосу. Воно має тільки обов'язок працювати за таку ціну, яку визначить державна комісія плянування цін.

Народний капіталізм, це співласництво в капіталі і во-

лодіння ним не тільки тих, що є його власниками, але й тих, що коло нього роблять. Це своєрідний народний кооперативізм. Робітництво в народнім капіталізмі через набуті акції та через своїх представників у керівництві фабриками керують виробництвом, збутом та цінами продуктів і висотою заробітних платень.

Яскравим прикладом державного капіталізму є СССР зі своїми сателітами, а прикладом народного капіталізму є Західня Німеччина, вдечім Америка та спроби його поширити, можна вже бачити в Англії, Франції, Австрії та других країнах Європи.

Новий напрям у капіталізмі є викликаний державно-політичними устроями і так: Моністична ідеологія комунізму та тоталітарний державно-політичний устрій консеквентні також і в ділянці економічній. Комуністи кажуть: все життя має концентруватися в одних руках і має бути кероване з одного центру. Цю засаду вони здійснили на широких просторах окупованих земель, що їх назвали збірною назвою СССР. Це саме пробували здійснювати за свого панування Гітлер і Мусоліні.

Коли в Західній Німеччині по гітлерівським тоталітарнім устрою знову вернувся демократичний лад, тоді робітничий рух почав висувати новий напрям т. зв. співласництва робітників у фабричній продукції, зисках і керівництві. Тоді також виступив ідеолог системи “народного капіталізму” міністер господарства проф. Д-р Людвіг Ергарт.

За західньо-німецькими робітниками пішли в Англії ліберали, які в 1953 р. до своєї програми внесли домагання участі робітництва в прибутках підприємств. В 1958 р. ліберальна партія на своїм річнім з'їзді ухвалила нову економічну політику під гаслом “Об'єднане довір'я”. Зараз по з'їзді ліберальної партії відбувся з'їзд 200 найбільших приватних підприємств, які рішили, що вони відкривають спеціальні бюро на терені фабрик, в яких робітники можуть купувати акції своїх фабрик за курсом дня. Англійська Партія Праці, яка має значний вплив на робітництво, не годиться на співласництво. Вона далі відстоює необхідність націоналі-

зації фабрик та підприємств, тобто вона далі є за те, щоб держава перебрала під свій заряд фабрики, заводи і підприємства.

НОВІ ПОГЛЯДИ НА РОЛЮ ДЕРЖАВИ В ДЕМОКРАТИЧНІМ УСТРОЮ

На сторінках преси і в багатьох творах піднялася дискусія на тему, яке має бути завдання держави в демократії при теперішньому великому економічному і технічному розвитку. До того часу панувала теорія, і до неї змагало багато держав достосуватися, що держава має єдине завдання — боронити спокійного життя її населення перед зовнішніми нападами і внутрішніми заворушеннями та пильнувати ладу “вільної гри індивідуальних сил”. Однак життя показало, що така індивідуалістично-правова держава не всилі справитися зі всіма своїми завданнями. В ній поставали часті кризи, зростав визиск праці робітників, а рівночасного накопичувався капітал у руках одиниць. На торзі і в промислі затрачувався індивідуальний характер, а що раз більше виступали торговельні спілки капіталістів, трести купців і банків, які недопускали малих купців до будьякої конкуренції. Внутрі індустрії створювався монополізм великих корпорацій та трестів. Всі ці явища помалу-помалу віддалювали індивідуалістично-правову державу від її основної лінії та штовхали в напрямі до панування в ній вільних сил.

Перша світова війна, а потім друга — заставили багато держав до реорганізації деяких ділянок життя, головно економічної та суспільної. Генеральні штаби у порозумінні з адміністративною владою у багатьох державах запроваджували постанову про заведення плянового господарства під проводом державної адміністрації.

Найбільшим економічним вчинком цього плянового господарства було переведення плянкової дистрибуції діб першої потреби (тобто розподіл засобів поживи, опалу, освітлення, погінного матеріялу, заліза і т. п.). На кожний продукт була визначена стала ціна. Також заробітна платня робітників була регульована. Словом, кожному консументові

державна адміністрація забезпечувала певну кількість продуктів по максимальній ціні, які він мусів одержати. Крім цього воєнно-плянова господарка визначала також загальний план продукції для поодиноких фабрик, приділяючи їм відповідну кількість сирівців. Таким чином постала т. зв. соціалізація, тобто тенденція до усупільнення державного життя в тім напрямі, щоб воно ішло в загальних, а не тільки в індивідуальних інтересах.

Одним із виявів соціалізації, в широкому розумінні, є якраз націоналізація, тобто удержавнення. Вона полягає в тім, що детеперішня приватна власність засобів продукції переходить на державу, яка безпосередньо, як одинокий підприємець, веде знаціоналізовану ділянку, чи знаціоналізоване господарство через свої органи.

У Західній Європі, Америці, Канаді та інших деяких країнах уже до певної міри соціалізація заіснувала і вона поділена на: а) муніципалізацію (де господарство ведуть сільські і міські громади, як газові заводи, електростанції, доставка води і т. п.); б) синдикалізацію (де господарства ведуть синдикати робітних людей, тобто профспілки, гільдії і т. п.); в) кооперацію (де господарства ведуть вільні кооперативи, тобто вільні кооперативні організації поодиноких людей, чи господарств).

Коли говоримо про націоналізацію, то треба сказати, що існує два роди націоналізації: а) націоналізація, що її переводять диктатури і б) націоналізація, що її переводять демократичні держави. Націоналізація в тотальній системі — не є ніякою націоналізацією, а є повним державним капіталізмом, який ми тепер бачимо в СРСР. “Энциклопедический словарь”, Москва 1954, стор. 431 слово “націоналізація” пояснює, що це є примусове обернення в державну власність деякої приватної власності (земля, банки, всі засоби комунікації і зв'язку, внутрішня і зовнішня торгівля та вся технічна і харчева промисловість).

Націоналізація в демократичних державах, як це бачимо в Англії, Франції, Бельгії і других державах, переводиться

демократичним способом і на добровільних засадах. Тому то в демократичних державах постав інший тип націоналізації, а разом з тим і постав інший тип соціально-правової держави, яка опирається на політичний і соціальний демократії. Свої перші кроки цей новий тип держави ставить уже в деяких країнах Європи (Англія, Франція, Бельгія, Швеція, Західня Німеччина та інші), в ЗДА, Канаді та в Австралії, Новій Зеландії та інш.

Соціально-правова держава високо цінить людську особистість, як неповторну цінність життя, яка мусить мати свої необхідні правні та матеріальні умовини, щоб могла розвинути всі свої духово-моральні сили для добра людського роду взагалі, а для добра своєї нації зокрема. Ця держава признає не тільки людські та громадянські права кожній особі як публічні суб'єктивні права, але й поширює їх ще на одно суб'єктивне право — на забезпечення мінімум матеріального існування всього населення. Разом з тим соціально-правова держава дбає і опікується загальним добром цілого суспільства в його теперішньому і будучому розвитку.

Таким чином, як бачимо, соціально-правова держава творить спробу синтезу індивідуалістично-ліберального державного ладу з усупільненим державним ладом.

Всі ці зміни, яких ми сьогодні є свідками і про які я вже згадав коротенько, це наслідок духового, культурного і матеріального росту людства. Людство, знайшовшися на вищому духовому і культурному рівні, вже не може ні думкою, ні вчинками діяти в старих формах. Воно шукає нових форм, як суспільних організацій, так і нових форм економічних, професійних, освітніх і т. п.

У робітничому та соціалістичному русі, як у теорії, так і на практиці, також помітні нові струї. Багато домагань, що їх висували соціалісти та робітники уже здійснено і вони стали вже суспільною власністю. За домагання вісім годинного дня праці вже ніхто нікого не арештує, бо вже йде змагання за скорочення дня праці до 6 годин денно. Таксамо ніхто нікого не викидає з праці тому, що він є членом проф-

спілки. Не висилає уряд тепер війська на здавлення страйку, бо на страйк мають робітники право, за винятком СРСР, де такого права не признають і страйків там ніхто не відбуває.

Навіть церкви різних віровизнань сьогодні примирилися з соціалізмом та створили своєрідні способи його толкування. Степан Чернецький у своїй статті “Соціальні проблеми в католицькій церкві” (“Вільна Україна”, збірник ч. 5, Дітройт 1955, стор .39-42) каже, що церква не могла опертися соціалізму, який на неї робив натиск і не тільки, що дозволила своїм вірним бути членами робітничих юній, але вона почала сама через своїх священників організувати католицькі професпілки та політичні партії, прийнявши навіть назву християнський соціалізм.

Християнські церкви свої соціальні думки спирають на релігії. Вони в центрі суспільного життя ставлять людську особовість, яка є носієм розуму і свободної волі. В соціально-економічних відносинах християнські церкви стоять на трьох принципах: відпролетаризування пролетаріату, соціально-не замирення та поступовання згідно з етично-моральними і релігійними законами. Католицька Церква пішла так далеко, що Папа Пій XII проголосив день 1-ого травня робітничим святом Католицької Церкви, а патроном робітників проголосив св. Йосифа. Цю традицію продовжує і його наслідник — теперішній Папа Іван XXIII.

Відправляючи Понтифікальне Богослуження для робітників 1-ого травня ц. р., Папа Іван XXIII у своїй проповіді сказав, що робітничі питання повинні бути розв’язані в душі Євангелії, у свободі, з пошаною до людини, із взаємною любов’ю, ввічливістю, добродійністю і терпеливістю.

ЩО МАЄ ПРИЙТИ НА МІСЦЕ КАПІТАЛІСТИЧНОЇ І КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ?

ВПЛИВ РОБІТНИЧОГО РУХУ НА СВІТОГЛЯД ШИРОКИХ МАС

Вже той факт, що різні християнські і нехристиянські відрозвизнання визнають конечність та необхідність існування робітничих професійних організацій та самі в цих організаціях беруть активну участь, доказує, що робітничий рух своїми визвольними ідеями викликав в людських головах величезні зміни у поглядах на суспільне життя. Робітничий рух утримував у людських головах думку, що кожна людина приходить на світ не тільки з душею, яка вимагає від неї релігійності, але також і з розумом, який вимагає справедливого упорядкування національних і соціальних справ між поодинокими людськими верствами і спільнотами.

Таким чином, як бачимо робітничий рух, це не тільки боротьба за соціальні права робітників, але це рух, який своїм розвитком викликав і викликає безперестанні зміни в думках, програмах політичних партій і світоглядах людей. Це особливо можна бачити на фактах, які сталися в останніх роках нашого століття; зміни поглядів у багатьох капіталістів, у церковних кругах та вплив на зміни в політичних програмах лібералів, консерватистів і соціал-демократичних партій.

Правда, є деякі люди, головню консервативні клерикали, монархісти та націонали, для яких це немає значення, а зміни програм соціал-демократичних партій, вони називають “банкрутством і сумерком соціалістичних ідей в західньо-європейськім громадянстві”. Але говорять вони це так тому, бо вони духові засліплені в свої догми та програми і думають, що в усіх західньо-європейських державах існували до того часу тільки соціал-демократичні партії типу марксівського і те-

пер ці партії змінюють свої ідеології.

Хто бодай трошки цікавиться суспільними проблемами, той напевно знає, що партій з марксівською ідеологією з західньо-європейським суспільстві було не багато: в Німеччині, Австрії, Швейцарії і частинно у Франції. В інших західньо-європейських державах існували соціалістичні партії ідеалістичного, етичного напрямку. Цей напрям в основу клав не рух матерії і змінливість економічних відвідносин, які викликають суспільні зміни, а клав ідеї і етично-моральні засади. Реалізатором ідей він робив людей, зорганізованих в політично-суспільні організації на праві свободи і справедливости щодо особи і суспільства. Цей саме етичний елемент став міцним фундаментом на якому держиться ідеалістичний соціалізм.

Взяти б ідею справедливости, це ідея моральна, яка визнає, що у взаєминах між людьми має панувати моральна справедливість. У цій моральній справедливості міститься також ідея природних прав кожної людини, яких їй ніхто не має права відібрати, коли вона сповняє свої суспільні обов'язки. Ці природні права людини такі: Право на життя; право на свободу в згоді зі свободою других людей; право на участь у владі; право на плід своєї праці та право на культурний і моральний розвиток.

Або взяти б ідею рівного права всіх, — це здійснення моральної засади рівного трактування всіх громадян держави всіми законами, а між членами нації, переведення моральної християнської засади любови ближнього.

Як бачимо, з ідеї рівного права для всіх випливає ідея політичної, соціальної, господарської і культурної демократії всередині кожної нації, як також здійснення демократичного соціалізму, тобто засади, що всі люди і нації повинні мати право на повну свободу і на самостійний розвиток та участь у розподілі зисків з їх праці. Несправедливість розподілу зиску, викликає конфлікт.

Етичний соціалізм признає, що конфлікт завжди зароджується в моральнім почутті, яке осуджує несправедливість політичного і суспільного ладу. Це почуття в людини є так

давнє, як давно жиє людина.

Конфлікт, про який ми говоримо, тобто конфлікт між бажання людини до свободи і бажанням до раціональної організації суспільства — проявився в історії соціалізму в різних поняттях цього слова. Одні робили натиск на економічну і організаційну сторону соціалізму і казали, що соціалізм, це просто устрій, при якому нема приватної власності на засоби виробництва, при якому панує цілковита економічна централізація. Інші, наприклад, соціялісти західніх країн, підкреслювали другий елемент, тобто робили натиск на мету суспільної організації, якою мусить бути свобода людини і соціальна справедливість.

Як бачимо, за свободу людини і соціальну справедливість ішла і буде йти боротьба в кожному, навіть у найідеальнішому устрої, коли в ньому будуть потоптані моральні засади особи і нації.

Це пояснює нам велику життєву правду, чому існував та існує конфлікт між свободою особи та суспільства. Це також пояснює нам ріст і розвиток тих суспільних і політичних організацій, які в основу своїх ідеологій кладуть моральні засади. Це пояснює нам чому партії, які в основу своїх програм клали т. зв. марксизм, по десятках років змінюють свої програми в дусі етичного соціалізму. Партії, які в основу клали тоталітаризм, расизм, чи націоналізм — не еволюціонували, а проваливалися.

Вже на наших очах провалилися різного роду націоналістичні організації, які відкидали в своїй діяльності етичні і моральні засади. На наших очах котяться по похилій площі навіть різні демократичні та клерикальні організації, які годяться зі сучасним несправедливим капіталістичним станом та з політикою капіталістичних кіл. В розкладовому стані і безперестанних конфліктах існує і комуністична партія, яка вистала на марксизмі і яка захопила збройною силою владу в Московії та поневолила Україну, Білорусь та інші народи на великім просторі Сходу не тільки національно і соціально, але й морально.

Як бачимо, робітничий рух у своїм довголітнім розвитку усупільнився, тобто, він перестав бути рухом одної суспільної класи. Всі ті суспільні ідеали, за які колись боролася робітнича класа, сьогодні сталися дійсністю і власністю всіх суспільних клас. Він сьогодні став впливовою силою на політично-суспільні організації та їх ідеології. Ця впливова його сила міститься в етичних і моральних засадах, які є основою його росту та довголітнього існування. Словом, робітничий рух уподібнився до ідеології етичного соціалізму.

Ідеологія етичного соціалізму, як показала довголітня історія партій, заснованих на його принципах, є найбільш життєвою ідеологією. Зате ідеологія наукового, чи так званого марксівського соціалізму, яку були прийняли у свої програми соціал-демократичні партії, у практичній застосованні показалася не життєвою. Тому, річ ясна, мусіло прийти у соціал-демократичних партіях до ідеологічних змін. Ці зміни найяскравіше позначилися на так званій Франкфуртській Програмі Міжнародного Соціалізму з 1951 року.

Франкфуртська Програма Міжнародного Соціалізму, це прийняття справжньої демократичної концепції, що її висловив Абрагам Линкольн словами: влада народу, через нарід і для народу. У цій програмі вже немає згадки про диктатуру пролетаріату одної партії, чи класи, як це було давніше у так званій Готській Програмі. У Франкфуртській Програмі сказано: "Основою демократії є право до існування та діяння більше як одної партії і право на опозицію в середині самих партій". Далі в цій програмі сказано, що демократія має право і обов'язок боронитися перед тими, які хочуть використати демократичні права тільки на те, щоб знищити демократію.

Далі Франкфуртська Програма є за так званою пляноювою господаркою, але також вона є і за господаркою мішаною. Не виключає ця програма також приватної власності в деяких господарських галузях, де ця приватна власність дає добрі висліди, як для консументів, так і для робітників.

В програмі підкреслюється, що нема одного шляху, який провадить до здійснення демократичного соціалізму, але є їх

багато. Також у цій програмі признається співіснування багатьох доктрин в демократичнім таборі, якщо вони є оперті на гуманітарних і релігійних принципах.

Думки з Франкфуртської Програми прийняли до своїх програм соціал-демократичні партії Австрії, Швейцарії, в Західній Німеччині та Лейбор Партія в Британії. Одначе ідеологічні зміни в соціал-демократичних партіях ще не завершені. Їх провідники та ідеологічні теоретики щойно отряслися з догматизму і доктринерства, але вони не зуміли позбутися філософського матеріалізму, який роками навідав на їх світогляді. Вони у своїй програмі не вказують на розв'язку проблем, які витворює життя в добі атомо-енергії. А що найважливіше, вони не вказують на те, що ідеї робітничого руху та ідеї політичних партій щораз більше отожднюються, що ідеї робітничого руху щораз більше усупільнюються. Щойно на Міжнароднім Конгресі Соціалістів у Гамбурзі 1959 року, цю думку, про усупільнення робітничого руху, висловив у своїм рефераті Оскар Полляк. Він, як подає учасних того Конгресу польський представник Зигмунд Заремба, ("Swiatlo", n. 4, 1959) дослівно говорить так:

“Робітничий соціалістичний рух в країнах економічно розвинених знаходиться на етапі влучення себе, класи робітничої, до держави, влучення себе в життя народу. . . Робітні люди вже не знаходяться поза народом; держааа вже не належить виключно до буржуазії. Сьогодні внаслідок усупільнення робітничого руху в багатьох державах з демократичним устроєм не можна уже кермувати державою без участі робітних людей, а тим менше бути проти них”.

Зміна ідеологій в соціал-демократичних партіях, це напевний доказ того, що ці партії бажають зовсім відмежуватися від Маркса і його філософії, а тим самим і від комуністів, які також уважають Маркса своїм ідеологом. Відмежування соціал-демократів від комунізму наближує їх ще ближче до робітництва, у якому відбуваються нові суспільні наверхствування та творяться нові класи.

ВИНИКНЕННЯ НОВИХ КЛАС І ЇХ ВПЛИВ НА СТРУКТУРУ СУСПІЛЬСТВА

Великий вплив на усупільнення робітничого руху викликала зміна в структурі суспільних клас. Теорія Маркса, що через скасування приватної власності можна скасувати суспільні класи, показала, на практиці в Советському Союзі, не реальною. Там, хоча приватну власність скасовано, то через те суспільні класи не то що не зникли, але ще витворилися нові. Про це пишуть і говорять навіть у Советському Союзі. Доказом того може служити стаття, що її був помістив А. Бавлін у комуністичній газеті “Известия” з 15 березня 1959. У ній автор статті про класи в СССР дослівно писав так:

“Советське безкласове суспільство — складається з трьох клас: робітництва, селянства і трудової інтелігенції. Серед робітників, є хулігани, п'яниці і ледарі, але в загальному робітничі класи “ще в царській Росії була носієм передових, революційних ідей, в роках соціалістичного будівництва показувала приклад героїзму, а тепер подає приклад усім трудящим в боротьбі за комунізм”.

Про селянство А. Бавлін пише, що “на ґрунті колгоспного ладу зросли нові люди, колективісти, які розірвали пуповину, що в'язала їх з приватним господарством”, але . . . “не можна не бачити, що пережитків капіталізму в свідомості селян ще дуже багато.”

Про трудову інтелігенцію Бавлін пише дослівно так: “Наша трудова інтелігенція вірно й правдиво служить комунізмові . . . Але в її свідомості дещо залишилось від минулого, і пережитки капіталізму тут набирають тяж специфічної форми”.

Які це “специфічні форми” Бавлін не каже, але очевидно вони вже не капіталістичні, а комуністичні, бо їх він не називає. Він тільки застерігає себе перед напастями від других служальчих теоретиків і пише:

“Можливо, знайдуться люди, які закинуть мені механічний підхід до проблем, що не терплять схеми розкладання по полках такої властивості людини, як свідомість . . .”

Іншими словами Бавлін каже до своїх сопартійців — хлопці, не вдавайте, що в нас немає кляс. Вони існують тільки ви не хочете їх бачити, не хочете допустити до своєї свідомости, не хочете порохувати і поставити у відповідні полицки.

Крім цих трьох основних кляс — робітництва, селянства і працюючої інтелігенції в СССР, а також і у вільнім світі, внаслідок розвитку промислу і техніки, створилася нова кляса технічної інтелігенції та кляса керівників підприємств, чи так звана кляса директорів. У Советській Союзі найвищою панівною клясою є комуністична партія, яка має у своїй власності цілу державну машину і в посіданні має все господарство, у якому існує ціла низка технічних кляс та груп інтересів.

Як відбувається зміна суспільних кляс у вільному світі, то про це подає проф. економії Фелікс Гросс, у своїй книжці “Друга промислова революція”. Він на стор. 61-ій згаданій книжки, на основі статистики Департаменту Праці в ЗДА, подає табелю, з якої видно, як відбулося в Америці пересунення кляс.

Коли в 1910 р. умових робітників було тільки 7,9 мільйонів, то в 1955 році вони зросли до 23,8 мільйонів. Фізичних робітників в 1910 р. було 13,3 мільйонів, а в 1955 р. вони зросли до 37,4 мільйонів. Рільників у 1910 р. було 10,9 мільйонів, а в 1955 р. їх число змало до 6 мільйонів.

Проф. Гросс на підставі перемін у суспільних клясах минулими роками у згаданій книжці подає таке вирахуване припущення. Він каже, що в 1975 р. умові робітники зростуть до 36,6 мільйонів; фізичні робітники — до 33,2 мільйонів; а рільників буде лише 4,2 мільйонів.

З цифер, поданих проф. Ф. Гроссом, видно ось що: Ще 50 років тому (тобто в 1910 році,) було майже третина фермерських працівників (30,7% усіх робітних людей). В 1955 році їх було лише не цілих 10%. За 15 років, як видно з напрямку розвитку, їх буде всього 5%.

Також сильно росте кількість умових робітників: в 1910 році їх було 22,3%, тобто не ціла четвертина всіх зайнятих працю. В 1955 році їх вже було далеко більше понад третину. В

1975 році їх вже буде майже половина всіх зайнятих працею. До того веде автоматизація виробництва.

Ми є на порозі нової доби енергії атомової і вже тепер можемо сказати, що в ній буде чимало різних змін не тільки в промислі, але й ці зміни сильно відіб'ються на пересуненні суспільних клас. Разом із пересуненням клас зміниться і стара класова боротьба. Щораз більша технізація в промислі і сільським господарстві доведе до того, що виросте дві сильні класи — умових робітників і техніків-керівників. Треба припускати, що так, як зникли класи старої і середньовічної доби, так і зникнуть класи нашої доби, а на їх місце прийдуть нові класи з новими визвольними проблемами. При тім усім треба все пам'ятати, що ці всі зміни, чи то в техніці чи в суспільстві, приходять з волі людей, а не навпаки. В самих людях зроджуються бажання переводити зміни технічні, культурні, суспільні, політичні і державні. Ці бажання змін зроджуються у людей тоді, коли вони духово і морально знаходяться на вищій рівні. А до того вищого рівня людство йде.

Особливо дуже виразно позначається в суспільному житті ідеологічне пересунення зі скрайніх позицій до поміркованих, середніх. Багато політичних партій, крім комуністичної, у своїх ідеологіях та програмах стоять на позиціях консолідації політично-суспільних і державних творчих сил. Головною консолідаційною базою є добро нації, тобто добро всіх клас.

У всіх політичних партіях є члени різних професій. Вони єднаються уже не на чисто професійних, станових чи класових інтересах, а на ідеологічних принципах. Щораз більше і більше, через поширення політичної науки серед широких мас населення, починає зростати єднання людей світоглядом подібних, або до себе зближених. Робітничий рух помалу - помалу перестає бути чисто робітничим рухом, а стає рухом всіх робітних людей — фабричних робітників, сільських робітників і робітників умових. Недалеким вже той час, коли відбудеться спільний конгрес професійних спілок світу праці.

Таким чином ми є свідками того, що між робітничим професійним рухом і робітничим політичним рухом приходить до щораз більшого затіснення. Консолідаційною базою є полі-

тична і господарська демократія. Політичні партії, які у своїх програмах до того часу заступали тільки робітничі інтереси, у багатьох пунктах пристосували їх до нових вимог життя і робітничих юній, а професійні спілки, які до того часу уникали в своїх статутах згадки про політичні вимоги, повставляли політичні вимоги. Сталося це на основі довголітнього досвіду і вимоги теперішнього життя. Досвід показав, що в тій країні, де робітничий рух був відсепарований від політичного, соціалістичного і демократичного руху, там професійний рух був слабкий, там його часто опановували комуністи та всякі генстери і щойно по боротьбі з цими погубними впливами цей рух ставав знову на ноги. Це наглядно можна бачити у Франції, Америці і Канаді.

Тому, як це можна зауважити в історії професійного руху цих країн, мусіло прийти до поділу на два крила: Одно крило, що в свою ідеологію кладе демократичні і соціалістичні ідеї, і друге крило, яке в основу своєї ідеології кладе ідеї правих і клерикальних партій. Є ще професійні спілки, що їх опанували комуністи і вони в основу своєї ідеології кладуть комуністичні ідеї.

Головним питанням в ідеологіях професійного робітничого руху стояла і стоїть проблема вирівнювання соціальної нерівності — бідних і багатих. Багато теоретиків були думки, що соціальна нерівність зникне з хвилиною скасування приватної власності і передання її державі, яка буде справедливо давати кожному по його потребі.

Тим часом навіть частинне, чи й повне, переведення цих ідей практично показало, що цієї проблеми повністю розв'язати не можна. А що найважливіше, не можна усунути властивостей притаманних капіталові і людям, що капіталом орудують. Властивості капіталу, це його рух, зміна форми і зиск, а властивості людей, що ним кермують, це бажання збагачуватися за рахунок праці робітників, які коло капіталу працюють. Практика показала, хоч би в ССРСР, що на місце визиску капіталістів, власників капіталу, прийшов визиск державної бюрократії, яка складається з членів комуністичної партії.

ДУМКИ СУЧАСНИХ РОБІТНИЧИХ КОНГРЕСІВ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ І СУСПІЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Таким чином, як бачимо, всі ці зміни, які зайшли в соціал-демократичних партіях та в робітничім русі у вільному світі, показують, що робітні люди наразі не зацікавлені в удержавленні промисловости та в усупільненні капіталу. Конгрес Міжнародної Конфедерації Вільних Професійних Спілок, що відбувся у Відні 1956 р. при участі представників робітничих організацій з 75 країн, які репрезентували 108 афіліованих організацій з 54 мільйонами членства, у своїй резолюції, ні про класову боротьбу, ні про усупільнення капіталу і засобів виробництва нічого не згадує. Резолюції натомість звертають увагу на сучасні найбільш актуальні справи та вимагають, що:

“1. Всі уряди повинні старатись вживати атомну енергію для мирних цілей.

“2. Тому, що радіоактивність атомних бомб спричинює небезпечні наслідки для людей, рослин і поживи, Міжнародна Конфедерація Вільних Професійних Спілок домагається припинити з ними всякі експерименти й ввести заборону вживання атомної зброї у війні.

“3. Створити міжнародну комісію, що мала б контролю над усіма джерелами атомної енергії і над фабриками виробу атомної воєнної зброї.

“4. Контроля над атомною енергією має мати універсальний характер на цілий світ.

“5. Конгрес засуджує ССРС за його відмову прийняття міжнародної контролю над атомною енергією.

“6. Конгрес апелює до всіх демократичних урядів, щоб вони себе тісно об'єднали й були приготовані вібити всяку агресію. Одночасно демократичні уряди повинні вести свою працю у всіх ділянках у такий спосіб, щоб запевнити світові мир, свободу й гуманність.

“7. Конгрес закликає всі свої організації і все членство обороняти принципи демократії, незалежності й свободи юній та не допускати в своїх рядах жадної дискримінації.

“8. Повести освітню працю серед юнійного членства, допомагати менш розвиненим країнам, підготовляти кадри юній-

них провідників тощо.

“9. Країни, мало заселені, повинні допустити іміграцію до себе з тих країн, що є густо заселені. Допомогати всім тим, що опинились поза границями свого родинного місця з причин політичних переслідувань. Визнано Міжнародну Організацію Праці (МОП) якнайкращою організацією, яка повинна опікуватися цими скитальцями та в загалі еміграцією. Але МОП повинна тісно кооперувати з Міжнародно-Державним Комітетом Еміграції.

“10. Для поширення освітньої і організаційної праці кожний член має складати до Міжнародної Конфедерації Вільних Спілок одного цента, що річно дає 540 тисяч доларів”.

Крім цього на Конгресі ухвалено ряд політичних резолюцій з домаганням свободи для країн, поневолених диктатурою і для всіх колоніальних країн.

Конгрес рішив вести й надалі інтенсивну боротьбу проти правих чи лівих диктаторів та стояти за свободу і рівноправність народів цілого світу.

Ці думки потвердив Шостий Конгрес Міжнародної Конфедерації Вільних Профспілок, що відбувся в Брюселі в днях 3-ого до 12-ого грудня 1959 року.

Понижче подано циферні дані, які показують, що Міжнародна Конфедерація Вільних Професійних Спілок поважно зросла. Коли в 1952 р. було об'єднаних в ній членів понад 47 мільйонів, в 1956 р. 54 мільйони, то в році 1959 понад 56 мільйонів. Тобто продовж 7-ох років кількість членів зросла майже на дев'ять мільйонів. Велика кількість членів походить з країн колишніх колоній. Членство вільних професійних спілок, як бачимо, великою мірою зростає наслідком визволення народів і наслідком зменшення комуністичних впливів в країнах вільного світу.

Думки висловлені в дискусії на Міжнародній Конфедерації Вільних Професійних Спілок, а акож і постанови, що їх ухвалено, треба припускати, будуть довгий час дороговказом для політики організованого робітництва у вільному світі, в тім і для робітництва ЗДА та Канади.

Важливим у тих постановах те, що Шостий Конгрес

Міжнародної Конфедерації Вільних Професійних Спілок у своїх постановах ствердив, що комуністичне панування є новою формою колоніалізму. В постанові сказано, що комунізм виступає під маскою боротьби за свободу, а насправді змагає до запровадження також і в слаборозвинених країнах тоталітарної, від Москви залежної, системи.

Шостий Конгрес МКВПС висловився рішуче проти будь-яких спроб підкоряти робітничі організації будь-якому урядові, чи партії. Тільки незалежний, вільний профспілковий рух є спроможний захищати інтереси трудящих та сприяти піднесенню життєвого стандарту народу.

Світовий Конгрес МКВПС поставився рішуче не тільки проти комуністичної диктатури, але й проти всіх інших диктаторських режимів, що тою чи іншою мірою поневолюють вільний профспілковий рух, його забороняють, чи обмежують його свободу.

Шостий Конгрес МКВПС бореться не тільки за соціальні й економічні права трудящих, але й за повне національне визволення усіх народів. Голова об'єднаних профспілок, Американської Федерації Праці — Конгресу Виробничих Організацій, Джордж Міні, сказав, під загальне схвалення Конгресу, між іншим таке:

“Без національної свободи не може бути вільних профспілок. Як довго не розв'язане питання національної волі, робітники колоніальних країн не можуть розгорнути своєї енергії для боротьби за соціальну й господарську справедливість. Це стосується також народів країн, поневолених советами. Ті народи стали жертвою нового, комуністичного колоніалізму, — советського імперіалізму, ще гіршого, ніж в колоніях Африки”.

“Ми пережили, — казав Джордж Міні, — героїство східнонімецького повстання 1953-го року, революцію в Угорщині в 1956-му році, криваве винищення тибетського народу та війну проти Індії. Ось так, Москва і Пекін балакають про потребу миру, а в практиці вправляються в мистецтві як провадити війну і перевороти.”

“Велика боротьба нашого часу, — продовжував Джордж

Міні, — це не змагання за господарські форми. Велике змагання нашого життя йде між людською свободою і нелюдським деспотизмом, між демократією (з усіми її недосконаlostями) і тоталітарною деспотією, якій комуністична тиранія дала найбільш повний вираз”.

Як у резолюціях Шостого Конгресу МКВПС, так і в промові голови АФП-КІО, Джорджа Міні, поставлено на першому місці справи політичного характеру, а на другому змагання за господарські форми. Це вказує на те, що вільне робітництво є тієї думки, що без політично-демократичних свобод, як у країнах вільних так і в країнах поневолених народів, існування робітничого руху взагалі, а робітничого професійного руху зокрема, є не можливе.

ЗА ЯКУ СИСТЕМУ СТОІТЬ РОБІТНИЦТВО ВІЛЬНОГО СВІТУ

Висунення на перше місце демократично-національних і державних свобод в резолюціях Шостого Конгресу МКВПС є доказом того, що робітники на підставі досвіду прийшли до переконання, що від приватних підприємств легше домогтися поліпшення умов праці, ніж у державних установах, чи у самої держави. А крім цього тут промовляв ще один аргумент, що у вільнім світі в багатьох країнах уже немає всевладного монопольного капіталізму. Він існує тепер у повному своєму розквіті тільки в Советському Союзі та в країнах під режимом комуністичної диктатури. Це монопольний державний капіталізм. Приватний капіталізм у демократичних країнах Заходу пройшов величезну еволюцію у напрямі загального усуспільнення.

Цей процес усуспільнення капіталу проходить далі такими трьома шляхами: По-перше, через децентралізацію капіталу. На місце небагатьох колишніх фінансових магнатів приходять акційні товариства з мільйонами членів-акціонерів, також і з-поміж робітників та службовців. Дальше йдуть комунальні підприємства громадських самоуправлінь та різноманітні підприємства вільної кооперації.

По-друге: робітничий профспілковий рух став могутнім фактором соціально-економічного розвитку демократичних

країн. Організоване робітництво домоглося вже того, що воно що раз більшою мірою стає співгосподарем підприємств. Його співучасть в управлінні підприємствами — у всіх ступенях змагає до того, щоб у своїй країні досягти можливостей праці для всіх, постійно поліпшувати умови праці та постійно підвищувати життєвий стандарт. У вільних країнах Заходу життєвий рівень робітництва зріс до тої міри, що сьогодні робітник вже не почуває себе беззахисним пролетарем. Він зараховує себе до середньої класи.

По-третє: надзвичайно важливим чинником у процесі усуспільнення капіталу — це виборна демократична влада держави. Всупереч комуністичній пропаганді, яка всі некомуністичні уряди називає знаряддям посідаючої класи, насправді виборна влада демократичних країн Заходу є владою народною, повсякчасно залежною від волі більшості виборців трудового населення. Ця влада мусить рахуватися з інтересами трудящих та хоронити їх від сваволі і визиску фінансових магнатів. Для цієї мети служить широко розбудоване соціальне законодавство, охорона здоров'я працюючого населення, соціальне забезпечення на старість, на випадок хвороби, безробіття і так далі. Крім того уряд обмежує зиски власників капіталу шляхом прогресивного податку від прибутків, спадків, і дарів. Цими заходами влада вирівнює соціальні класові різниці у суспільстві.

Організоване робітництво Заходу волисть змагатися з приватним капіталом, ніж жити в системі державного капіталізму. Досвід під комуністичним режимом довів, що вдержавлення засобів продукції не тільки не захистило трудящих від визиску, але ще більше їх поневолило. Удержавлене господарство, підпорядковане монопольній диктатурі комуністичної державної бюрократії, для трудящих є більш нестерпним, ніж вільне ринкове господарство в демократичних країнах.

Зате помалу - помалу починає ширитися думка про участь робітників у прибутках підприємств, про співвласництво підприємств за допомогою акцій, та вкінці створення нових підприємств, господарств і фабрик на кооперативних засадах.

Цей новий економічний напрям називається “народний капіталізм”. Ці нові форми володіння капіталом мають прийти на місце капіталістичної і комуністичної форми. Питання тільки в тому, чи наростуть на час ті інші суспільно-економічні сили, щоб могли заступити державний та приватний капіталізм і краще від них використовувати завдання національного розвитку та суспільного виробництва дїбр і їх розподїлу.

Ці нові форми розвитку і господарювання, якщо вони мають перемогти капіталізм, мусять щонайменше мати всі ті добрі сторони, що їх мали попередні системи, а при тім не мати їх хиб.

Таким чином, на мою думку, вони мусїли б:

1) Сприяти буйному розвитку самостійництва нації і допомагати їм у створенні своїх власних суверенних і незалежних держав.

2) Сприяти вільному і буйному розвитку виробничих сил кожної країни.

3) Сприяти свободї творчої ініціативи усім, що можуть внести якісь поліпшення (хочби то були і приватні особи) і свободу конкуренції для тих, що працюють справніше й дешевше. Інакше наступила б тупа бюрократизація життя.

4) Запевнити всім варстат праці (селянам землю, робітникам працю у фабриках і бюрох) і хоч скромне, але більше-менше однакове прожиття.

5) Знишити привілеї, які нині має промисл і торгівля перед сільським господарством (ножиці).

6) В межах можливості здійснювати засаду справедливих цїн за всі роди праці (товарів і услуг).

7) Сприяти міжнаціональному замиренню, обмеженню руйнуючих видатків на зброєння та закінчити зайву митну і демпінгову боротьбу.

8) Протидїяти лихві, змїряючи до усунення переваги капіталу над працею; так само протидїяти ренті з посїданої землі (лихва при аренді і т. д.).

9) Взагалї ж в тїй новїй системї мусїв би переважати інтерес працюючого загалу над інтересом щасливих посїдачів капіталу фабрик і землі.

ВИМОГИ ЧАСУ ДЛЯ РОБІТНИЧОГО РУХУ

БОРІТЬБА ЗА ВСЕБІЧНЕ ВИЗВОЛЕННЯ ЛЮДИНИ І НАЦІЇ

Робітничий рух стоїть сьогодні в обличчі великих подій та економічних, суспільних і політичних проблем. Особливо перед великим завданням стоять робітничі рухи ЗДА і Канади, бо вони єдині сьогодні діють вільно і свobodно. Вони єдині сьогодні можуть мати вплив на світову політику, а зокрема на визвольну політику своїх урядів і урядів других запризнених країн.

Вже нині нарастають на кожному майже кроці нові суспільні загально-народні і демократичні сили, що лагодяться до того, щоби ступнево перебрати у свої руки тягар виробництва і розділу матеріяльних дібр. Котра країна швидше розвине у себе ті нові демократичні сили — ця швидше визволиться з пазурів міжнародної капіталістичної і комуністичної організації та стане паном своєї праці і скарбів своєї землі.

Нема для нас, української спільноти поза кордонами Батьківщини, ніякого сумніву, яку дорогу вибере українське суспільство працюючих. Найперше, воно відновить українську самостійну, соборну і демократичну державу. Я вірю, що воно, будучи суспільством праці — з цілою свідомістю вибере і запровадить у своїй вільній державі ті форми суспільного господарства, які лежать в його змозі: кооперацію, професійний рух та самоврядне господарство. Етичний соціалізм, як система оперта на праці та охороні її здобутків, напевно стане визволенням мільйонів нашого працюючого народу з державного капіталізму. Таке саме напевно буде визволення мільйонів працюючих і з приватного капіталізму в других країнах. З розвитком нових, здорових форм народного господарства, з перебудовою торгівлі, кредиту, а потім і виробництва на суспільних основах і переходом політичної влади

в руки народу, щораз більша частина доходів з землі і фабрик оставатиме в руках трудових мас.

Треба з усією виразністю сказати, що на вільному робітничому русі, а зокрема на робітничих юніях у ЗДА і Канаді, лежать великі обов'язки -- допомогти робітництву других країн у їх боротьбі. Правда, великою ненавистю дишуть на них комуністи. Вони хотіли б, щоб ці всі юнії, як не розбити, то бодай якимсь способом послабити, а потім нагнути до теперішньої теорії співіснування двох систем. Але свободолюбність робітників ЗДА і Канади каже діяти для виборення свободи і для других робітників.

Вимоги часу кажуть всім вільним робітничим юніям скріпити себе внутрішньо та звернути більше уваги на політичну та економічну освіту робітництва. Всі знаки в економічному і політичному житті народів показують, що приходить час, коли робітництво, об'єднане з селянством, буде щораз більше і більше керувати економічними і політичними справами.

ІСТОРИЧНА РОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИЦТВА

На робітництво українського роду час кладе свої подвійні вимоги — робітничо-професійні та національно - визвольні. В Україні далі панує терористична система московсько-советської окупації, яка різними способами намагається знищити не тільки прояви незалежної політичної української думки, але й культурні та наукові твори.

Цей свій режим комуністичний центр Москви намагається поширити на щораз більші терени поза ССРСР, щоб відтак могли далі тиснути на решту вільного світу, в тім на ЗДА і Канаду. Коекзистенція, культурні виміни, а попри те різні воєнні провокації Москви руками своїх сателітів в різних місцях світу, це наявний доказ того, що все це нова тактика, яку дуже зручно і вміло проводить Нікіта Хрушов. Йдеться комуністам про те, щоб своєю пропагандою під різними ніби демократичними назвами довести уми вільних робітників до того, що вони почнуть вірити в те, що комуністичний режим, комуністична демократія, комуністичні професійні спілки нічим не гірші від демократичного устрою та від вільних демократич-

них юній, а навпаки навіть кращі від них.

Всякі міністерські та вершинні наради для Москви є тільки пропагандивно-підготовчим засобом до дальшого дипломатичного і мілітарного натиску, щоб вкінці здійснити опанування цілого світу.

У цій великій теперішній холодній боротьбі на всіх відтинках людського життя безперечно історична доля призначила також і Україні та її робітничо-визвольному рухові. Важлива частина того великого завдання у визвольній боротьбі припадає українській еміграції взагалі, а українському робітництву в ЗДА, Канаді, Англії, Австралії, Франції та других країнах поселення зокрема.

Українська Національна Рада і її Виконавчий Орган мають свої загально-національні та політичні справи, а українська еміграція в поодиноких країнах свого поселення, має впливати на урядові чинники, щоб вони розуміли українську визвольну справу. Чимала роля припадає українському робітництву, яке в тім напрямі мусить діяти в робітничих юніях.

Українська еміграція, що є репрезентована в поодиноких країнах центральними установами, як у ЗДА Український Конгресовий Комітет Америки, в Канаді Конгрес Українців Канади, в Німеччині Центральне Представництво Української Еміграції Німеччини і т. п. має моральний обов'язок допомогти Урядові УНРеспубліки у його всебічній визвольній акції. Такий самий моральний обов'язок лежить і на українському робітництву.

Треба з притиском сказати, що українська еміграція мала і тепер має найбільшу можливість сповнити свої завдання. Пребуваючи в Європі між 1945 і 1950 роком, українська масова еміграція мала добре матеріяльне утримання від міждержавних установ. Після виїзду в заморські країни (Австралія, Канада, ЗДА, Латинська Америка і т. д.), нова українська еміграція мала нагоду злучити свої сили з давнішою еміграцією та успішно повести свою працю в найбільш пригожій для української справи міжнародній атмосфері. Матеріяльно тепер український елемент у країнах свого поселення (поза континентальною Європою) забезпечений ліпше, ніж це було з емі-

грацією в якій іншій добі.

Якраз ці об'єктивні обставини життя української іміграції, і наложені на неї історією завдання, мають знаходити відповідне глибоке розуміння, як у масі самої іміграції, так всередині її політично-ідеологічних середовищ. В обличчі вимог часу мусять замовкнути дрібні перепалки між окремими середовищами та організаціями. Взаємні шпигання словами без якоїсь ближче означеної мети, цілком не відповідають великій добі історії та вимогам цієї доби до української еміграції.

Зараз наша українська справа на міжнародній арені стоїть погано. В СРСР Україну розглядається як невід'ємну частину РСФСР (Російської Соціалістичної Федеративної Советської Республіки), а в економічній ділянці, як колоніальний край, що має причинитися до здійснення семирічки.

В колишніх окупантів, себто в Поляків, Мадярів, Чехів, Україна далі залишилася, як ласий шматок сала. Представники еміграційних груп тих народів з теперішніми комуністичними урядами в їх країнах щодо України виступають разом і солідарно. Вони готові навіть кожної хвилини кинутися, якби мали силу і відповідну нагоду, щоб знову поділитися Україною.

Немаючи сили фізичної, представники закордонних польських, мадярських, чеських та московських організацій, намагаються діяти в справі загарбання України при допомозі морального тиску на уряди західних держав та при допомозі різних теорій.

Вперто ці представники пропагують теорію “залізного пояса”, тобто привернення стану, який був перед 1939 р. на Сході Європи, іншими словами кажучи, хочать, створення Польщі, Мадярщини і Чехії в грانیцях перед 1939 р., бо мовляв ці держави були “залізним поясом” перед наступом Советського Союзу. Представники цих організацій творять організацію народів середньої Європи без участі Українців.

Те саме ми бачимо в ЗДА, де представники цих народів на своїх конгресах ухвалюють резолюції, про привернення для їх держав границі з-перед 1939 р.

Як західні держави Європи так і Америка, точніше казати їх уряди, ясно не сказали своєї думки в українській справі. По тім, що представники урядів цих держав роблять, можна сказати, що вони стоять, не по українській стороні.

Перед українським робітництвом, а зокрема всією українською еміграцією, стоїть велике завдання: українську визвольну справу поставити на пор'ядок денний міжнародної світової політики і на порядок денний у міжнародному вільному професійному русі.

Вимогою часу для робітничого руху є між іншим також і те, що коли він хоче бути далі визвольним рухом, мусить тепер бути за визволення мільйонів того робітництва, що є в національній і соціяльній неволі на території, яка називається ССРСР і на території її сателітів та на територіях других пануючих держав. Надходить час падіння тоталітаризму, тиранії і колонізму. Постають вільні демократичні держави, творяться різні союзи, які підносять людей на вищий ступінь вільного життя. Україна і другі народи, які зараз з нею є в московсько-більшевицькій неволі, мають також право бути вільними і самостійними державами. Допомогти Україні бути знову вільною Українською Народною Республікою, мусять українські робітники у вільнім світі.

ВІД АВТОРА

МОЄ СЛОВО

Дорогий Читачу!

Ця книжка, це моя друга публікація українською мовою про професійний робітничий рух та його визвольні проблеми. В першій своїй публікації “Коротка історія трейдюніонного руху в Канаді” заторкнено чисто професійні і льокальні справи робітництва в Канаді. Ця моя друга публікація заторкує цілу низку визвольних проблем, зв’язаних з робітничим рухом взагалі, а з проблемою поневолених народів, в тім і України, зокрема.

Думку, написати цю книжку, піддав мені ред. В. Верган. Він увесь час заохочував мене до збирання матеріялу, до оброблення його та до висвітлення визвольних проблем у робітничів русі. Він жертвенно співпрацював зо мною в обрібці матеріялу, в його упорядкуванні та в переведенні коректури. Я щиро дякую Редакції “Народної Волі”, що друкувала матеріял у газеті, та уможливила появу к н и ж к и. Бажаю їй ще довгих літ праці для нашої української визвольної і робітничої справи.

Одночасно щиро дякую Українському Робітничому Союзові, а зокрема його Головній Раді та Виконавчому Комітетові, на чолі з головою А. Батюком, які уможливили своїми ухвалами та фінансуванням появу цієї книжки у 50-річчя нашої братської робітничої організації.

Відаючи цю книжку в руки українського робітництва, я бажаю звернути його увагу на те, що визвольну боротьба у кожному народі вели і ведуть не тільки революціонери, не тільки озброєні армії, але й фізичні та умові робітники. Вели і ведуть визвольну боротьбу українські робітники. Їх визвольна боротьба довга і ще не скінчена, бо вона ведеться в різних ділянках, а зокрема в ділянці людського духа.

Моїм бажанням при написанні цієї книжки, було вказати українським робітникам на те, що вони мають широке поле

діяння для української визвольної акції серед робітництва цих країн, де вони перебувають. Кілько і в якій мірі українське робітництво причиниться до визволення України з московсько-більшевицької окупації, залежить від самого робітництва. Хай ця моя книжка буде підручним посібником у цій великій визвольній боротьбі, що її веде робітництво світу та українське робітництво у вільних країнах.

Т. Кобзей
Вінніпег, Канада

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- А. Авторханов: Социальные противоречия в КППС (Вестник Института по изучению СССР, I (18).
- М. Л. Бакунін: Речи на конгрессѣ лиги мира и свобод, Берлінъ, 1904.
- А. Бах: Економічні нариси, Львів, 1909.
- В. Бачинський: Україна Ірредента, Львів 1895
- О. Бочковський: Вступ до націології, Под'єбради — Регенсбург 1947
- О. Бочковський: Наука про націю та її життя, Львів 1939, Нью Йорк 1958
- М. Васильев: Причинок до історії українського руху в Росії, Д-р І. Витанович: Історія українського селянства, Львів 1936
- В. М. Верган: Участь І. Франка в робітничім русі ("Свобода" Джерзі Сіті, ч. 103-107, 1953).
- Д-р М. Возняк: Як пробудилося українське життя в Австрії, Львів 1923
- А. Голубков: Науковий і утопійний соціалізм, Нью Йорк 1919
- К. Готсон: Державна власність а соціалізм, Нью Йорк 1918
- Н. Григоріїв: Соціалізм на національна справа, Скрентон 1938
- Н. Григоріїв: Підстави української незалежної політики, Дітройт 1939
- М. Грушевський: М. Драгоманів і женеvський соціалістичний гурток, Відень 1916
- Данеїл де Леон: Індустріальний юніонізм, Нью Йорк, 1919
- Данеїл де Леон: Що таке означає той страйк?
- Е. В. Дебс: Індустріальний юніонізм, Нью Йорк 1919
- * * * : Демократія — третя самостійна світова сила ("Громадське Життя", ч. 2), Нью Йорк — Дітройт — Торонто — Вінніпег 1944
- М. Драгоманів: Вибрані твори, Прага — Нью Йорк, 1937
- Д-р С. Дністрянський: Нова держава, Відень — Прага — Львів 1923

- * * * : Державно-монополістичні (тотальні) системи народно-го господарства та їх крах.
- Ф. Енгельс: Розвиток соціалізму від утопії до науки, Вінніпег 1917
- В. Зобартъ Пролетаріат въ Америкѣ (без дати)
- М. Зореславич: Український робітний люд у боротьбі за національну державу, Нью Йорк — Дітройт — Скрантон 1953
- * * * : Ілюстрована робітнича читанка ч. I, II, III, Монтреалі 1917
- К. Кавтський: Соціальна революція, Берлін - Фріденав 1902
- К. Кавтський: Боротьба націй за державне право в Австрії,
- К. Кавтський: Соціалізація і робітничі ради, Київ — Відень —
- * * * : Капіталізм та його криза
Львів 1921
- В. В. Коваленко: Теоретики суспільних устроїв ("Народне Слово, Пітсбург, 1951)
- Т. Кобзей: Коротка історія трейдюнійного руху в Канаді, Вінніпег 1951
- Д-р К. Коберський: Народництво по обох боках Збруча, Коломия 1924
- К. Коберський: Що таке соціалізм? (Календар "Громада")
Львів 1926
- М. Ковалевський: Опозиційні рухи в Україні і національна політика СССР
- * * * : Колоколь 1861-1863
- М. Костко:: Переміни в ЗДА під тиском масової продукції "Горизонти" ч. I, 1956)
- І. Кулішер: Наука про народне господарство (Наука про продукцію т. I), Львів 1912
- В. Левинський: Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині, Київ 1914
- В. Левинський: Початки українського соціалізму в Галичині, Торонто 1918
- В. Левинський: Соціалістичний інтернаціоналізм і поневолені народи
- В. Левинський: Франко як економіст, Скрантон 1957
- В. Левинський: Селянство і соціалдемократія, Нью Йорк

- М. Лозинський: Польський і великоруський революційний рух і Україна, Львів 1908
- І. Мазепа: Підстави нашого відродження, 1949
- М. Мандрика: Шлях українського робітництва в новім краю, Вінніпег 1929
- О. Мицюк: Повоєнні земельні реформи в Західній Європі (Календар "Громада"), Львів 1926
- * * * : Міжнародний соціалістичний і робітничий рух, Клівленд 1917
- * * * : "Народна Воля", Скrentон, річники 1914-1959
- М. Настасівський: Українська еміграція в Сполучених Державах, Нью Йорк 1934
- * * * : Наша заморська іміграція та її відносини до загально-робітничого та національно-українського питання, Т-во "Гайдамаки" Нью Йорк 1913
- Гр. Наш: Громадське господарство, Відень 1921
- Є. Онацький: Спрага справедливости, Буенос Айрес 1950
- Я. Оршан: Доба націоналізму, Париж 1938
- Ю. Охримович: Короткий нарис української національно-політичної думки, Київ 1918
- * * * : Пропам'ятна книга УНС, Джерзі Сіті 1936
- К. Пушкар: Чого хочуть соціалісти-народники? (Календар "Громада") Львів 1926
- К. П.: Чого хочуть комуністи (большевики)? (Календар "Громада"), Львів 1926
- Д-р К. Реннер: Нація, як правна ідея і інтернаціонал, Нью Йорк 1918
- Б. С.: Праця та капітал, Нью Йорк 1909
- * * * : Пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Вінніпегу 1946
- * * * : Проблеми безкласового суспільства в СРСР ("Визвольний Шлях" ч. 9)
- І. Сагайда: Великі питання, 1947
- І. Свенціцький: Драгоманів і Галичина, Львів 1922
- Ш. Сеньобо: Міжнародні революційні партії, Торонто 1918
- У. Скит: Сила і слабкість комунізму, Буенос Айрес 1949

- * * * : Соціалізм “утопійний” і соціалізм “науковий” (Календар “Громада”), Львів 1926
- В. Старосольський: Теорія нації, Відень, 1918
- Д-р М. Стахів: Проти хвиль, Львів 1934
- Д-р М. Стахів: Демократія, соціалізм і національна справа, Львів 1936
- Д-р М. Стахів: Наше минуле й мабутнє в Америці, Скрантон 1950
- М. Стахів: Західня Україна т. I-III, Скрантон 1957, 1958, 1959
- М. Стахів: У століття Вудрова Вилсона (“Вільна Україна” ч. 13, 1957)
- М. Стахів: До джерел нашої сили, Львів 1936
- М. Стахів: Українські політичні партії в соціологічному наслідуванні, Нью Йорк — Дітройт — Скрантон 1954
- М. Сціборський: Земельне питання, Париж 1939
- М. Тимків: Робітниче питання і Католицька Церква, Глен Гов, Л. Айленд, Н. Й. 1951
- Українська Загальна Енциклопедія т. I-III, Львів — Станиславів — Коломия 1930
- О. Федішин: “Світові конгреси миру” та їхня роль в холодній війні (“Горизонти” ч. I.)
- П. Феденко: Український громадський рух у XX столітті, Под’єбради 1934
- А. Филипов: Новое понимание марксизма (Вестник Института по изучению СССР, 2 (19)
- І. Франко: Із останніх десятиліть XIX в., Львів 1910
- А. Ч.: До історії гасла “Самостійна Україна” (“Юнацька Думка” ч. 2) На чужині 1948
- А. Ч.: Пролетаріят і національна справа, Нью Йорк 1913
- А. Чернецький: Соціалізм на новому шляху (“Вільна Україна” ч. 24, 1959).
- М. Шаповал: Большевизм і Україна, Прага 1926
- М. Шаповал: Суспільна будова, Прага-Ужгород 1936
- І. Шимонович: Історія політичної економії, Львів 1925
- Микола Шраг: Слова і діла соціалістів в національній справі (“Борітеся-поборете” ч. 2), Відень 1920
- О. Шульгин: Нариси з нової історії Європи, Прага 1925

Л. Юркевич: Національна справа і робітництво, Київ 1913
Л. Юркевич: Кляси і суспільство, Київ 1913
Д-р В. Янів: Новий становий лад в СССР ("Визвольний Шлях"
ч. 19)

* * *

Milovan Dzilas: Nowa klaza wyzyskiwaczy, Paryz 1958
Hovard Fast: Krol jest nagi, Paryz 1958
A. Grabowsky: Demokratie und Dictatur, Zuerich 1949
F. Gross: Doswiadczenia i wnioski ("Swiatlo", n. 9) Paryz 1958
F. Gross: Druga rewolucja przemyslowa, Paryz 1958
M. Hillquit: Dzieje socializmu w Stanach Zjednoczonych Polnocnej Ameryki, New York 1918
Zbigniew Jordan: Struktura klasowa i jej interpretacja ("Kultura" n. 11/133) Paryz 1958
B. Kautsky: Socjalizm naszych czasow ("Swiatlo" n. 1), Paryz 1958
* * *: Marksizm, socjalizm, komunizm 1959
S. Ossowski: Struktura klasowa w spolechnej swiadomosci, Lodz 1957
* * *: O stowarzesczeniach zawodowych
Michael Pawlikowski: Co to jest narod? Londyn, 1952
M. Rozental i P. Judina: Krotki slownik filozoficzny, K s i a z k a i Wiedza 1955
* * *: Ruch zawodowy i partie polityczne ("Swiatlo", n. 10-11) Paryz 1958
M. Simons: Dzieje walk klasowych w Stanach Zjednoczonych, Chicago
Z. Zaremba: Narodziny nowej klazy rzadzacej 1958

* * *

Beard Marry Ritter: A short history of the American Labor Movement
Bakeless John Edwin: Economic causes of modern War
Bimba Anthony: History of the American working class
Bukharin Nikolai Ivanowich and Preobrashensky E.: ABC of communism
Engels Friederick: Socialism, utopian and scientific
Hoxie Robert Frankli: Trade Unionism in the United States
Hugham Jessie Wallace: What is socialism?

Kautsky Karl: The class struggle
Kirp Thomas: A history of socialism
Rene Koenig: Soziologie heute, Zuerich 1949
Lovestone Jay: What is communism?
Marx Karl: The essential of Marx
Steinmetz Charles Proteus: America and the new epoch.
Weye Walter Edward: The new democracy
William Fielding Ogburn: Social Change, New York, 1922

ЗМІСТ

ВСТУП	7
МОТИВИ, ЩО ПОРОДИЛИ ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ	
Природний гін єднання	11
Розвиток промислу і торгівлі	11
Праця, як товар і боротьба за її ціну	12
Християнство і професійний рух	14
Демократія і професійний рух	15
СУСПІЛЬНІ І ЕКОНОМІЧНІ ТЕОРІЇ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ РУХ	
Робітничий рух в старинній добі	17
Робітничий рух в середньовіччі	23
Робітничий рух в новітніх часах	38
РОБІТНИЧИЙ РУХ ПІД ПРАПОРОМ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ	
Від загальнодемократичних до професійних та політичних ідей	49
Робітничий рух і політичні партії	55
РОБІТНИЧИЙ РУХ І НАЦІОНАЛЬНА ТА ДЕРЖАВНА СПРАВА	
Двобій між догматичним і всебічним націоналізмом	63
Інтернаціоналізм і всебічний націоналізм в робітничім русі	69
Етнополітичний принцип в робітничім русі	73
Визвольні ідеї українського робітничого руху	74
Принцип централізму і федералізму в робітничім русі	81
Робітничий рух і релігійні віровизнання	96
Шукачі нових заробітків і нові поневолювачі	99
ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ У РОБІТНИЧІМ РУСІ	
Робітництво державних і поневолених народів	114

Теоретики самовизначення народів	116
Робітництво ЗДА і Канади та поневолені нації	120
Зудар двох концепцій в робітничім русі ЗДА і Канади	123
Замах комуністів на демократичні свободи в ЗДА і Канаді	125
Причини невдач української визвольної справи на між- народнім робітничім форумі	135
З набутою практикою і новими силами далі до здійснення визвольних проблем	137
Консолідація робітничого руху в світі і в ЗДА та Канаді	141
НОВИЙ НАПРЯМ У КАПІТАЛІЗМІ І РОБІТНИЧІМ РУСІ	
Мотиви, що породили нові напрями	146
Нові погляди на роль держави в демократичнім устрою	149
ЩО МАЄ ПРИЙТИ НА МІСЦЕ КАПІТАЛІСТИЧНОЇ І КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ	
Вплив робітничого руху на світогляд широких мас	153
Виникнення нових класів і їх вплив на структуру суспільства	158
Думки сучасних робітничих конгресів про національні і суспільні проблеми	162
За яку систему стоїть робітництво вільного світу	165
ВИМОГИ ЧАСУ ДЛЯ РОБІТНИЦТВА	
Боротьба за всебічне визволення людини і нації	168
Історична роль українського робітництва	169
ВІД АВТОРА	
Мое слово	173
Використана література	175
Зміст	181

ДОБРА УКРАЇНСЬКА КНИЖКА

ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНИЙ БОРОТЬБІ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, яка від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотечі вона видала такі книжки:

1. **СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ.** Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. **ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ.** Написав Д-р М. Стахів. Сторін 60.

3. **ДОМАШНІЙ ВОРОГ.** Як боротися проти ворожої підвальної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. **ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТТЕРДАМІ.** Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частина Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кутько.

Разом ці три частини сторін 160.

7 і 8. **УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЙ ЛЮД У БОРОТЬБІ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ДЕРЖАВУ.** Дві частини. Написав Мар'ян Зореславич.

9-10. **ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ.** Історія поліційної провакації Р. Барановського в українським підпіллі. Написав Я. Кутько. Сторін 92.

11-12-13. **ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ДОГОВІР З 1654 РОКУ.** Правна якість заложеного цим договором відношення договірних сторін. Написав Др. Сократ Іваницький.

14-15. **УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В СОЦІОЛОГІЧНИМ НАСВІТЛЕННІ.** Написав Др. Матвій Стахів.

16-17. **ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ СОВЕТСЬКА ВЛАДА В УКРАЇНІ ТА ХТО ЇЇ БУДУВАВ?** — Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стахів. Частина перша.

18, 19, 20, 21. ПЕРША СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Нарис історії російської агресії та конституційного розвитку советської влади над Україною. Написав Д-р М. Стахів. Частина друга.

22. ЛЮДСЬКА І ГРОМАДСЬКА ГІДНІСТЬ І. ФРАНКА. Написав Мит. Сріблянський.

23 - 28. ДРУГА СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ. Написав д-р М. Стахів. Частина третя.

Кожне ЧИСЛО коштує по 40 центів.

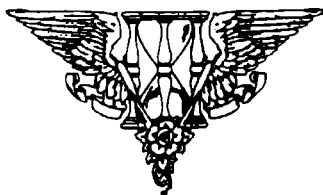
Хто замовляє комплект книжок, 28 чисел, одержує 30% знижки і поштову пересилку оплачує В-во.

Замовлення книжок посилайте на адресу:

UKRAINIAN FREE SOCIETY

524 Olive Street

Scranton 10, PA.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ

**Братська Запомогово-Обезпеченева Організація
в Америці і Канаді**
Організована в 1910 — Інкорпорована в 1911 році
Начисляє понад 23 тисячі членів і понад 7 мільйонів

— майна —

- Має найкращого роду найновіші поліси забезпечення на дожиття і на посмертне.
- Виплачує річні дивіденди.
- Помагає бідним, хворим і нездібним до праці членам.
- Помагає матеріально незаможним українським студентам у вищих школах.
- Помагає своєму українському народові морально і матеріально в його стремлінні визволитись з чужого поневолення і відновити самостійну, соборну, демократичну Українську Державу.
- Видає свій, демократичного напрямку в українській і англійській мовах, часопис "Народну Волю".

— Головний Осідок УРСоюзу —
440 Wyoming Avenue Scranton, Pa.
Phone Diamond 2-0937
